

บทที่ 5

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

การศึกษาพื้นที่สาธารณะใดๆ เท่าที่ผ่านมานั้นมักมีอยู่สองแนวทาง แนวทางแรกคือแนวทางที่ให้ความสำคัญกับการเป็นพื้นที่ของการสร้างภาพตัวแทน (site of representation) และอีกแนวทางคือแนวทางที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่สาธารณะในแง่การเป็นพื้นที่ของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (site of social contact) (Kilian, 1998: 115 อ้างใน สุธาริน คุณผล, 2541: 195) ซึ่งในแนวทางแรกมองพื้นที่ในลักษณะความเป็นส่วนตัว (privacy) ที่มีความหมายเท่ากับการมีอัตลักษณ์ (identity) ในขณะที่แนวทางอย่างหลังมองพื้นที่ในลักษณะที่ต้องการการเชื่อมต่อกับความเป็นสาธารณะ (publicity) ซึ่งแสดงถึงความชอบธรรม (legitimacy) ในการดำรงอยู่ของตนเอง

ความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวนั้นเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงออกมาในพื้นที่ แต่ก็ยังไม่ใช่คุณสมบัติ (characteristics) ของตัวพื้นที่ ในพื้นที่หนึ่งๆ ย่อมจะมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งสองนี้อยู่ร่วมกันเสมอ ความสัมพันธ์ของทั้งสองสิ่งนี้จึงไม่อาจที่จะแบ่งออกเป็นข้อตรงข้ามแยกออกจากกัน และในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถที่จะย่อยสลายรวมกันได้

ความเป็นส่วนตัวหรืออำนาจในการปิดกั้นแยกแยะ (power of exclusion) จึงไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกับความคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ แต่เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นที่มีอยู่ในทุกพื้นที่ควบคู่ไปกับความเป็นสาธารณะหรืออำนาจในการเข้าถึง (power of access) ดังนั้นจุดสำคัญจึงอยู่ที่การวิเคราะห์ช่วงเวลาที่การยื้อแย่งแข่งขันระหว่างความเป็นส่วนตัวและความเป็นสาธารณะปรากฏออกมาในพื้นที่หนึ่งๆ อย่างชัดเจน (เรื่องเดียวกัน: 192-194) การมองพื้นที่ตามช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ จึงเป็นการวิเคราะห์พื้นที่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างการมีอัตลักษณ์เป็นของตัวเองกับความเป็นสาธารณะที่จะต้องเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่นๆ กรณีเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในที่นี้จึงได้ถูกแบ่งระดับการวิเคราะห์ตามเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น

โดยในลำดับแรกทำการวิเคราะห์เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการสร้างภาพตัวแทนความเป็นส่วนตัว ซึ่งจะวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน และเว็บไซต์แห่งนี้จะถูกวิเคราะห์ในฐานะที่เป็นพื้นที่เชื่อมต่อของความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่างๆ ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างความเสถียรภาพและการจัดระเบียบอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้

ลำดับต่อมาคือการวิเคราะห์เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะในแง่ของการเป็นพื้นที่ของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งจะวิเคราะห์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนสาม

ด้านคือ ด้านวิชาการความรู้ ด้านสื่อมวลชน และด้านเคลื่อนไหวทางสังคม¹ โดยการวิเคราะห์ทั้งสองลำดับจะแบ่งออกเป็นหัวข้อต่างๆ ตามลำดับดังนี้

- 5.1 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
- 5.2 มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะพื้นที่เชื่อมต่อของอำนาจ
- 5.3 การจัดระเบียบอัตลักษณ์และการต่อต้านของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
- 5.4 บรรณาธิการเว็บไซต์ อัตลักษณ์และอำนาจของค็อธิปไตยในการควบคุมความรู้
- 5.5 เทคนิคในการโต้แย้งกับอำนาจและความรู้
 - 5.5.1 การแปล
 - 5.5.2 ลิขซ้าย (copyleft)
- 5.6 มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนกับเสรีภาพของสื่อ การเมืองเรื่องของอำนาจในการควบคุมความรู้
- 5.7 มลาฮศึกษา: ภาคปฏิบัติกรของอำนาจและความรู้บนโลกแห่งความเป็นจริง
- 5.8 สรุปบทที่ 5

5.1 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

คำว่า “ซบเจค” (subject) ที่แปลเป็นไทยอย่างหลวมๆ ว่าองค์ประธาน ตัวตน หรืออัตวิสัย² ซึ่งซบเจคในความคิดของมิเชล ฟูโกต์นั้น ซบเจคเกิดขึ้นภายในวงวาทกรรมหนึ่งๆ ผ่านเทคนิคต่างๆ ในการสร้างตัวตน (technologies of the self) อันเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์กลายมาเป็นปัจเจก (individual) อันมีอัตลักษณ์เฉพาะแต่เปลี่ยนแปลงไปตามเทคนิควิทยาการในการสร้างตัวตนให้กับมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย (Michel Foucault, 1988: 16-49 อ้างในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2538: 17) ตัวอย่างเช่นซบเจคของผู้ที่มีอำนาจควบคุมความรู้ในยุคอดีต เทคนิคในการพยากรณ์ธรรมชาติก็ได้สร้างอัตลักษณ์ของโหราจารย์กรีกยุคโบราณที่แตกต่างไปจากผู้อื่น ซึ่งยุคต่อมาของโสเครตีสก็นิยมใช้กระบวนการของเหตุผลในการหาความรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์และแยกความแตกต่างระหว่างฟีโลโซเฟอร์และโซฟิสต์³ เป็นต้น

ซบเจคหรืออัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ของปัจเจกตามกรอบคิดนี้จึงเป็นซบเจคที่ตกอยู่ใต้อำนาจของประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเป็นตัวกำหนด เช่นเดียวกับสถานะของฟีโลโซเฟอร์กับโซ

¹ แบ่งตามเนื้อหาการแลกเปลี่ยนในเวที “วิทยาลัยวันศุกร์” ปีที่ 7 ครั้งที่ 337 วันศุกร์ที่ 13 ตุลาคม 2549 เรื่อง “สิทธิในการสื่อสารกับการปิดเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน” โดย Administrator. เมื่อวันที่ 18 ต.ค. 2549 [http://www.fridaycollege.org/index.php?file=forum&obj=forum.forprint\(cat_id=at-gen,id=503,name=print.friendly\)](http://www.fridaycollege.org/index.php?file=forum&obj=forum.forprint(cat_id=at-gen,id=503,name=print.friendly))

² ความหมายและตัวอย่างของการนิยามคำนี้ในทัศนะของฟูโกต์ ดูหัวข้อที่ 1.7 นิยามศัพท์

³ ดูหัวข้อที่ 3.1.1 ความรู้กับบทบาทของผู้ควบคุมความรู้ของกรีกช่วงก่อนโสเครตีส และหัวข้อที่ 3.1.2 ความรู้และผู้ควบคุมความรู้ในยุคของโสเครตีส ตามลำดับ

พิสดรที่กำหนดเอากระบวนการใช้เหตุผลในการหาความรู้ออกมาโต้แย้งกับวิธีการหาความรู้ในแบบคำพยากรณ์ของโหราจารย์ แนวคิดนี้จึงยังคงให้ความสำคัญกับสำนักทางประวัติศาสตร์หรืออดีต โดยแฝงนัยว่า จุดเริ่มหรือจุดกำเนิดในอดีตคือที่มาของอัตลักษณ์ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2543: 97) ไม่ว่าตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นนั้นจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับประวัติศาสตร์การสร้างตัวตนของมันหรือไม่ก็ตาม

ตามกรอบคิดข้างต้น ในกรณีของอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นก็ย่อมที่จะเลี่ยงการมีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมการศึกษาของไทยที่ได้รับการกล่อมเกลาจากรัฐหรือบรรดาชนชั้นนำไปไม่พ้น⁴ แต่ความเกี่ยวเนื่องกับระบบการศึกษากระแสหลักกลับเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม และมีกระบวนการในการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองที่แตกต่างออกไปจากระบบการศึกษาเดิม โดยมีความก้าวหน้าด้านการพัฒนาระบบอุตสาหกรรม การติดต่อสื่อสารและเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์เป็นเงื่อนไขสำคัญในการสรรค์สร้างตัวตนของมหาวิทยาลัย ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการนำเสนอความรู้ผ่านเว็บไซต์อันเป็นส่วนสำคัญในการผลิตและยืนยันอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนต่างก็เป็นผลิตผลที่มาจากความก้าวหน้าของระบบการสื่อสารร่วมสมัยเช่นเดียวกัน

ประกอบกับการเคลื่อนไหวของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่ใช่อุบัติการณ์ของความพยายามที่จะล้มเลิกระบบการศึกษากระแสหลักหรือระบบโรงเรียนที่มีอยู่ในสังคมไทยเพราะเป็นไปได้ด้วยคำนิยามทางสังคมไทย หรือเป็นการแสดงออกถึงความพยายามที่จะสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาใหม่เพื่อสร้างความรู้ที่ถูกต้องกว่า หรือดีกว่ากระแสหลัก แต่กลับเป็นการช่วงชิงการนำในการสร้างวาทกรรมว่าด้วยเรื่องความรู้ อันนำไปสู่การมีอำนาจที่จะต่อสู้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2545: 85) เป็นการเมืองทางความรู้แบบถอนรากถอนโคน (radical politics) หรืออาจเรียกว่า “การสร้างจินตนาการแบบถอนรากถอนโคน” (The radical imaginary) ซึ่งเป็นการเมืองทางความรู้ที่เน้นความแตกต่างและหลากหลายแต่ในฐานะที่เท่าเทียมกันของอัตลักษณ์ต่างๆ (identity politics) (ไชยรัตน์เจริญสิน โอฬาร, 2538: 85) ของความรู้ที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้ความรู้เหล่านั้นได้มีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นของตนออกมา มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงกลายเป็นพื้นที่สาธารณะในการแสดงออกของทุกๆ ด้านของสังคมและปล่อยอำนาจที่ควบคุมความรู้ในแนวระนาบ ทำให้การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เป็นไปตามความคิดเห็นของแต่ละปัจเจกไป

อัตลักษณ์ของปัจเจกอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนตามนัยยะนี้จึงแฝงไปด้วยแนวคิดต่อต้านเรื่องของสารัตถะ (anti-essentialism) ที่เชื่อว่าแก่นแท้ของอัตลักษณ์เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติของปัจเจก แต่กลับเชื่อว่าอัตลักษณ์นั้นจะต้องถูกประกอบสร้างทางสังคม (socially construction) โดย

⁴ ดูหัวข้อที่ 4.1.5 บทบาทชนชั้นนำไทยที่มีต่อความรู้และภาษา

⁵ ดูหัวข้อที่ 4.2.9 ความจำเป็นที่จะต้องมีการเรียน

ต้องปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเกิดขึ้นจากการสังสมผลผลิตของวาทกรรม (product of discourse) ของระบบการศึกษาไทย ในภาษาของหลุยส์ อัลตุสแซร์ก็จะต้องพูดว่าความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเกิดขึ้นโดยที่มีบรรดาสถาบัน/ตัวแทนสถาบันต่างๆ (โรงเรียน, นักวิชาการ ฯลฯ) ได้พากัน “เรียก” (interpellation) ให้มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีรูปร่างหรือเป็น “ตัวตน” (subject) ขึ้นมา (กาญจนา แก้วเทพ, 2545: 84) เป็นการเมืองว่าด้วยเรื่องการช่วงชิงความหมายเพื่อสร้างกระบวนการทางอัตลักษณ์เช่นเดียวกันกับการสร้างแผนที่สยาม⁶ หรือกระทั่งการสร้างพิพิธภัณฑน์ของไทย⁷

เมื่อไม่อาจมองว่าภายในปัจเจกมีความเป็นหนึ่งเดียวที่กลมเกลียวกัน หรือมีแก่นสาระพื้นฐานของคุณสมบัติปัจเจกบางอย่างที่มีลักษณะตายตัว แนวคิดนี้จึงมีลักษณะที่ดึงความเป็นศูนย์กลางออกจากปัจเจก และสร้างกระบวนการถอดหรือละลายความเป็นศูนย์กลางในอัตวิสัยตัวเองออกไป (de-centralization of Subjectivity) ทำให้ปัจเจกมีความหลากหลายในตัวเอง และยอมที่จะไม่ให้อภิสิทธิ์แก่ปัจเจกในฐานะเป็นผู้กระทำการ (agent) แต่ความเป็นปัจเจกกลับถูกจับแน่นในฐานะที่เป็น “กระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์” มากกว่า (Weedon, 1987: 32-34 อ้างใน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2545: 45-46) ในการเรียกร้องเพื่อสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม (Group Identity) ดังนั้นการเข้ามาจัดการเรื่องการเมืองของอัตลักษณ์ (politic of identity) มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ การกำหนดเอาจริยธรรมในการที่จะต้องเสียสละตนเองในการทำงานจึงได้กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความเป็นไปได้ในการทำงานร่วมกัน

การเสียสละตนเองของปัจเจกกลายเป็นความสามารถที่จะกระทำหรือไม่กระทำในบางสิ่งบางอย่างได้โดยมีเงื่อนไขทางจริยธรรมเป็นตัวกำหนด การมีจริยธรรมเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขและควบคุมการกระทำ บ่งบอกว่าการเสียสละต่างๆ ไม่ได้เป็นเรื่องที่เป็นอิสระหรือไม่ขึ้นกับบริบท การเสียสละที่เหมาะสมจะมีความเป็นไปได้ในการแสดงออกก็ต่อเมื่ออยู่ในเงื่อนไขหรือจริยธรรมในสังคมที่มีจุดยืนทางด้านจริยธรรมชนิดเดียวกัน

วิธีการแสดงออกของการเสียสละของปัจเจกจึงเป็นกระบวนการทำให้ตนเองเป็นวัตถุในการศึกษาขององค์ประธานที่ผลิต (objectivizing of the productive subject) เป็นผลผลิตที่ปัจเจกสร้างขึ้นมาจากเงื่อนไขทางด้านจริยธรรมของสังคม การเสียสละตนเองเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจึงมีส่วนคล้ายกับการสารภาพหรือการสอบในชั้นเรียนที่ตนเองจะต้องผลิตการกระทำของตนเองออกมา⁸ หากแต่จริยธรรมของการเสียสละถูกวัดคุณค่าจากกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ในขณะที่

⁶ ดู Thongchai Winichakul, Siam Mapped: a history of the geo-body of a nation, U Hawaii Press, 1997

⁷ ดูบทความที่ 1267 เรื่อง การประกอบสร้างภาพแทนความเป็นไทยผ่านสถาบัน วาทกรรมความเป็นชาติไทยในจินตนาการผ่านสื่อพิพิธภัณฑน์ โดย ขนิษฐา หารุ่นเกษม

⁸ ดูหัวข้อที่ 4.2.3 การสอบ

การสารภาพบาปและการสอบภู่วัดคุณค่าจากแรงศรัทธาในศาสนาและระบบการศึกษาตามลำดับมากกว่า

ในกรณีสถานศึกษาสมัยใหม่อย่างโรงเรียน⁹ ที่มีครูเป็นเจ้าหน้าที่ส่งผ่านอุดมการณ์ของรัฐมายังระบบการศึกษาได้แยก “การจัดการของอำนาจศาสนา” ออกจาก “อำนาจความรู้” ที่มีอยู่ อันทำให้อำนาจจริยธรรมที่คอยกำกับความรู้ตลอดมานั้นถูกลดความสำคัญลง และกดทับความรู้ด้วยอำนาจในเชิงการเมืองแทน เพราะการสอนจริยธรรมของครูในโรงเรียนพยายามจะกล่อมเกลาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองตามอุดมคติผ่านเนื้อหาของจริยธรรมทางศาสนา อย่างไรก็ตาม จริยธรรมในวิชาสอนก็ไม่ได้เป็นไปได้เพื่อมุ่งสู่ปัญญาในตัวของนักเรียนดังจุดมุ่งหมายของการศึกษาในปรัชญาพุทธ¹⁰ การเรียนการสอนภายในโรงเรียนกลับเป็นไปเพื่อการพยายามที่จะสร้างพลเมืองที่ดีในเชิงอุดมคติ (ideal type) สมบูรณ์แบบของรัฐ แต่กลับไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมภายนอกที่ต้องการคำอธิบายแบบเฉพาะเจาะจง (specific explanation) ที่ประกอบด้วยเหตุผลเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาซับซ้อนที่ต้องการคำอธิบายทางโลกมากกว่าการอธิบายจริยธรรมในเชิงศาสนา¹¹ ในเมื่อจริยธรรมเชิงศาสนาในชั้นเรียนไม่สามารถตอบสนองทางโลก การหันมาตรวจสอบจากจริยธรรมในระดับสังคมมนุษย์ก็จะเป็นเรื่องที่ยากกว่า

ในแง่ของการสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน กระบวนการทางสังคมเกิดขึ้นโดยผ่านจุดยืนทางจริยธรรมของแต่ละบุคคล อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมีลักษณะการรวมกันของปัจเจกที่หลากหลายโดยมีจุดยืนทางด้านจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการเสียดสีให้แก่สังคมร่วมกัน การเลือกเอาบางตัวตนของผู้ร่วมงานออกมาคุยหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันจึงยืนอยู่บนพื้นฐานจริยธรรมที่กล่าวมานี้ อาจจะกล่าวได้ว่าความหลากหลายในแนวคิดของปัจเจกที่ถูกนำเสนอออกมาไม่ว่าในรูปแบบของการสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้หรือการแสดงความคิดเห็นผ่านบทความและการกระทำ ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดการมีจริยธรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการตั้งคำถามกับปัญหาที่มีในสังคมของตน

การแสดงออกของปัจเจกจึงเป็นทั้งตัวเชื่อมสร้างหรือทำลายความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับคนอื่น และยังเป็นทั้งข้อจำกัดในตัวปัจเจกเองตลอดเวลาในการกระทำหนึ่งๆ ผ่านการปฏิบัติการเพื่อแยกตัว (dividing practices) ของปัจเจกที่จะแยกตัวเองภายใน (inside) ตัวของเขาเองหรือกระทำการแยกตัวของเขาเองออกจากคนอื่นๆ (ชเนศ วงศ์ยานนาวา, 2528: 46) การแยกตัวเองในความเป็นปัจเจกจึงมีสองสถานะ สถานะปัจเจกอย่างแรกก็คือสถานะที่เป็นทั้งตัวสนับสนุนและขัดแย้งภายในตัวของตัวเอง อันเป็นข้อจำกัดของการให้โอกาสทางเลือกต่างๆ ที่มีอยู่ภายในตัวปัจเจกถูกกดทับลง

⁹ คู่มือที่ 4.2 โรงเรียน พื้นที่แห่งการเตรียมสภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย

¹⁰ คู่มือข้อที่ 4.1.2 บทบาทของวัดและพระสงฆ์กับการศึกษาของไทย

¹¹ คู่มือข้อที่ 2.4.6 ครูกับการสอนจริยธรรมในโรงเรียน

ไปหรือถูกระงับจากการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสถานะที่สองก็คือการแสดงออกของปัจเจกอันเป็นสถานะที่ตัวของปัจเจกกระทำการสร้างหรือทำลายความสัมพันธ์กับปัจเจกของผู้อื่น

สถานะปัจเจกอย่างแรกอาจต้องมองตามกรอบคำอธิบายทางจิตวิทยา แต่ปัจเจกในสถานะหลังนั้นถูกมองว่าเป็นเรื่องทางการเมืองในสังคมวิทยาเสียมากกว่า การแสดงออกของปัจเจกที่ปรากฏและถูกนำออกมา (bringing-forth) ในฐานะ“คำนาม” (noun) เพื่อใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นนั้น เป็นการที่ทำให้สถานะทางปัจเจกของแต่ละคนมีการผลิตเปลี่ยนแปลงหรือแยกเอาความหลากหลายภายในของตัวตนปัจเจกที่มีอยู่ให้นำเอาออกมาใช้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยที่ปัจเจกของแต่ละคนที่ถูกเลือกขึ้นมาจะอยู่ภายใต้สภาวะเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้ขณะเวลาที่กำลังแลกเปลี่ยนบนพื้นฐานจริยธรรมร่วมกัน การขาดปัจเจกสมาชิกคนใดคนหนึ่งไปย่อมไม่กระทบต่อทิศทางการทำงานของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ดังที่สุชาดา จักรพิสุทธิ์ หนึ่งในสมาชิกมหาวิทยาลัยแห่งนี้กล่าวว่า

“...จนทุกวันนี้ แม้แต่ไม่มีอาจารย์นิติเราก็ทำงานได้ ช่วงหลังอาจารย์นิติไปกรุงเทพฯ ทีละนานๆ เราก็ทำงานของเราได้ เราแถลงการณ์ แถลงข่าวได้โดยไม่มีอาจารย์นิติ นั่นก็แสดงว่า อาจารย์นิติเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ดึงเราเข้ามาหากันจริงๆ แต่ว่าในที่สุดเราก็พบว่า เราเคารพ ศรัทธา ความคิด จุดยืน ของเพื่อนๆ เราที่ยังคงทำงานร่วมกันอยู่ในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน มันก็ผ่านกระบวนการ همینขี้หน้า ทะเลาะเบาะแว้ง ปรับจนความคิดต่างๆ ต้องเข้าใจว่าคนที่เข้ามาสู่มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเก่งๆ ทั้งนั้น ระดับหวกะทิ แล้วก็คิดอะไรนอกคอก อย่าง อาจารย์สมเกียรติ อาจารย์ชัชวาล อาจารย์ประมวล และพี่ พอเมื่อได้พิสูจน์กันไประยะหนึ่ง ก็คบกันได้ ก็มองข้ามอะไรที่เคยเหินห่างกันไป จนกระทั่งเวลานี้ คนที่เหลืออยู่ที่ทำงานอยู่ ทำงานได้ด้วยตัวเอง จนกระทั่งเหมือนกับมันไม่ต้องการระบบจัดตั้งที่เป็นระบบที่เป็นทางการเลย” (สุชาดา จักรพิสุทธิ์, 2549)

การมีปฏิสัมพันธ์จึงเป็นการช่วยให้เราถอดเอาศูนย์กลางของปัจเจกที่ไม่มีแบ่ง “เรา/เขา” ตามกรอบคิดนี้ กระบวนการใช้เหตุผลของปัจเจก (logos/rationality) จึงต้องการเหตุผลของผู้อื่นเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ และเมื่อความจริงสามารถที่จะถูกอธิบายได้หลายแง่มุมหรือหลายเหตุผลรากฐานของความจริงสำหรับมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความหลากหลาย และในขณะเดียวกันก็ทำให้สิ่งที่ศึกษาเช่น วัฒนธรรมมีความหลากหลายตามไปด้วย (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2546: 177) ด้วยเหตุนี้อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมีลักษณะเป็นพหุนิยม (pluralism) ความหลากหลายในการใช้เหตุผลอธิบายปรากฏการณ์ดังปรากฏอยู่ในบทความต่างๆของเว็บไซต์

การมีความสามารถในการจัดการความหลากหลายต่างๆภายในตัวเอง หรือการมีระเบียบวินัยเชิงจริยธรรมในตัวปัจเจกเองจึงมีความสำคัญ ส่วนในสถานะการแสดงออกที่จะต้องออกมาต่อรองกันนั้นก็ปล่อยให้มิตบพาทตามเงื่อนไขต่างๆ ที่มีอยู่ในกาละ-เทศะ (time-space) หนึ่งๆ ไป ดังนั้นตัวปัจเจกและการแสดงออกต้องมีจริยธรรมกำกับอยู่เสมอ ความรู้และความเป็นนักวิชาการจึง

ต้องมีจริยธรรมกำกับ ที่แม้ว่าอาณาเขตของความจริงและจริยธรรมจะเป็นคนละอาณาเขตกัน แต่จริยธรรมและความจริงก็เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน (Michel Foucault, 2001: 13-15 อ้างใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2546: 174) สำหรับการที่จะรู้ความจริงของความรู้นั้นว่าเป็นไปได้อย่างไรก็จำเป็นที่จะต้องมีหนทาง (means) ในการแสวงหาความรู้ โดยความรู้ที่ได้มานั้นก็ต้องสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนอื่น ๆ ดังนั้นจำเป็นที่จะต้องการผู้อื่นมายืนยันความจริงที่เกิดขึ้น ถ้าไม่เช่นนั้นก็กลายเป็นการอ้างอิงเกี่ยวกับตนเอง (self-referential) ที่ใช้ตัวเองเป็นหลักในการยืนยันความถูกต้อง (เรื่องเดียวกัน: 174)

ในประเด็นของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็คือ นักวิชาการควรรู้ว่าบทบาทและขอบเขตอำนาจของตนและขยายความคิดอันนั้นของพวกเขาออกไป แต่ไม่ควรคาดหวังว่าผู้รับสารจะเข้าใจในสิ่งเหล่านั้นได้ทั้งหมด และไม่ควรถือว่าชาวบ้านหรือผู้ที่รับความรู้จะถูกครอบงำ (dominate) จากเรา (ธงชัย วินิจจะกูล, 2549) เพราะเป็นไปได้ ความเป็นปัจเจกที่หลากหลายในตัวเองของชาวบ้านจะช่วยให้เขากรองหรือตีความสิ่งที่ได้รับมา การเผยแพร่ความรู้จึงไม่ใช่เป็นการผลิตซ้ำทางปัญญาที่เน้นความสำคัญของผู้ส่งอีกต่อไป

การถ่ายทอดความรู้ในแต่ละครั้งของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นการเปิดโอกาสเรียนรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ การปฏิบัติกรลงพื้นที่ในความสนใจของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนทุกๆ ครั้งจึงเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเองได้เรียนรู้จากชาวบ้านเช่นเดียวกัน ซึ่งก็เป็นวิสัยที่นักวิชาการสนใจและการเรียนรู้ในสิ่งที่ต่างออกไปจากความรู้ที่มีอยู่ และเริ่มตระหนักถึงความไม่รู้ของตัวเอง

การเรียนรู้แรกที่เกิดขึ้นก็คือการตระหนักถึงขีดจำกัดต่างๆ ภายในตัวของตัวเอง การยอมรับในขีดจำกัดต่างๆ ที่ห่อหุ้มเราอยู่ในด้านหนึ่งกลับเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทรงพลังที่ทำให้เกิดการแสวงหาและคิดค้นองค์ความรู้แบบอื่นๆ ในปัจจุบันที่ต้องการปลดปล่อยตัวเองออกจากกรอบงำของบรรดาองค์ความรู้แบบเดิมๆ ที่เป็นอยู่ และในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นหนทางนำเราไปสู่การสร้างโลกใหม่ที่นำอยู่ขึ้น เป็นโลกที่ยอมรับในความแตกต่างและหลากหลายมากกว่าต้องการเข้าไปจัดการ/เปลี่ยนแปลงให้เป็นเหมือนกันหมด ภายใต้กรอบคิด “การพัฒนา” ในอดีต และกระแส “โลกาภิวัตน์” (globalization) ในปัจจุบัน (ไชยรัตน์เจริญสิน โอฟาร์, 2538: 95)

การรับรู้ถึงขีดจำกัดภายในตัวของตัวเอง จึงหมายถึงการรับรู้ถึงข้อห้ามบางอย่างที่ตนเองมีอยู่ แต่การรับรู้ข้อจำกัดนี้ก็ไม่ได้ทำให้เราต้องหยุดที่จะเรียนรู้ เพราะถ้าเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์คือความอยากรู้อยากเห็น การขัดขวางความใคร่อยากรู้จึงขัดขวางความเป็นมนุษย์และตลอดจนความสุขของมนุษย์ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2548: 12) ความอยากรู้ในสิ่งที่ซ่อนอยู่ และ/หรือถูกปกปิดจึงเป็นที่สนใจและเป็นความสุขของมนุษย์ผู้รักการเรียนรู้ ดังนั้นความอยากรู้จึงมีเป้าหมายในการที่จะต้องรู้ และการที่ให้ความอยากรู้ชนิดนี้ให้กลายมาเป็นวัตถุที่ถูกมนุษย์เรียนรู้ได้ ก็ด้วยการทำให้ความอยากรู้กลายมาเป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ อย่างมีระเบียบวินัย

(disciplines/Disciplines) ซึ่งกระบวนการนี้ก็กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของมนุษย์ผู้รักในความรู้อย่างนักวิชาการทั่วไป

อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ทำงานร่วมกันอยู่สองระดับหากใช้พื้นที่เป็นตัวกำหนด กล่าวคือ ระดับการทำงานในพื้นที่จริงและเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเอง (www.midnightuniv.org) ซึ่งเว็บไซต์นี้ก็ผลิตความรู้โดยการแปลบทความจากต่างประเทศและบทความที่น่าสนใจ สุชาดา กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“(มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน-ผู้วิจัย) อาจจะค่อนข้างไปในทางการเป็น activist มากกว่าบุคลิกของนักวิชาการ... แต่พอมีเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จริตของอาจารย์สมเกียรติก็คือชอบแปล ก็จะแปลเอาความรู้เชิงวิชาการมาใส่ ก็ได้ทำให้บุคลิกของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นตัวบอกบุคลิกของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไปด้วย” (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2549)

ด้วยการมีมุมมองแบบนักวิชาการที่คอยถ่วงดุลกับความเป็นนักเคลื่อนไหว (activist) และระดับการปฏิบัติการวาทกรรม (discursive practice) บนพื้นที่จริงเช่นในกรณีของมลาเยศึกษาที่จะวิเคราะห์ต่อไปในภายหน้า จึงทำให้วาทกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เสมือน (virtual place) อย่างเว็บไซต์กับภาคปฏิบัติบนพื้นที่จริงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นการทำงานร่วมกันของพื้นที่ทั้งสองนี้

อัตลักษณ์ในความเป็น “มหาวิทยาลัยเถื่อน” (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2549) ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงปฏิเสธการจัดตั้งแบบระบบการศึกษากระแสหลัก การศึกษาของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมีทางเลือกในความรู้ที่หลากหลายและแตกต่างกัน ไม่จำเป็นที่จะต้องนำเสนอเนื้อหาหรือบทความที่สอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดความหลากหลายให้กับทางเลือกทางด้านการศึกษา การเผยตัวของรูปแบบนี้ออกมาในเชิงรูปธรรมผ่านระบบสัญลักษณ์เสียดสีระบบการศึกษากระแสหลัก ทำให้สัญลักษณ์เหล่านั้นเป็นความจริงในเชิงประจักษ์ขึ้นมาในสายตาสังคม

ในกรณีของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็คือ การใช้สัญลักษณ์และความหมายต่างๆ ที่มีอยู่ในระบบมาพลิกกลับ การเรียกชื่อ “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน” (Midnight University) โดยวางตำแหน่งตรงข้ามทางความหมายกับ “มหาวิทยาลัยกลางวัน” ความเป็นเที่ยงคืนด้วยสถานะเวลา 24.00 นาฬิกาที่อยู่ระหว่างกลางวันและกลางคืนอย่างละเท่าๆ กัน การมีสภาพ “อยู่ระหว่าง” (in-between) เป็นการสร้างคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ของตัวตนขึ้นมา (aesthetic value of body construction) เกิดเป็นการรับรู้แบบ “เียนเงาสลัว”¹² ด้วยแนวคิดที่ว่า “กลางวันเรามองเห็นอะไรได้ชัดเจน แต่กลางคืนเราต้องอาศัยจินตนาการ”

¹² นำมาจากชื่อหนังสือ “เียนเงาสลัว” ดู จุณีจิโร ทานิชากิ, (2528.). เียนเงาสลัว. สุวรรณาวงศ์ วิศวกรรมแปล. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ

คำว่า “จินตนาการ” ถูกใช้อย่างมีนัยยะความหมายแฝง (connotative meaning) เพื่อต้องการให้ความคิดส่วนหนึ่งของผู้รับรู้ถูก “ปลุก” ขึ้นมาจากสิ่งที่ปรากฏเห็นได้ว่าชัดเจนจนเกินไป ความชัดเจนในความหมายของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่ใช่ความจริงทั้งหมด (totality) หรือความจริงอันสมบูรณ์แต่เป็นความชัดเจนที่กลบซ่อนและ/หรือทับการมีอยู่ของบางสิ่งให้เลือนหาย (absence) ไปจากสังคม ซึ่งเป็นการใช้อำนาจบางอย่างกดทับไม่ให้บางความจริงที่ซ่อนอยู่ (Aletheia)¹³ นั้นได้มีโอกาสเปิดเผยตัวออกมา (appearance)

และการตั้งคำถามด้วยจินตนาการบนพื้นฐานความรู้ประกอบกับการตีความของปัจเจกอันหลากหลาย การจินตนาการในแง่มุมนี้จึงก็เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อการคิด (new space for thinking) ในการแสวงหาคำตอบอย่างรอบด้านเท่าที่จะทำได้ เพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจกันทั้งหมดในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น และการเปิดพื้นที่ในการตั้งคำถาม ทำให้ตัวตนของบางสิ่งที่ถูกมองไม่เห็นอยู่นั้น ได้มีพื้นที่ในการแสดงตัวเองออกมา ในแง่นี้การทำให้บางสิ่งมีพื้นที่ในการแสดงออกของตัวเองจึงเป็นการเปิดพื้นที่เพื่อการสร้างสรรค์ตัวเอง (self-creation space) หากจะพูดในอีกแง่หนึ่งก็คือเป็นการเปิดพื้นที่และให้ความสำคัญแก่ปัจเจกในการที่จะรู้จักตัวเอง (know thyself) ที่แม้จะไม่สามารถเข้าใจในตัวเองได้ทั้งหมด แต่การพยายามรู้จักตัวเองแม้เพียงบางส่วน อย่างน้อยก็เพื่อไม่ให้ความสว่างหรือความมืดมิดจากภายนอกเข้ามาบิบบทบาทตัดสินในเรื่องราวของตนเองมากเกินไป

หากเปรียบว่ามหาวิทยาลัยในระบบเป็น “มหาวิทยาลัยกลางวัน” ที่ทำหน้าที่ส่องแสงสว่างทางปัญญาอันเจิดจ้าแล้ว หน้าทีของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมีเจตจำนงที่จะทำในสิ่งที่มหาวิทยาลัยกลางวันได้ละเลยมาโดยตลอด (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2544: 192) นั่นก็คือการปลุกเอาจินตนาการจากความรู้ที่ซ่อนอยู่ภายใต้แสงสว่างเหล่านั้นให้ ได้มีพื้นที่ในการแสดงตัวตนออกมาเพื่อการสร้างสรรค์พื้นที่ทางจินตนาการที่ถูกสร้างขึ้นมาในนามมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จึงกลายเป็น พื้นที่ทางเลือกแห่งการต่อรอง ปะทะ และช่วงชิงกันในเรื่องการเมืองของนิยามและความรู้ชุดต่างๆ ที่ถูกผลิตซ้ำขึ้นมาจากคนในสังคม

ตัวตนของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนหากคิดในแง่นี้ จึงเป็นการยืนยันว่าตัวตนนั้น ไม่มีจริง หากแต่มีอยู่ได้ด้วยมโนทัศน์และความคิดที่เป็นอัตลักษณ์ในเชิงจินตนาการ คล้ายกับการยืนยันถึงปรัชญาของทางมหาวิทยาลัยที่เชิดชูจินตนาการบนความงามแบบเงาสลัว และไปได้ด้วยดีกับอัตลักษณ์เสมือน (virtual identity) ของมหาวิทยาลัยในรูปแบบเว็บไซต์ (www.midnightuniv.org) ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไป สอดคล้องกับคำกล่าวของเชอร์รี่ ทอร์เกิล (Sherry Turkle)¹⁴ ที่กล่าวถึง

¹³ ความหมายคำนี้ในหัวข้อ 1.7 นิยามศัพท์

¹⁴ เชอร์รี่ ทอร์เกิล (Sherry Turkle, 1948-ปัจจุบัน) ศาสตราจารย์ทางด้านสังคมวิทยา (professor of sociology) และนักจิตวิทยาคลินิก (clinical psychologist) ในสถาบันเทคโนโลยีแห่งรัฐแมสซาชูเซตส์ (The Massachusetts Institute of Technology)

อินเทอร์เน็ต ในการที่จะทำให้เว็บไซต์ที่มีความเป็นพหุนิยมของปัจเจกอันซับซ้อนอย่าง มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นมาว่า “เป็นตัวอย่างทางวัตถุและประสบการณ์ต่างๆที่ได้รับจากคอมพิวเตอร์ ซึ่งได้นำเอาความเป็นหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) ลงมาสู่โลก” (Sherry Turkle. 1995: 17) แนวคิดของพหุอัตลักษณ์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นตัวอย่างจริงในชีวิตประจำวัน และไม่ได้ให้คำว่า “หลังสมัยใหม่นิยม” เป็นเพียงคำที่ใช้ในเชิงทฤษฎีหรือแนวความคิดเท่านั้น

และด้วยเหตุที่ตำแหน่งต่างๆ ของบุคลากรภายในมหาวิทยาลัยปกติมักจะละเลยกับคนทำงานในระดับล่างเสมอ ดังนั้นบรรพชนโพสต์โมเดิร์นอย่างนิธิ เอียวศรีวงศ์ (แพทย์ พิจิตร, 2548) จำต้องกลายมาเป็นภารโรง และมีสมเกียรติ ตั้งนโมเป็นอธิการบดี¹⁵ และนอกนั้น คณาจารย์ต่างๆ เป็นคนบดที่ไม่มีความอะไรให้บริหาร เพราะมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่ได้แบ่งเป็นคณะใดๆ ทั้งสิ้น (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2544: 197-198) เช่นเดียวกับสมเกียรติที่กล่าวว่า

“...อาจารย์ทุก ๆ คนที่เข้ามาช่วยงาน ถือว่าเป็นตำแหน่งของนักปฏิบัติการณ์ และนักวิชาการเหล่านี้เองที่ผลักดันให้มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไปข้างหน้า ซึ่งคำพูดในลักษณะที่ทำให้ความสำคัญกับภารโรงมากกว่าอธิการบดีนี้ เป็นการสะท้อนข้อเท็จจริงของสังคม ที่คนชั้นล่างมักเป็นคนผลักดันให้องค์กรเคลื่อนไหว สิ่งนี้เองที่เรากำลังจะบอกกับสังคม” (ปิ่นวิทย์ เทพอำนวยสกุล, 2547: 34)

คำพูดดังกล่าวบ่งบอกถึงจุดยืนของปัจเจกอันหลากหลายที่ร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วมหาวิทยาลัยเถื่อนแห่งนี้จะมีบุคลากรอย่าง นิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือ สุชาติ จักรพิสูทธิ์ จะไม่มีตำแหน่งใดๆ ในมหาวิทยาลัยปกติ แต่ก็ต้องไม่ลืมว่านักวิชาการที่มีความสำคัญภายในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนอย่าง สมเกียรติ ตั้งนโม ชัชวาล ปุญปัน อรรถจักร สัตยานุรักษ์ รวมไปถึงคนอื่นๆ ก็ยังคงรับหน้าที่สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยในระบบ หรือ “มหาวิทยาลัยกลางวัน” อยู่เช่นเดิม

อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงไม่ได้อยู่ในฐานะปัจเจกเชิงเดี่ยวที่ดำรงอยู่ได้อย่างไม่ต้องพึ่งพาใคร หรือมีสภาพเป็นผู้รู้ทุกสิ่งและมีอำนาจทุกอย่าง (Omniscient and Omnipotent) และอ้างอิงเอาจากตัวเองดังเช่นพระเจ้า (God/the One) แต่อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีสภาพใกล้เคียงกับความเป็นพหุนิยมในปัจเจกของมนุษย์ที่มีจริยธรรมเป็นตัวกำกับ เป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นและเป็นอัตลักษณ์ที่เรียกร้องการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่น อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมีลักษณะพร้อมไม่สมบูรณ์ แต่ด้วยสภาพไม่สมบูรณ์ของมหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงต้องแสวงหาส่วนที่เหลือ และพยายามนำเอาสิ่งที่ถูกซ่อนของความจริงบางส่วน (partial truth) ให้ออกมา

¹⁵ ในช่วงแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนั้น มีอุทิศ อติมานะเป็นอธิการบดีโดยมีหน้าที่ “แฉว” ในวงสัมมนา แต่ต่อมามีอุทิศเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้บริหารในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และไม่มีเวลาจึงได้ถอนตัวออกไป (อุทิศ อติมานะ, 2549)

นำเสนอในมุมมองของตัวเอง และสร้างคำถามที่มีต่อความจริงหรือสิ่งที่เห็นว่าเป็นปรกติ (normal) ขึ้นมา การกระทำของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในแง่นี้จึงไม่แตกต่างไปจากการกระทำโสเครติสที่ออกตระเวนตามหาความไม่รู้ของตัวเองผ่านการวิวาทะ (dialogue) ตั้งคำถามกับผู้อื่นแต่อย่างใด¹⁶

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นผลพวงมาจากประวัติศาสตร์ระบบการศึกษาสมัยใหม่ของไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาตะวันตก ดังนั้นอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงไม่สามารถสรุปออกมาในระดับการเคลื่อนไหวของกลุ่มปัจเจกที่ก่อตั้งมหาวิทยาลัยแต่เพียงอย่างเดียว เพราะอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีมิติทางประวัติศาสตร์ของอำนาจที่แฝงมาเกี่ยวกับความรู้ในระบบการศึกษาไทยแบบเข้ามาด้วย¹⁷ อันเป็นมิติที่ทุกคนที่เกี่ยวข้องในวาทกรรมมีสำนึกถึงมันร่วมกัน กระบวนการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนถูกสร้างและกำหนดขึ้นมาจากประวัติศาสตร์การศึกษาไทยทั้งหมดที่เรามีอยู่

การสร้างและจินตนาการอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีลักษณะเป็นพหุนิยมและมีจริยธรรมด้านการเสียดสีของบรรดาปัจเจกต่างๆ และสังคมเป็นตัวควบคุม ผนวกเข้ากับการสื่อสารที่ทันสมัยอย่างอินเทอร์เน็ต ทำให้ความเป็นมหาวิทยาลัยเชิงจินตนาการแห่งนี้เกิดเป็นรูปธรรมของความรู้ทางเลือกแก่ผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย ไม่เว้นแม้แต่นักวิชาการต่างๆ ผู้ขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยแห่งนี้

แต่กระนั้นเนื่องด้วยความรู้มาพร้อมกับอำนาจ อำนาจได้สร้างความรู้ ทั้งอำนาจและความรู้มีนัยยะเป็นอีกอันหนึ่งของกันและกันโดยตรง อำนาจไม่ได้เป็นกิจกรรมของความรู้ที่สร้างความรู้ขึ้นมา แต่อำนาจในความรู้เป็นตัวกำหนดรูปแบบต่างๆอันเป็นไปได้ของความรู้ และการกำหนดรูปแบบของรู้นั้นก็ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของทั้งความรู้และของตัวอำนาจ แต่ผ่านการปฏิบัติบางอย่าง เพราะเหตุที่ว่าความรู้และอำนาจเกิดจากการปฏิบัติ ดังนั้นอำนาจและความรู้ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมาจากการปฏิบัติทางวาทกรรมของมหาวิทยาลัยแห่งนี้

ทำให้นอกจากที่จะต้องวิเคราะห์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในแง่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์แล้ว การอธิบายในแง่การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับสิ่งรอบข้างของตัวมหาวิทยาลัยก็เป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจ ในหัวข้อลำดับถัดไปจึงเป็นการวิเคราะห์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่เชื่อมต่อของอำนาจต่างๆ ในสังคมไทย

5.2 มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะพื้นที่เชื่อมต่อของอำนาจ

การพยายามนำเอาความรู้จากหลากหลายบริบทเช่นจากหนังสือพิมพ์ งานสัมมนาทางวิชาการ บทความต่างๆ มารวมกันอยู่ในที่เดียวกัน นัยยะหนึ่งของการรวบรวมนี้ก็คือการพยายามที่

¹⁶ ดูหัวข้อที่ 3.1.2 ความรู้และผู้ควบคุมความรู้ในยุคของโสเครติส

¹⁷ ดูหัวข้อที่ 4.1.6 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและความรู้ของไทยก่อนการจัดระบบการศึกษา

จะสร้างบริบทของความรู้ที่หลากหลายขึ้นมาใหม่ โดยมีอำนาจของผู้รวบรวมเข้ามาจัดการ ทำให้ความรู้ที่รับเข้ามากลายเป็นความรู้ของตัวเอง ความรู้ที่ถูกรวบรวมบรรจุภายในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นการสร้างมิติพื้นที่และเวลาของความรู้ชุดต่างๆ ขึ้นมาใหม่ ความรู้และข้อมูลต่างๆ ที่สร้างขึ้นมาใหม่นี้ล้วนแล้วแต่เป็นการจัดลำดับ สร้างระเบียบแบบแผน และกำหนดพื้นที่ของความรู้ เพื่อที่จะสร้างตัวตนให้แก่มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนแห่งนี้

ความพยายามที่จะนำเสนอความรู้ในรูปแบบเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีความหลากหลายและแตกต่างของความรู้ เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ขัดแย้งกันเองหรือที่ยังต้องการการถกเถียงได้ถูกนำเสนอขึ้นมา เพราะเป็น “เว็บไซต์ที่บอกไม่ได้ว่ามีคุณภาพหรือไม่ เพราะคุณต้องตัดสินใจเอาเองว่าจะใช้คำคุณศัพท์ที่เหมาะสมกับเว็บนี้ได้อย่างไร”¹⁸ เมื่อคุณภาพในการนำเสนอข้อมูลอยู่ที่ผู้รับสารเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ บทความต่างๆ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องนำเสนอข้อมูลที่สอดคล้องกันแต่เพียงด้านเดียว ความหลากหลายและแตกต่างกลับเป็นเรื่องที่ให้ความสำคัญมากกว่า

ยกตัวอย่างในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงความรู้ว่ามนุษย์สามารถจะเรียนรู้ในแบบองค์รวมมีความเป็นไปได้เพียงใด ทางเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็ได้นำเสนอบทความทั้งสองด้าน เช่นบทความลำดับที่ 1437 ว่าด้วยเรื่อง “Interdisciplinarity: สหวิทยาการและความรู้เกี่ยวเนื่อง ทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยการศึกษาสหวิทยาการ” บทความชิ้นต่อมาได้แก่บทความลำดับที่ 1444 “สหวิทยาการของมหาวิทยาลัยพรินซ์ตันและแฟรงค์เฟิร์ตสกูล” สุดท้ายได้แก่บทความลำดับที่ 1449 “ความเคลื่อนไหวล่าสุดของวงการสหวิทยาการทางด้านสังคมศาสตร์ การประชุมนานาชาติว่าด้วยสังคมศาสตร์สหวิทยาการ 2008” ซึ่งทั้งสามบทความได้นำเสนอการศึกษาสหวิทยาการที่เน้นว่าความรู้ในแบบองค์รวมเป็นเรื่องที่เป็นไปได้

ในทิศทางกลับกัน ในเว็บไซต์เองก็มีบทความที่เห็นว่าสหวิทยาการในแบบองค์รวมเป็นเรื่องความรู้ของพระเจ้ามากกว่าที่จะความรู้ของมนุษย์ เช่นในบทความที่ 506 เรื่อง “วิภาษวิธีว่าด้วยความ เป็นกลางทางความรู้ (ฉบับสมบูรณ์)”¹⁹ ของเกษียร เตชะพีระ และบทความที่ 1473 ของธนศ วงศ์ยานนาวา เรื่อง “ความรู้ต้อง (ไม่) ห้าม: จักรญาณนิยม”²⁰ ที่นำเสนอถึงความรู้ที่ถูกห้ามไม่ให้รู้และขีดจำกัดต่างๆ ในการเข้าถึงความรู้หนึ่งๆ

ตามตัวอย่างข้างต้นแสดงถึงทิศทางการนำเสนอความรู้ที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กระทั่งขัดแย้งกัน ประเด็นสำคัญของการนำเสนอความรู้ในรูปแบบนี้จึงไม่ได้เน้นที่บริบทหรือความต่อเนื่องของเนื้อหาในเว็บไซต์ แต่ได้ย้ายความสำคัญของประเด็นเนื้อหาไปอยู่ที่อำนาจการ

¹⁸ <http://midnightuniv.org/index.htm>

¹⁹ <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9712.html>

²⁰ <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999453.html>

ตัดสินใจของผู้รับสาร หากเมื่อมองเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งเชื่อมต่อของความรู้ที่ต้องการการมีปฏิสัมพันธ์ สถานภาพของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงอยู่ในฐานะขบวนการเคลื่อนไหว (movement) ที่มีพลวัตมากกว่าที่จะมองว่ามหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะเป็นสถานศึกษา (school) ในเชิงอุดมคติ หรือเป็นเพียงผลผลิตที่มาจากการต่อยอดและต่อด้านอย่างตรงไปตรงมากับระบบการศึกษากระแสหลัก

ตัวเนื้อหาหรือความรู้ที่ถูกนำเสนอขึ้นมาใหม่อีกครั้งจึงเป็นเพียงพื้นผิวของการเชื่อมต่อจากบริบทหนึ่งไปยังอีกบริบทหนึ่ง สร้างความต่อเนื่องของพื้นที่ความรู้ของทางมหาวิทยาลัยสู่พื้นที่ความคิดของผู้รับ ความรู้ที่ถูกนำเสนอขึ้นมาจึงเป็นความรู้ที่กำลังพยายามจะเชื่อมต่อตัวของมันเองข้ามผ่านสู่อีกบริบทหนึ่งอันแตกต่างออกไป ความรู้ในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่ต้องการการเชื่อมต่อไหลเวียน ตัดข้ามและสลายเส้นแบ่งความรู้ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ ความรู้จึงมีฐานะเป็นวิธีการเฉพาะที่เข้าไปยึดกุมหรือสร้างกาละ-เทศะแบบใหม่ขึ้นมา ในกรณีของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็คือพื้นที่เสมือนอย่างไซเบอร์สเปซ

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงกลายเป็นพื้นที่ในการพยายามที่จะเชื่อมต่อกับผู้อื่น ก็ทำให้สถานะของสถานศึกษาจะต้องประกอบตัวเองขึ้นมาตลอดเวลาและเป็น โครงการต่อเนื่องที่ไม่มีวันเสร็จสิ้น ซึ่งก็ไปด้วยกันได้กับช่องทางสื่อสารและแสดงตัวของทางมหาวิทยาลัยอย่างระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่สามารถเชื่อมและร้อยรัดข้อมูลอันหลากหลายของโลกความเป็นจริงเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์กัน ผ่านบทความต่างๆ ในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ตัวอย่างเช่น โครงการสื่อเพื่อบริบทสิทธิมนุษยชนของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ที่เกิดขึ้นมาจากการเล็งเห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่กำลังคุกคามผู้คน และทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนพยายามที่จะแสวงหาตัวบทพร้อมทั้งกรณีตัวอย่างในที่ต่างๆ มานำเสนอ เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์โลกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนและทางออกที่หลากหลายในประเทศชายขอบต่างๆ เป็นต้น

ดังนั้นการอ่านบทความในเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงไม่ใช่การอ่านเอาเรื่องตรงไปตรงมา (literally) แต่เป้าหมายในเนื้อหาของเว็บไซต์อยู่ที่ความพยายามที่จะเชื่อมต่อกำหนดที่ปรากฏในเว็บไซท์กับความรู้ที่มีอยู่ของผู้รับ โดยที่ผู้รับสารเป็นผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในความรู้นั้นๆ แนวคิดการอ่านและรับความรู้เช่นนี้จึงเป็นการที่พยายามที่จะกลับมาเอาอำนาจที่มีอยู่ในการนำเสนอความรู้หรือข้อมูลต่างๆ มายังผู้อ่านหรือผู้รับสาร มากกว่าที่จะเน้นถึงอำนาจในความรู้ที่ทางผู้ส่งนำเสนอ สิ่งที่บทความในเว็บไซท์กล่าวถึงจึงไม่สำคัญเท่ากับวิจารณ์ญาณของผู้อ่านว่าสามารถที่จะเชื่อมต่อนเนื้อหาที่ปรากฏในเว็บไซท์ให้เข้ากับชีวิตประจำวันของตนในแง่ใดได้บ้าง

กลไกประเภทหนึ่งในการเสริมสร้างวิจารณ์ญาณของผู้รับของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็คือการนำเสนอแนวคิดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเชิงปรัชญา²¹ การเมือง²² โลกาภิวัตน์²³ รวมไปถึง

²¹ เช่น บทความที่ 26, 43-47, 86, 93, 94, 117-118, 166, 289 และ 349 เป็นต้น

ตัวอย่างปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน²⁴ ซึ่งแตกต่างไปจากการนำเสนอความรู้แบบสำเร็จรูปในระบบการศึกษากระแสหลักที่เต็มไปด้วยอำนาจการกล่อมเกลาและเทคนิคในการควบคุมความรู้แบบต่างๆ ที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีวิจารณญาณได้อย่างเต็มความสามารถ²⁵

ความรู้ในแบบการศึกษาทางเลือกของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นความรู้ที่มีความหลากหลาย ไม่เป็นลำดับขั้น และท้าทายผู้รับสารที่จะต้องใช้วิจารณญาณของตนในการกลั่นกรองเนื้อหา โดยเฉพาะเนื้อหาที่ไม่สามารถที่จะเจาะจงแบ่งเรื่องราวออกเป็นศาสตร์เฉพาะเรื่องได้ เช่น บทความเรื่อง “ศาสตร์ว่าด้วยเรื่องคนจน”²⁶, “ภาพโป๊-เปลือย-ลามก-อนาจาร”²⁷, “การแต่งงานของนิเวศวิทยากับการเล่นแร่แปรธาตุ”²⁸ ไปจนถึงความรู้ในแบบไส้ติ่งของวิทยาศาสตร์อย่าง “โหราศาสตร์ (astrology)”²⁹ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายในความรู้กลับเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด การให้ความรู้ในแบบการศึกษาทางเลือกจึงไม่ได้และไม่จำเป็นต้องพยายามที่จะสร้างความหลากหลายของความรู้ การไม่คำนึงที่จะรวบรวมความรู้ให้มากที่สุดยังแสดงให้เห็นถึงการยอมรับขีดจำกัดทางด้านความรู้ของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ไม่สามารถที่จะสร้างความรู้ที่เกี่ยวกับตนเองและปรากฏการณ์ภายนอกได้ทุกอย่าง ความรู้หรือการอธิบายปรากฏการณ์จึงไม่ใช่อำนาจของการสร้างคำอธิบายในแบบปัญญาชนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง (specific intellectual) ความรู้ทางเลือกที่ต้องการคำอธิบายอันหลากหลายเป็นการลดอำนาจในการอธิบายเฉพาะศาสตร์ลง ความรู้หรือความเห็นเฉพาะตัวจึงย่อมจะต้องเกี่ยวข้องกับความรู้ของผู้อื่นด้วยเช่นกัน และปรับเอาอำนาจการสร้างคำอธิบายที่มีอยู่ในเชิงเดี่ยวเหล่านั้นมาเสริมสร้างเพื่อบรรลุถึงศักยภาพในความรู้ที่มีเกี่ยวกับตนเอง

การที่ตนเองพร้อมที่จะรับหรือปฏิเสธความรู้ต่างๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความรู้ที่เกี่ยวกับตนเอง ก็ทำให้การนำเสนอความรู้ต่างๆ ย่อมไม่มีจุดประสงค์ตามความมุ่งหมายของผู้ให้ความรู้อีกต่อไป หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการมีวิจารณญาณไตร่ตรองความรู้ที่เกิดขึ้นทำให้ความรู้สัดอำนาจการกล่อมเกลาที่แบบมา ดังนั้นการกล่อมเกลาจากทางรัฐในระบบการศึกษากระทั่งถึงความรู้ในแบบทางเลือกจึงดำเนินการไปอย่างไม่สมบูรณ์ เพราะเมื่ออำนาจการกล่อมเกลาถูกพิจารณาจากผู้รับสารไตร่ตรอง การกล่อมเกลาจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อผู้คนยินยอมและนำมาปฏิบัติตามที่นั้น การเกิดอำนาจการ

²² เช่น บทความที่ 127, 212, 228-230, 239, 240, 246, 524, 525 และ 1193 เป็นต้น

²³ เช่น บทความที่ 70-73, 81, 156, 508, 821, 907, 1056 และ 1141-1143 เป็นต้น

²⁴ เช่น บทความที่ 212, 461, 823-826, 846, 857, 1000, 1070 และ 1193-1199 เป็นต้น

²⁵ คุปทที่ 4.2 โรงเรียน พื้นที่แห่งการเตรียมสภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย

²⁶ คุปทความที่ 52 เรื่อง ศาสตร์ว่าด้วยเรื่องคนจน

²⁷ คุปทความที่ 102 เรื่อง โป๊-เปลือย-ลามก-อนาจาร

²⁸ คุปทความที่ 266 เรื่อง ก้อนหินของนักปรัชญา : การแต่งงานของนิเวศวิทยากับการเล่นแร่แปรธาตุ

²⁹ คุปทความที่ 1384 เรื่อง Astrology & Astronomy: โหราศาสตร์ในฐานะไส้ติ่งของวิทยาศาสตร์

ครอบงำพื้นที่ทางความคิดจึงไม่เป็นเพียงการรับเอาการกล่อมเกล่าที่ตรงไปตรงมาสู่ผู้รับสารอย่าง เชื่องซึม (passive audience) แต่ตัวผู้รับสารเองยังสามารถต่อรองกับความรู้ที่ได้รับมาด้วยเช่นกัน หากอำนาจมีหน้าที่ผลิตความจริง (truth production as a function of power) และถ้าถือว่าระบบที่เป็นตัวกำหนดความจริง (regime of truth) เป็นสิ่งที่สามารถถูกสร้างขึ้นแล้ว การให้ความรู้ที่สามารถเลือกรับได้ก็อาจถูกมองว่าเป็นการให้อำนาจ (empower) แก่ผู้รับสารในการตัดสินใจ เพื่อที่จะให้ผู้รับสารผลิตความจริงผ่านการมีวิจารณญาณในการรับความรู้ต่างๆของตนเองด้วยเช่นกัน

การมีวิจารณญาณในการตีความหรือรับเอาความรู้ใดๆเข้ามาใช้เป็นเรื่องของการผลิตความรู้เฉพาะตัวบุคคล เป็นการผลิตความรู้ที่มุ่งไปยังการปลดปล่อยตนเองออกไปจากเงื่อนไขที่มีอยู่และสามารถที่จะแสดงออกถึงศักยภาพในตัวเองได้อย่างเต็มที่ อุปสรรคหรือขีดจำกัดของการปลดปล่อยชนิดนี้จึงไม่ได้อยู่ที่ตนเอง แต่ข้อจำกัดและก้ำกัจฉกยภาพกลับอยู่ที่ภายนอกหรือบริบทรอบๆ ตัว ในแง่มุมของการศึกษาทางเลือกก็คือ ความเป็นไปได้ในการหาความรู้ทางเลือกอันมี วิจารณญาณนั้นได้ถูกกำหนดเงื่อนไขไปในการเข้าถึงตนเองผ่านบริบทแวดล้อม การรับหรือเลือก ตีความความรู้เพื่อนำมาผลิตความรู้ที่เกี่ยวกับตนเองจึงไม่ได้ถูกดำเนินการให้เป็นไปอย่างอิสระแต่ ถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขทางสังคมหนึ่งๆ ก้ำกั้อยู่

ตัวอย่างสังคมวิชาการที่ต้องการการตรวจสอบอย่างมีวิจารณญาณนั้นดังปรากฏในบทความ ลำดับที่ 764 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเรื่อง “บทนำเกี่ยวกับปรัชญาการเมือง นิโอมาร์ก ซิสต์ : สำหรับผู้เริ่มต้น” ของสาคร สมเสริฐ ที่มีการแสดงความคิดเห็นในเชิงวิชาการต่อบทความนี้ ว่าทางเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนควรจะมีการกลั่นกรองผลงานก่อนที่จะนำมาเผยแพร่ เพราะ อาจจะมีผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของเว็บไซต์ ซึ่งทางผู้ดูแลเว็บไซต์กลับมองในประเด็นที่ แตกต่างออกไปโดยกล่าวว่า

“...บทความขึ้นดังกล่าวเป็นระดับ preresearch และมีลักษณะเป็นงาน comparative introduction เมื่ออ่านแล้วพร้อมตรวจเชิงอรรถ จะเห็นได้ชัดเจนว่ายังขาดความหลากหลายของ ข้อมูลที่นำมาใช้อ้างอิง แต่เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้กับนิสิตที่กล้านำเสนอ จึงเปิดพื้นที่สาธารณะ ของ ม.เที่ยงคืนให้เพื่อเป็นการสนับสนุน เช่นดังที่เว็บไซต์นี้ได้เคยทำมาเป็นประจำ”³⁰

การให้ความสำคัญแก่ปัจเจกที่จะต้องรับเอาความรู้ต่างๆ เข้ามา และต้องผลิตความรู้ที่เป็น ของตนเองขึ้นมาใหม่ อาจกล่าวได้ว่าก่อให้เกิดกระบวนการการใช้เหตุผลภายในตัวเอง (self rationalization) มากขึ้นโดยมุ่งไปสู่สภาวะความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง กระบวนการสร้างตัวตนของ ปัจเจกที่มีเหตุผลในตัวเองมากขึ้นจึงมุ่งไปยังความมีเหตุผลในสภาวะสมัยใหม่ที่จะต้องคงความ หนักแน่นยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งนี้นับเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในตัวสภาวะสมัยใหม่เช่นกัน เพราะ

³⁰ <http://midnightuniv.org/midnight2545/document95223.html>

ในขณะที่พยายามสร้างความเป็นปัจเจกอันเป็นผลผลิตของอำนาจ แต่ในขณะที่เดียวกันปัจเจกก็มี ความสามารถรับหรือปฏิเสธ และต่อรองที่จะผลิตตัวของปัจเจกเองผ่านการฝึกฝนต่างๆ ที่สภาวะ สมัยใหม่นำเสนอไปด้วยในตัว ร่างกายของปัจเจกไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยที่ยังคืนหรือผู้รับสารจึง มีฐานะเป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมต่อ แข่งขัน และช่วงชิงกันระหว่างอำนาจที่ไหลเวียนอยู่ทั้งภายใน และภายนอกของตัวปัจเจก

ในแง่ของศักยภาพในการมีวิจรรณญาณกล่าวคือ ปัจเจกจะต้องควบคุมและมีวินัยใน ตนเอง (self-discipline) โดยตนเองจะต้องกลายมาเป็นวัตถุศึกษาสำหรับตนเองในการที่จะผลิต ความรู้ที่เกี่ยวกับตนเองออกมา เช่นเดียวกันกับการสนใจในเรือนร่างของตนเองตามกรอบวิชาพล ศึกษาที่ความรู้จะต้องควบคู่ไปกับการใช้ร่างกายฝึกปฏิบัติ (training) อย่างมีระเบียบแบบแผน ระเบียบวินัยจึงเป็นกลไกทางอำนาจที่สำคัญในการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ในระดับจุลภาพหรือตัว ปัจเจกกับมหภาคหรือระบบความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน (ชเนศ วงศ์ยานนาวา, 2532: 41-42) ความรู้ที่มี เกี่ยวกับตนเองจึงจำเป็นต้องรู้จักผู้อื่นหรือสิ่งอื่นๆ รอบๆ ตัว ความจริงที่ถูกผลิตขึ้นมาจากความรู้ เพื่อรองรับตนเองก็ย่อมที่จะต้องถูกตรวจสอบและจัดระเบียบจากสังคมที่ตนอาศัยด้วยเช่นกัน มหาวิทยาลัยที่ยังคืนจึงย่อมที่จะต้องถูกตรวจสอบจากผู้รับ ไปไม่พ้น

เนื้อหาความรู้ในเว็บไซต์จึงเป็นภาพตัวแทนที่กำลังนำเสนอตัวของมันเอง (self-representating) ไม่ใช่ภาพตัวแทนที่ถูกนำเสนอ (re-presented) จากผู้รวบรวมหรือผู้ควบคุมเว็บไซต์ เนื้อหาของเว็บไซต์ในแง่จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่กำลังจะกลายเป็น (process of becoming) ความรู้สำหรับผู้รับมากกว่าที่จะเป็นการนำเสนอความรู้แบบสำเร็จรูปโดยคงไว้ซึ่ง อำนาจของผู้เสนอหรือบรรณาธิการเว็บไซต์

เนื้อหาบทความในเว็บไซต์กลายเป็นเพียงพื้นที่ที่เปิดกว้างสำหรับการคิดในแง่มุมมองที่ หลากหลาย และเปิดโอกาสให้ผู้อ่านนำความรู้ไปเชื่อมต่อเข้าชีวิตประจำวันของตน ความรู้จึงไม่ใช่ การก่อกองเกล็ดจากบรรณาธิการเว็บไซต์ แต่บรรณาธิการเว็บไซต์เป็นผู้สร้างพื้นที่สำหรับการสร้าง หรือเปิดโอกาสในการเชื่อมต่อความรู้ในแง่มุมมองใหม่ๆ มากกว่า พื้นที่สำหรับการคิดแบบใหม่จึงเป็น การสร้างอาณาเขตความรู้ขึ้นมา (territorialization) ภายใต้อาณาเขตของเนื้อหาเว็บไซต์ ใน ทิศทางกลับกันก็ได้สลายอาณาเขตหรือสลายเส้นแบ่งที่ดำรงอยู่ (deteritorialization) ในความรู้ แบบเดิมๆ ในระบบการศึกษากระแสหลักไปพร้อมๆ กัน อันนำไปสู่การสร้าง ความหวังในเงื่อนไข ของความเป็นไปได้ (conditions of possibility) ที่จะเชื่อมต่อพื้นที่ความรู้ประเภทต่างๆ และกลายมา เป็นตัวอย่างในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อันหลากหลายที่ตั้งบนพื้นฐานฉันทามติ (consensus-base) ของผู้รับสารร่วมกันตามแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย (liberal democracy)³¹

³¹ ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (liberal democracy) คือประชาธิปไตยที่มีความเป็นพหุนิยม (pluralist democracy) โดยเปิดและปล่อยให้โอกาสให้กับความคิดต่าง ๆ ดำรงอยู่ในแบบอิสระ สามารถประชันแข่งขัน

แต่เทคนิคการนำเอาความรู้ต่างๆ ที่หลากหลายมารวมกันเช่นนี้ก็ไม่ได้ต่างจากเทคนิคการสะสมความรู้ของระบบการศึกษากระแสหลักแต่อย่างใด การกีดกัน โดยการรวบรวมเข้ามา (inclusive exclusion) ในการแยกแยะหรือสร้างความเป็นอื่นให้กับมหาวิทยาลัยทางเลือกจึงไม่ใช่เป็นการกีดกันเพื่อให้มหาวิทยาลัยที่ขี้เกียจออกไปจากสภาวะปกติของระบบการศึกษา แต่ในความเป็นปกติของระบบการศึกษานั้นจะต้องรวบรวมเอาทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องทั้งหลายให้มาอยู่รวมกันทั้งการศึกษากระแสหลักและการศึกษาทางเลือกอย่างมหาวิทยาลัยที่ขี้เกียจ

ความแตกต่างกลับอยู่ที่ประเด็นเรื่องของอำนาจในการกำกับความรู้ ในการศึกษากระแสหลักนั้น การนำเสนอความรู้แบบโรงเรียน (school knowledge) ถูกกล่อมเกลามาเพื่อเสริมสร้างอำนาจของรัฐหรือกลุ่มชนชั้นสูง (aristocracy) ในขณะที่ความรู้ของมหาวิทยาลัยที่ขี้เกียจเป็นการศึกษาหรือให้ความรู้ที่ว่าด้วยความพยายามที่จะปลดปล่อยมนุษย์ (notion of emancipation) ออกจากพันธนาการต่างๆ ของอำนาจ โดยการนำเสนอความรู้ที่เสริมสร้างวินัยในการปกครองตนเอง เป็นพลเมืองที่สามารถปกครองตนเอง (autonomous citizens) และสามารถมีวิจรรณญาณเป็นของตนเอง เมื่อยามที่จะต้องเข้าไปสัมพันธ์กับสังคมภายนอก

เมื่อต้องเป็นความรู้เพื่อปกครองและสร้างวินัยที่ดีกับตนเองและจะต้องอยู่ในสังคมที่ดี ความรู้ในนี้จึงไม่ใช่ความรู้ที่อยู่ในรูปแบบสำเร็จรูป แต่เป็นความรู้ที่ต้องปรับเปลี่ยนและสร้างคำอธิบายตามปรากฏการณ์ทางสังคม ความรู้ที่เผยแพร่ภายในมหาวิทยาลัยที่ขี้เกียจจึงถูกยกระดับสู่เรื่องการเมืองของความรู้ (politics of knowledge) แทน แต่การเมืองเรื่องความรู้ที่มหาวิทยาลัยที่ขี้เกียจนำเสนออันกลับไม่ใช่การพยายามที่จะปฏิเสธหรือสร้างอำนาจขึ้นมาช่วงชิงกับอำนาจของความรู้อันมีอยู่เดิม เป้าหมายของความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นมาใหม่นั้นมุ่งไปยังการช่วงชิงอำนาจที่เกิดจากการกล่อมเกลาคำความรู้ของรัฐ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการพยายามที่จะช่วงชิงการสร้างวาทกรรมที่ว่าด้วยความรู้ที่เคยตกอยู่แต่ในมือของรัฐมาสู่ความหลากหลายของความรู้ในมือของประชาชน

เหตุเพราะระบบการศึกษาสมัยใหม่ผนวกและกล่อมเกลเอาความรู้ทุกๆ อย่างเข้ามาด้วยกัน โดยปราศจากการนำเสนอความรู้ที่มุ่งไปสู่การหลุดพ้นตามปรัชญาการศึกษาของพุทธหรือกระทั่งการไม่เชื่อมั่นในการมีเหตุผลแบบกรีกโบราณหรือศรัทธาแบบคริสต์ตามอุดมคติของการศึกษาระดับต้นที่รับอิทธิพลมา รัฐชาติสมัยใหม่ของไทยจึงสามารถที่จะใช้โรงเรียนในฐานะเครื่องมือในการนำเสนออุดมการณ์ของตนส่งผ่านการกล่อมเกลามาเพื่อตรึงให้ประชาชนได้แน่นิ่งและซึมซับเอาการกล่อมเกลามาอย่างเข้มข้น

การกล่อมเกลามาจากการศึกษากระแสหลักที่เกิดขึ้นภายในรัฐสถานศึกษากลายเป็นการกล่อมเกลาคำความรู้ที่ไร้ซึ่งศรัทธาใดในเหตุผลและศาสนา หลงเหลืออยู่แต่เนื้อหาของความรู้ที่มุ่งไปยังการ

มัดตรงประชาชนให้อยู่ในอำนาจล่อมเกล้า ความรู้ในทัศนคติของการศึกษาของไทยสมัยใหม่จึงเป็นการรวมเอาทั้งความรู้ต่างๆ เท่าที่มีอยู่ผนวกทุกสิ่งทุกอย่างเข้าด้วยกัน โดยมีอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นนำเป็นอำนาจผลักดันอยู่เบื้องหลัง ซึ่งก็ทำให้เกิดกระบวนการผนวกรวมคนทุกคนเข้ามา (totalization) เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาและสร้างความเป็นปัจเจก (individualization) ให้แก่แต่ละคนพร้อมๆ กันด้วยการกำหนดว่าใครเป็นผู้ที่มีการศึกษา บทบาทของครู นักเรียน สถานศึกษาตลอดจนเทคนิคการจัดระเบียบองค์ประกอบภายในว่าควรที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนให้เป็นไปตามทิศทางที่กำหนดจากรัฐอย่างไร

เมื่อเป็นดังนี้แล้วความคิดหลักของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนอาจกล่าวได้ว่ายังคงอยู่ในวิธีคิดหลักของการเมืองที่แยกเป็นคู่ตรงข้าม (binary opposition) เชิงปฏิบัตินิยมที่มองโลกในแง่ดี กล่าวคือ การพยายามที่จะลากแบ่งแนวทางการศึกษาของตนเองออกจากการศึกษากระแสหลักโดยการสถาปนาการศึกษาทางเลือกตามแนวทางของตนขึ้นมาเป็นอุดมศึกษาทางเลือก สำหรับผู้เรียนรู้ด้วยตัวเอง (alternative higher education) ซึ่งการเมืองเรื่องความรู้ชนิดนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะพยายามทำให้ความรู้ต่างๆ เป็นเรื่องของสาธารณะไม่ใช่จากบนสู่ล่างในแบบราชการ ดังนั้นความรู้ทางเลือกที่ถูกนำเสนอจึงไม่ได้ขัดแย้งกับระบบการศึกษาที่มีอยู่เดิม หากแต่การแบ่งแยกเราออกจากเขา (we/them) ในเป้าหมายของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนอยู่ที่การทำให้ความรู้เป็นเรื่องในแนวระนาบที่ต้องการการมีปฏิสัมพันธ์จากผู้รับสาร (active audience) การลากเส้นแบ่งการศึกษาทางเลือกออกจากการศึกษากระแสหลักจึงเป็นเทคนิคหนึ่งในการนิยามตนเองของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนให้ชัดเจนมากกว่าที่จะก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านความคิดหรือก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในวงวาทกรรมการศึกษา

สรุปได้ว่าหากทดลองมองเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะเป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมต่อของอำนาจ ความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นมาจากการรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะรวมความรู้ทุกอย่างเข้ามาอยู่ด้วยกัน ในฐานะพื้นที่จัดเก็บองค์รวมทางความรู้ หากแต่เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนพยายามที่จะเป็นพื้นที่หรือจุดเชื่อมต่อความหลากหลายของความรู้ผู้รับ โดยความแตกต่างของเนื้อหาที่นำเสนอผ่านเว็บไซต์ ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาจะต้องมีวิจารณญาณในการรับสารและปรับเอาความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้กับวิถีชีวิตของตนเอง การนำเสนอแนวคิดหรือคำอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในบทความของเว็บไซต์มีส่วนช่วยให้เห็นถึงตัวอย่างของการศึกษาที่จะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตมากกว่าที่จะพยายามกล่อมเกล้าในรูปแบบความรู้แบบโรงเรียนทั่วไป ประกอบกับการให้อำนาจในการตัดสินใจในการเรียนรู้ของผู้รับสาร ความรู้ที่ถูกนำเสนอจึงสามารถเป็นอิสระต่ออำนาจในการนำเสนอของผู้ควบคุมเว็บไซต์ในกรณีของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

เมื่อการสร้างความรู้ทางเลือกของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมุ่งไปยังการเข้ามาโต้แย้งในประเด็นเรื่องการเมืองของความรู้ ประกอบกับมีการใช้เว็บไซต์แถลงหรือสร้างจุดยืนต่างๆ ทางการเมืองของตนอยู่เป็นระยะๆ นั่นก็หมายความว่าความรู้ที่ถูกอธิบายในรูปแบบต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่ได้

ดำเนินการแต่เพียงการพยายามที่จะให้ความรู้แก่ประชาชนเท่านั้น หากแต่ว่ามหาวิทยาลัยเที่ยงคืน พยายามที่จะผลักดันให้ความรู้เหล่านั้นได้กระจายตัวเองไปสู่ภาคการเมืองของความรู้ เพื่อให้ความรู้เหล่านั้นได้ถูกนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง

การผลิตความรู้ที่มุ่งไปสู่ความจริงอันหลากหลายไม่ว่าจะเป็นตัวของทางมหาวิทยาลัยเอง ตลอดไปจนถึงผู้รับจึงเลี้ยงไม่ได้ที่จะต้องถูกนำไปตรวจสอบกับความเป็นจริงในสังคม ความสามารถการจัดการหรือบริหารงานภายในองค์กรของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมีความสำคัญในการควบคุมความหลากหลายที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกองค์กรของมหาวิทยาลัย ดังจะวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไป

5.3 การจัดระเบียบอัตลักษณ์และการต่อต้านของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

ในหัวข้อ 5.1 ที่ผ่านมานั้นได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงจินตนาการที่มีจริยธรรมเป็นตัวกำหนด ซึ่งเป็นการมองในแง่การสร้างตัวตนของทางมหาวิทยาลัยผ่านเงื่อนไขและบริบทภายนอกสู่ภายใน (outside-in) ในขณะที่หัวข้อ 5.2 มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนถูกวิเคราะห์ในฐานะพื้นที่เชื่อมต่อของอำนาจ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจากภายในสู่ภายนอก (inside-out)

และในหัวข้อ 5.3 นี้จึงเป็นการวิเคราะห์ในประเด็นการจัดระบบของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน โดยจะวิเคราะห์ถึงอัตลักษณ์ของทางมหาวิทยาลัยที่ประกอบขึ้นจากเงื่อนไขอันหลากหลายดังที่กล่าวไว้ในหัวข้อ 5.1 และ 5.2 นั้นได้มีกระบวนการสร้างความเสถียรภาพตลอดจนมีการจัดระเบียบภายใต้อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้อย่างไร

การจัดระเบียบอัตลักษณ์เพื่อสร้างเสถียรภาพภายในตัวเองของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่ได้มีจุดเริ่มต้นด้วยฉันทามติในการดำเนินงานแต่อย่างใด การจัดระเบียบอัตลักษณ์กลับเป็นเรื่องที่กำเนิดขึ้นจากความขัดแย้งภายในสมาชิกของมหาวิทยาลัยมากกว่า ดังความเห็นของสุชาดา จักรพิสูทธิ์ ที่ว่า

“...ก็พยายามที่จะให้มีระบบอะไรเกิดขึ้น ระบบการประชุม ระบบการทำรายงาน หรือแม้แต่ระบบบัญชี เบิกจ่าย ก็พบว่าคนอื่นๆ ที่เป็นนักวิชาการทั้งหมดเลยไม่รับลิสลาพวกนี้ ทำให้เราเหนื่อยมาก เช่น การติดตามการประชุม กลายเป็นเรื่องเหมือนว่า เราสั่งการ เจ้าก็เจ้าการ จัดการมากเกินไป แล้วพอมาเปิดใจ ทุกคนไม่ต้องการการจัดการเลย อยากให้เป็นเรื่องแบบว่าไปโดยธรรมชาติของมัน เพราะใจเดียวกัน ทิศเดียวกัน ไปด้วยกันแค่นั้นเอง ก็โอเค พี่ก็ไม่เข้าไปยุ่งเรื่องการจัดการ แต่ต่อมาสถานการณ์ก็พาไปเอง ทำให้พี่เป็นตัวหลักในการบริหารจัดการ นักวิชาการเขาเป็นนักคิด...พี่ (สุชาดา-ผู้วิจัย) จะเป็นคนหาเงิน เป็นคนดูแลการเงินทั้งหมด โดยที่ไม่มีใครถามหาว่าตอนนี้มีเงินเท่าไร รู้แต่ว่าพี่สุชาดาจัดให้ แต่เป็นองค์กรจัดตั้งที่น่าสนใจเพราะมันเหมือนจะ chaos (ไร้ระเบียบ-ผู้วิจัย) แต่มันก็ไม่ chaos เพราะทุกคนทำงานด้วยตัวเอง” (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2549)

การตระหนักรู้ถึงศักยภาพในตนเองของบรรดาปัจเจกที่ร่วมกันทำงาน และหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคนนั้นเป็นเรื่องเฉพาะ เมื่อไม่มีการแบ่งแยกว่าใครจะต้องทำหน้าที่อะไร ทุกคนรู้หน้าที่ของตนเอง และปล่อยให้สิ่งต่างๆ ให้เป็นไปโดยอัตโนมัติ การร่วมมือกันทำงานในลักษณะนี้จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของหน้าที่ในลักษณะระบบราชการ (bureaucratic) ที่มีการสั่งการจากบนลงล่าง แต่เป็นหน้าที่ที่เกิดจากการตระหนักรู้ (aware) รู้ว่าตนมีความรู้และความรับผิดชอบในเรื่องอะไร หน้าที่จึงเกิดจากจิตสำนึกส่วนตัว ไม่มีการบังคับ เช่น สุชาดาเป็นตัวหลักในการบริหารจัดการ นักวิชาการ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, สมชาย ปรึกษาศิลปกุล และคนอื่นๆ-ผู้วิจัย) เป็นนักคิด (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2549) และสมเกียรติ ตั้งนามเป็นบรรณาธิการเว็บไซต์ ฯลฯ เป็นต้น

การที่ปัจเจกแต่ละคนสามารถออกมาทำงานร่วมกันทำงาน และคงความอิสระในระบบการทำงานแบบโครงสร้างหลวมๆ ได้อย่างยืนยาวเกือบ 10 ปี กลับไม่ได้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้เฉพาะบางปัจเจกที่แต่ละคนนำมาต่อรองเมื่อยามการพบปะกันทางวิชาการในแต่ละครั้งเท่านั้น แต่ทุกคนเรียนรู้ทุกๆ ปัจเจกของคนอื่นๆ ร่วมกันทั้งในระดับหน้าที่การงานและเรื่องส่วนตัว ดังคำสัมภาษณ์ของสุชาดาที่ว่า

“จุดหนึ่งที่น่าสังเกตคือ เราคบกันไม่ได้แค่ในมุมของงานเท่านั้น แต่เรามีมุมของชีวิตส่วนตัว ความเป็นเพื่อน อย่างเช่น บ้านอาจารย์นิธิ ซึ่งไม่มีใครไป พวกเราก็จะไปสูมกันอยู่ หรือบ้านพี่ กินข้าวบ้านพี่เป็นประจำ หรือที่ชอบทำกับข้าวหรืออะไรก็แล้วแต่ หรือไปที่ชวชยาทะเล ไปนอนบนเกาะด้วยกัน ไปเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ร่วมกัน แล้วมันเกิดอาการรักและผูกพัน เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน และไม่มีใครเห็นว่าคุณมานั่งประชุมเฉยๆ ไม่เห็นช่วยอะไร ก็ไม่มีใครมีปัญหาอะไร มาดีแล้ว คล้ายๆ ว่าเรคบกันตอนที่เราแก่ เราแก่มากแล้วด้วย และเราก็มีวุฒิภาวะ ในการทำงาน พอสมควร และทุกคนก็ somebody มาที่นี้ ไม่ใช่ไม่มีอะไรมา และก็คบกันในจุดที่รักกันในทางส่วนตัวด้วย” (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2549)

ซึ่งการเรียนรู้ในระดับที่หลากหลายโอกาสเช่นนี้ เป็นการเปิดโอกาสให้คนอื่นได้เรียนรู้ตัวตนของเขาผ่านความหลากหลายในตัวคนของเรา นั่นก็ทำให้เราสามารถเรียนรู้อัตลักษณ์ของเราผ่านมุมมองหรือสายตาของคนอื่น ในทิศทางกลับกัน ก็ยังสามารถที่จะเห็นแง่มุมของอัตลักษณ์ตัวตนของเราอยู่ภายในตัวของเขาเช่นกัน ทำให้เราสามารถที่จะเรียนรู้ตัวเราเองผ่านจากคนอื่นๆ รอบข้าง ซึ่งคนอื่นๆ ก็เรียนรู้ตัวของเขาเองผ่านเราเช่นกัน การเห็นถึงถึงความเหมือนและความแตกต่างภายในตัวเราและคนอื่น อย่างน้อยก็เพิ่มความเข้าใจในตัวผู้อื่นและลดการยึดมั่นถือมั่นในตัวเองลงไปในระดับหนึ่ง

ด้วยเหตุผลนี้ทำให้มุมมองต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในความสนใจหนึ่งๆ ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานะของปัจเจกใด โดยเฉพาะ ดังนั้นการพูดคุยกันในแต่ละครั้งจึงคุยกันใน

เรื่องประเด็นแนวความคิด (concept) กันค่อนข้างหนัก (ชัชวาล บุญปิ่น, 2549) และด้วยการทำงานอันยาวนานและเรียนรู้ความหลากหลายในอัตลักษณ์ของแต่ละคนร่วมกันมาโดยตลอด จึงทำให้แง่มุมต่างๆ ในการมองปัญหา (approach) ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนแผ่ไปด้วยภูมิหลังทางความรู้อันหลากหลาย ซึ่งเป็นประโยชน์กับมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในการมองปัญหาหนึ่งๆ อย่างรอบด้าน

ซึ่งในสังคมสมัยใหม่นั้น การจัดระเบียบวินัยและการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจเกิดขึ้นในทุกๆ สถานที่ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน, โรงงาน, คลินิก หรือกองทัพ ซึ่งสถานที่เหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการสร้างมาตรฐานว่าด้วยรูปแบบที่เป็นปกติ (form of normalization) โดยมีลำดับชั้นของอำนาจเป็นตัวกำกับหรือจัดระเบียบภายในองค์กร เช่นในโรงเรียนก็จะมีครูใหญ่ ครูฝ่ายปกครอง ครูประจำชั้น หัวหน้าห้อง เป็นเจ้าหน้าที่ (agent) ของรัฐที่กระทำการใช้อำนาจกล่อมเกลาสู่ผู้เรียน ผ่านกฎข้อบังคับต่างๆ ของโรงเรียน เป็นต้น แต่ระบบแบบไร้การจัดระเบียบที่เกิดขึ้นภายในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนี้ เกิดจากการเรียนรู้ที่จะยอมรับความหลากหลายภายในตัวของบุคคลภายในกลุ่มร่วมกัน เป็นกระบวนการทำงานในแนวระนาบที่ไม่มีอำนาจสั่งจากบนลงล่าง เมื่อไม่มีอำนาจใดมากดทับ และแต่ละปัจเจกเท่าเทียมกัน การแสดงความคิดเห็นจึงเป็นไปอย่างอิสระก่อให้เกิดทางเลือกในความจริงที่หลากหลาย

เพราะจริยธรรมจะมีความเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีทางเลือก (ชเนศ วงศ์ยานนาวา, 2546: 180) ทางเลือกอันหลากหลายในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมุ่งนำไปสู่จริยธรรมภายในตัวของปัจเจกต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งการมีอะไรที่หลากหลายและมากมายในตัวเองของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนกลับไม่เป็นการขัดขวางกับอัตลักษณ์ของแต่ละปัจเจก เนื่องด้วยผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งกันและกันและเคารพความหลากหลายของปัจเจกที่แตกต่างภายในตัวของคนอื่นๆ

หากจะพูดให้ชัดเจนลงไปก็คือ การจัดระเบียบภายในตัวตนของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นการทำงานร่วมกันโดยมีจริยธรรม การเสียสละแก่ส่วนรวม และการตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองเป็นตัวขับเคลื่อนอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ดังนั้นการประกันคุณภาพภายในของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจะถูกตรวจสอบจากสมาชิกด้วยกันเอง ผ่านการใช้เวลาร่วมกันทั้งในการทำงานและในชีวิตประจำวัน³² ส่วนการประกันคุณภาพภายนอกมหาวิทยาลัยก็สามารถที่จะประเมินได้จากการตอบสนองของสังคมที่มีต่อการเคลื่อนไหวของทางมหาวิทยาลัย โดยเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีکنเข้าเยี่ยมชม (Log in) โดยมีหมายเลขไอพี (IP)³³ ไม่ซ้ำกันประมาณ 1 แสนคนต่อเดือน และมีปริมาณการคลิกเข้าชมเว็บไซต์ประมาณเดือนละ 2 ล้านคลิกต่อเดือน (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

³² ดูหัวข้อที่ 5.1 กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เชิงจินตนาการที่มีจริยธรรมเป็นตัวกำหนด

³³ IP ย่อมาจาก Internet Provider หรือ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต

อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นเรื่องนามธรรมที่ไร้กฎระเบียบตายตัวมาบังคับดังเช่นสถานศึกษาทั่วไป เป็นอัตลักษณ์เชิงจินตนาการที่สมาชิกในกลุ่มมีจุดประสงค์ร่วมกันทำงานซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับก่อตั้งมหาวิทยาลัยเท่านั้น หากตัวอย่างของอัตลักษณ์เชิงจินตนาการเช่นนี้ได้ถูกถ่ายทอดและปฏิบัติการซ้ำผ่านออกมาเป็นรูปธรรมทางเว็บไซต์และการลงมือปฏิบัติการในพื้นที่จริง อัตลักษณ์ร่วม (cooperate identities) ในความหลากหลายของปัจเจก พร้อมๆ กันกับการจัดการระบบที่สามารถปรับตัวไปตามเหตุการณ์เฉพาะหนึ่งๆ อัตลักษณ์ที่สามารถผันแปร ลื่นไหล (elusive) ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน มิเชล ฟูโกต์เรียกอัตลักษณ์เช่นนี้ว่า “อัตลักษณ์เชิงบรรยายหรืออัตลักษณ์ทางวาทกรรม” (discursive /narrative identity) (Michel Foucault, 1970: 67)

หากจะมองในมุมนี้แล้วอัตลักษณ์ทางวาทกรรมของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงไม่ได้เกิดจากทฤษฎีหรือคำพูดลอยๆ หรือยืนยันอัตลักษณ์ของตัวเองสู่ประชาชนในลักษณะที่เป็นอุดมคติเท่านั้น หากเป็นวาทกรรมที่ถูกปฏิบัติการขึ้นจริงผ่านตัวผู้กระทำภายในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนั่นเอง เป็นมหาวิทยาลัยทางเลือกที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่ขาดหาย (absence) ไปจากระบบการศึกษาไทย เป็นมหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้นด้วยความไม่พึงพอใจกับระบบที่มีอยู่และปรับเปลี่ยนเอาความไม่พอใจ ผลักตัวตนของมันออกมาในรูปแบบ “การเอาคืนเชิงบวกทางจินตนาการ” ชนิดหนึ่ง (positive imaginary revenge/ resentment)³⁴

ซึ่งการเอาคืนในรูปแบบนี้ไม่ได้เป็นการแสดงออกเฉพาะมาจากคนใดหรือกลุ่มใดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการจินตนาการ “เอาคืน” ในความรู้สึกร่วมของคนทั้งชาติที่มีต่อความล้มเหลวของระบบการศึกษาและสังคมไทย แต่จินตนาการที่ว่ามานี้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเป็นระบบเพราะทางเลือกที่เกิดขึ้นมาจากการไม่พึงพอใจกับระบบที่มีลำดับชั้นของอำนาจคอยกำกับ

ดังนั้นการเอาคืนไม่ว่าเชิงบวกหรือลบทางจินตนาการจะต้องทำตัวตรงข้ามกับสิ่งที่ไม่พอใจ นั่นหมายความว่าสิ่งที่จะต่อสู้กับระบบจะต้องดำเนินการในแบบ “ไม่มีระบบ” ภายในตัวของระบบนั่นเอง แต่การเอาคืนเชิงบวกทางจินตนาการนั้นเป็นความคิดสร้างสรรค์บางสิ่งที่ถูกขับเคลื่อนออกมาจากภายในตัวของระบบ ไม่ได้เกิดจากการอยู่ในวงนอกวาทกรรมของระบบแต่อย่างใด เป็นการระเบิดตัวเองจากภายใน (implosive explosion) และการต่อต้านระบบก็ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่เป็นความรู้สึกร่วมกันที่เมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมในการบังเกิดตัวตนออกมา (emergence) ในรูปแบบ “ทางเลือก” ต่างๆ กันไป

การบ่อนทำลายความเชื่อมั่นจากภายในในฐานะ “มะเร็ง” ของระบบการศึกษาไทยไม่ได้มีการแสดงออกในรูปแบบเฉพาะเพียงมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเท่านั้น แต่ยังปรากฏในรูปแบบอื่นในนามการศึกษาทางเลือกต่างๆ เช่น เสริมสิกขาลัย วิทยาลัยวันศุกร์ แม้กระทั่งการจัดการศึกษาของ

³⁴ ความหมายของ resentment ดูหัวข้อที่ 1.7 นิยามศัพท์

ตัวเองของคนในหมู่บ้านโฮมสกูล ฯลฯ ที่ในงานวิจัยของสุชาดาได้รวบรวมกลุ่มหรือชุมชนที่รวมตัวกันโดยเจตนา (Intentional Community) ได้ถึง 60000 กลุ่มในรูปแบบกระแสทางเลือก (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2545) และจากการวัดในเชิงปริมาณเช่นนี้ ทำให้ทราบได้ถึงจำนวนความไม่สอดคล้องกันของวาทกรรมระบบการศึกษาของไทยกับผู้เรียนตลอดจนผู้ที่มีส่วนร่วมอื่นๆ

วาทกรรมทางการเมืองของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงดำเนินการ โดยการวางตัวเองให้ยืนอยู่คู่ตรงข้าม (binary opposition) กับกระแสหลัก ในแง่ที่ว่าวาทกรรมที่ทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนสถาปนาขึ้น จึงยังคงเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่ว่าด้วยการยืนอยู่ฝั่งของกระแสหลักภายในสังคม การเคลื่อนไหวของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงไม่ใช่การสร้างการประนีประนอมต่อรอง (collecrive bargaining) หรือประสานประโยชน์ (cooptation) เพื่ออิงแอบเข้ากับอำนาจใดอำนาจหนึ่ง แต่เป็นการปรับวิถีจิตระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับสถานศึกษาของรัฐขึ้นมาใหม่ เป็นการนำเสนอความรู้หรือชุดข้อมูลบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมตามแนวทางประชาธิปไตย ดังนั้นการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเล็งที่จะเข้าไปปะทะทางกายภาพ หรือเจรจากับผู้อำนาจควบคุมการอธิบายความรู้กระแสหลักโดยตรง แต่จะโยนประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้กลายมาเป็นประเด็นสาธารณะผ่านสื่อต่างๆ หรือการปฏิบัติการภายในพื้นที่แทน

เมื่อคำอธิบายเชิงศาสนาไม่สามารถที่จะตอบรับกับปรากฏการณ์อันซับซ้อนของระบบโลกาภิวัตน์ คำอธิบายทางโลกแม้จะบกพร่องและไม่เดินตามอุดมคติทางศาสนาพุทธที่มุ่งสู่ความสงบจนก่อให้เกิดปัญญาภายใน แต่คำอธิบายทางโลกกลับเยียวยาและตอบสนองต่อปัญหาสถานการณ์ตามวิถีของป्लุชนได้มากกว่า อย่างไรก็ตาม ครั้นจะฝากความหวังไว้กับระบบการศึกษาของไทยคงเป็นไปได้ เพราะคำอธิบายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรั้วโรงเรียนกลับเป็นการผลิตซ้ำอำนาจของชนชั้นสูงหรือรัฐชาติ การหาทางออกด้วยการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ส่งสารอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนกับผู้รับสาร โดยให้อำนาจที่แฝงมากับความรู้เป็นไปในแนวระนาบก็จะเป็นความรู้ตามแนวทางประชาธิปไตยมากกว่า คำอธิบายทางโลกที่น่าสนใจเช่นเรื่องราวของรูปแบบการแต่งตัวหรือแฟชั่น (fashion) ในบทความลำดับที่ 1219, 1250 และ 1332 เป็นต้น

การต่อต้านระบบการศึกษาไม่ใช่เพียงการเคลื่อนไหวเพื่อจัดการครอบงำของสิ่งที่เรียกว่าลำดับชั้นของความรู้ (hierarchy of knowledge) และแม้ว่าจะมีความเป็นไปได้ที่เราจะต่อต้านระบบการศึกษากระทั่งทำลายระบบโรงเรียน (de-school) แต่การต่อต้านระบบการศึกษากลับมีสถาบันหรือโครงการหลักที่ไม่นำไปสู่ระบบการศึกษาที่ปราศจากชนชั้น แต่กลายมาเป็นระบบการศึกษาที่ถูกจัดเป็นระบบโดยคนอีกกลุ่มหนึ่ง การทำลายระบบการศึกษาเพื่อให้การศึกษาปราศจากชนชั้นจึงไม่เกิดขึ้นจริง เมื่อสถาบันหรือระบบการศึกษาเก่าถูกโค่นล้มลง ระบบการศึกษาแบบใหม่ในฐานะ

ตัวแทนของอำนาจรัฐก็จะได้รับการสถาปนาขึ้นมาทดแทน แต่ถ้าหากยอมรับการมีอยู่ของระบบการศึกษาแล้ว แนวทางการต่อต้านก็ย่อมจะเปลี่ยนไป³⁵

กล่าวโดยสรุปก็คือ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นการรวมตัวกันของปัจเจกในการสร้างความเคลื่อนไหวที่ไม่ได้ต้องการจะล้มล้างหรือต่อต้านสถาบันการศึกษาของรัฐในเชิงกายภาพ แต่เป็นความพยายามที่จะยกระดับการต่อสู้ให้ขึ้นไปเป็นเรื่องของการเมืองของความรู้ นัยยะที่สำคัญของการยกระดับก็คือ การป้องกันไม่ให้อำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงอำนาจความเป็นวิชาการของปัจเจกที่ต้องการพื้นที่ในการแสดงออก การจัดระบบองค์กรภายในมหาวิทยาลัยจึงเป็นรูปแบบการป้องกันตัวของบรรดาเหล่าสมาชิกที่ถูกถักทอขึ้นมาจากการเสียดสี จริยธรรม บนพื้นฐานความรู้ในนามเสรีภาพทางวิชาการ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จึงเป็นเพียงความพยายามที่จะวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยจากจุดยืนของความทันสมัยหรือความเป็นสมัยใหม่เอง (a “modern” critique of modernization) มากกว่าจะเป็นขบวนการต่อต้านความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งข้อดีของการวิพากษ์วิจารณ์จากจุดยืนแบบนี้อยู่ที่ว่า การเคลื่อนไหวต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมักไม่ได้รับการต่อต้านที่รุนแรงจากสังคมและระบบการศึกษา เพราะเนื่องจากมิได้ต้องการทำลายหรือเปลี่ยนแปลงคุณค่าหลักของสังคม (ไชยรัตน์เจริญสิน โอบาร, 2538: 88-89)

อีกทั้งการประกอบตัวตนที่ยังต้องพึ่งบริบททางประวัติศาสตร์การศึกษาสมัยใหม่ของไทย ดังได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 5.1 การวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ก็เพียงแต่ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งกันของคุณค่าต่างๆ ในสังคมเท่านั้น และยังคงเน้นย้ำถึงความสำคัญของประชาชน ท้องถิ่น การเมือง และสังคมที่มีอยู่เดิม โดยมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ดำเนินการให้ความรู้ผ่านช่องทางการสื่อสารอย่างเว็บไซต์ที่ไม่สามารถที่จะแยกอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยในแง่ความเป็นสถานที่รวบรวมความรู้เชิงวิชาการออกจากอัตลักษณ์บรรณาธิการเว็บไซต์แห่งนี้ได้ ซึ่งจะเป็นบทวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไป

5.4 บรรณาธิการเว็บไซต์: อัตลักษณ์และอำนาจองค์อธิปัตย์ในการควบคุมความรู้

คำว่า “นักวิชาการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “นักวิชาการ น. ผู้เชี่ยวชาญในวิชาความรู้สาขาใดสาขาหนึ่งหรือหลายสาขา”³⁶ ซึ่งคนส่วนใหญ่มักเข้าใจกันว่านักวิชาการจะมีอยู่มากที่สุดในมหาวิทยาลัย แต่ในความเป็นจริงแล้วนักวิชาการจะอยู่ในระบบราชการมากกว่าเช่น กระทรวงเกษตร กระทรวงสาธารณสุข ฯลฯ ทุกกระทรวง ทบวง กรม รวมทั้งนักวิชาการที่อยู่ในสายของนักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

³⁵ ดู หัวข้อที่ 4.2.8 ความจำเป็นที่จะต้องมีการเรียน

³⁶ <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp>

นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยเริ่มมีนักวิชาการไปเรียนจบมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศตะวันตก นอกจากที่คนกลุ่มนี้มียศ มีศักดิ์รองรับสถานะเดิมอยู่ ผนวกกับการได้รับการศึกษาจากต่างประเทศแล้ว เวลาสนทนาในเรื่องใดก็น่าจะเป็นที่เชื่อถือได้ (จันทน์เรือง, 2548) นักวิชาการเหล่านี้มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างความทันสมัย (modernization) แก่ประเทศในช่วงรัชกาลที่ 5 แต่ทว่าบทบาทชนชั้นนำไทยที่มีต่อความรู้ ภาษาพูดและภาษาเขียน อันเป็นจุดเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับความรู้ในวัฒนธรรมไทยนั้นก็ได้เริ่มมีบทบาทมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ก่อนหน้านั้นแล้ว

ชาลววิทย เกษตรศิริได้ให้ความเห็นไว้ว่า “อาชีพนักวิชาการ” ในมหาวิทยาลัยไทยนั้นเกิดขึ้นอย่างแท้จริงและเป็นกลุ่มเป็นก้อนในช่วงกลางทศวรรษ 2500 ก่อนหน้านั้นแม้ว่าจะมีการสถาปนามหาวิทยาลัยของรัฐอย่างจุฬาลงกรณ์, ธรรมศาสตร์, เกษตรศาสตร์, แพทย์ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยมหิดล-ผู้วิจัย) และศิลปากร แต่อาจารย์ของทั้ง 5 มหาวิทยาลัยนี้ก็มักจะเป็นข้าราชการประจำในกระทรวงที่เกี่ยวข้องของตน การเป็นอาจารย์สอนหนังสือเป็น “งานพิเศษ” เป็น “อาชีพเสริม” หรือกระทั่งถูกตีความว่าเป็นการทำ “วิทยาทาน” เสียมากกว่า

นักวิชาการหรือปัญญาชนมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับสังคมมาตลอดทั้งในแง่ของการศึกษาและการเมือง ในโครงการวิจัย “ประวัติศาสตร์วิถีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535)” ของสายชล สัตยานุรักษ์สรุปได้ว่า วิถีคิดเกี่ยวกับ “สังคมและวัฒนธรรมไทย” ของคนไทยเป็นผลมาจากการประกอบสร้าง (construction) โดยปัญญาชนของไทย มีการถ่ายทอดและปลูกฝังผ่านระบบการศึกษาที่เป็นทางการและผ่านสื่อต่างๆ อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง จนกลายเป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) ที่ครอบงำความรู้สึกนึกคิด (mentality) ของคนไทยอย่างลึกซึ้ง³⁷ ผ่านกระบวนการความรู้ที่สร้าง/ผลิตวาทกรรมชุดหนึ่งขึ้นมา โดยที่ปัญญาชนเหล่านั้นเลือกใช้รูปแบบ/ลีลาการเขียนแบบวิชาการ (academic genres) อันมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความขลังและความน่าเชื่อถือกว่าให้ชาวบ้านพูดเขียนเอง (ไชยรัตน์เจริญสิน โอบาร, 2538: 103) ซึ่งภารกิจสร้างความเป็นศาสตร์ (science) แก่งานเหล่านี้ก็ดูจะเป็นหน้าที่หลักของนักวิชาการ ตลอดจนปัญญาชนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านทั้งหลาย อันทำให้ชื่อเสียงของนักวิชาการจึงยังคงมีส่วนสำคัญสำหรับการสร้างความน่าเชื่อถือแก่งานวิชาการเหล่านั้น

ในกรณีศึกษานิตยสารวัฒนธรรมนี้ เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้ระบุนามผู้เขียนในบทความตลอดจนชื่อของผู้ดูแลเว็บไซต์อยู่เสมอ ก็ยังคงแสดงถึงความสำคัญและมีความจำเป็นในการแสดงตัวตนและสร้างความเชื่อมั่นในความเป็นวิชาการของตัวเว็บไซต์เองอยู่ไม่น้อย หมายความว่า การให้ความรู้แบบทางเลือกที่ปรากฏในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ยังเป็นการให้ความรู้ที่ยังจะต้องใช้ภาพตัวแทน (re-presentation) อย่างนักวิชาการในการให้ความรู้ และ “ผู้ที่นำ

³⁷ ดูบทความที่ 1454, 1455 และ 1456 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

ข้อมูลสารานุกรมฟรีไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการ เผยแพร่ หรืออ้างอิง โดยต้องไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ ได้รับความยินยอมจากกองบรรณาธิการ สำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ตามที่ระบุไว้ กรุณาอ้างอิง แหล่งที่มาตามสมควร โดยระบุถึงเว็บไซต์ และ URL มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน www.midnightuniv.org³⁸

แม้ว่าความรู้ที่เว็บไซต์แห่งนี้นำเสนอจะแตกต่างออกไปจากการศึกษากระแสหลัก แต่การนำเสนอข้อมูลก็ยังไม่ใช่ว่าผู้ที่มีความรู้ทางเลือกที่หลากหลายในสายกระแสตรงสามารถที่จะส่งเสียงของตัวเองได้ทั้งหมด เหตุเพราะการมองหรือนำเสนอทุกอย่างในแบบองค์รวม (totality) เป็นเรื่องของพระเจ้า ความหลากหลายจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในการมองของมนุษย์ ดังนั้นความรู้ที่ถูกคัดสรรขึ้นมาประกอบเป็นบทความของเว็บไซต์แห่งนี้จึงยังเป็นภาพตัวแทนของความรู้ทางเลือกที่นักวิชาการเลือกที่จะมอง และนักวิชาการมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็ยังคงอำนาจของการเป็นผู้เล่าเรื่อง (narrator) ความรู้หรือบทความเหล่านั้นผ่านเว็บไซต์ของตนเองเช่นกัน

บทความหรือความรู้ของนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญที่ถูกคัดเลือกและนำเสนอในเว็บไซต์ จึงมิใช่เป็นการให้ภาพความจริงดังเช่นการสะท้อนภาพของกระจกเงาที่ทำได้อย่างหมดจด แต่เป็นการสะท้อนความจริงแบบสร้างขึ้นใหม่มากกว่า ทำให้บทความหรืองานเขียน/การเขียน (writing) ทำหน้าที่มากกว่าการพยายามสะท้อนสิ่งที่ต้องการบอกอย่างตรงไปตรงมา ด้วยเหตุที่งานเขียนได้สร้าง/กำหนดเอกลักษณ์และความหมาย (significance) เฉพาะความจริงบางอย่างให้กับสิ่งที่เขียนถึง (ไชยรัตน์เจริญสิน โอปาร, เรื่องเดียวกัน: 102-103) สิ่งที่ถูกเขียนหรือหยิบยกขึ้นมาจึงกลับมีนัยยะแฝงบางอย่างที่นักวิชาการผู้เขียนกำลังแสดงอัตลักษณ์ทางวิชาการของตนเอง เช่นเดียวกันกับบรรณาธิการเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนที่ได้สะท้อนอัตลักษณ์ของตนผ่านการคัดเลือกงานเขียนหรือบทความในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่มากนักน้อย อัตลักษณ์ของเว็บไซต์จึงแยกออกจากอัตลักษณ์ของผู้ที่เป็นทั้งบรรณาธิการและคณาบดีมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้อย่างยากยิ่ง

ความเป็นนักวิชาการที่ถูกสร้างขึ้นมาจากระบบการศึกษาหลักในตำแหน่งทางวิชาการเป็น “รองศาสตราจารย์” และมีตำแหน่งทางการบริหารเป็น “คณบดี” ของคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตลอดจนการเป็นคณบดีและบรรณาธิการหรือผู้ดูแลเว็บไซต์ (web master) ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สมเกียรติ ตั้งนโมจึงกลายเป็นตัวตั้งในการคัดเลือกบทความต่างๆ ที่ถูกนำมาเผยแพร่บนเว็บไซต์มหาวิทยาลัยฯ ทำให้บรรณาธิการเว็บไซต์ผู้นี้ต้องตระหนักรู้ (aware) ถึงสภาพจริยธรรมและความเป็นนักวิชาการของคนที่จะต้องถูกตรวจสอบอย่างเข้มงวดผ่านพื้นที่เว็บไซต์ตลอดเวลา นอกเหนือไปจากที่จะต้องถูกตรวจสอบจากพื้นที่โลกแห่งความจริงทั้งในและนอกเวลาราชการตามปกติ

³⁸ http://midnightuniv.org/midnight_homepage.mht

ในการคัดเลือกบทความต่างๆที่จะนำมาลงในเว็บไซต์นั้น อำนาจสูงสุดหรืออำนาจอธิปไตย (sovereignty) ของบรรณาธิการเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นอำนาจผูกขาดสำหรับการตัดสินใจ ครั้งสุดท้ายในการตัดสินใจว่าจะเลือกหรือไม่เลือกบทความหนึ่งๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของเว็บไซต์ กล่าวได้ว่าเป็นอำนาจสูงสุดที่ไม่ขึ้นกับสิ่งใดนอกจากตนเอง อาจจะเรียกได้ว่าอำนาจของ บรรณาธิการเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นอำนาจที่อยู่พ้นไปจากกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ ในระบบการศึกษาปกติทั่วไป นักปรัชญาชาวอิตาลีร่วมสมัยอย่างจิออร์จิโอ อะแกมเบน (Giorgio Agamben) เรียกอำนาจพิเศษนี้ว่า “เป็นอำนาจที่ตัดสินใจในสิ่งที่ตัดสินใจไม่ได้” (Its decision is the position of an undecidable.) (แก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2550: 108)

การที่ให้อำนาจอธิปไตยอย่างเด็ดขาดแก่บรรณาธิการเว็บไซต์ในการคัดเลือกข้อมูลลง เว็บไซต์แต่เพียงผู้เดียวนั้นจึงเป็นอำนาจที่ตัดสินใจในสิ่งที่ตัดสินใจไม่ได้จากสภาวะการศึกษา ปกติ เพราะรากฐานการใช้อำนาจในระบบการศึกษากระแสหลักถูกกระทำผ่านกฎหมายอย่าง พระราชบัญญัติการศึกษา กฎระเบียบข้อบังคับในสถานศึกษา ฯลฯ แต่การใช้อำนาจในการให้ ความรู้ของเว็บไซต์แห่งนี้กลับขึ้นกับองค์อธิปไตยอย่างบรรณาธิการเว็บไซต์แต่เพียงผู้เดียว ส่งผลทำ ให้อำนาจการสั่งการในระบบการศึกษาแบบราชการตามปกติถูกตั้งข้อสงสัย (suspension) สภาพ ของความรู้ที่เคยถูกรองรับสถานะว่าเป็นความรู้ตามที่ระบบการศึกษากำหนดกลายมาเป็นเรื่องที่ใช้ การไม่ได้ชั่วคราว

ความรู้ที่ถูกนำเสนอในแบบทางเลือกของมหาวิทยาลัยเถื่อนแห่งนี้จึงกลายมาเป็นความรู้ที่ อยู่นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ (no juridical) ที่รัฐกำหนด ความรู้แบบทางเลือกที่เว็บไซต์มหาวิทยาลัย เที่ยงคืนเลือกนำเสนอจึงเป็นความรู้ที่ไม่อยู่ในการควบคุมของรัฐ แต่กลับไปอยู่ในการควบคุมของ ปัจเจกชนอย่างบรรณาธิการเว็บไซต์ และหากว่ามหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีจุดประสงค์มุ่งหวังกระทำใน สิ่งที่แตกต่างกันไปจากมหาวิทยาลัยกลางวัน (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2544: 192) ประกอบการมีจุดขึ้นทาง การเมืองที่เน้นถึงความสำคัญและเสริมพลังให้กับภาคประชาชนและสังคมท้องถิ่น³⁹ อีกทั้งการ นำเสนอความรู้ขึ้นมาใหม่ที่หลุดจากบริบทดั้งเดิมของตัวบทแล้ว การที่ผู้เรียนหรือผู้รับสารนำเอา ความรู้หรือบทความต่างๆ ของมหาวิทยาลัยฯ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันจึงไม่อยู่ในการควบคุมของ อำนาจใดๆ สภาวะของความรู้ที่ไม่สามารถระบุตำแหน่งของอำนาจควบคุมได้เช่นนี้ อะแกมเบน เรียกสภาวะนี้ว่า “สภาวะฉุกเฉิน” (state of exception) (แก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2550: 111)

สภาวะฉุกเฉินของการเมืองความรู้ในกรณีนี้จึงเป็นสภาวะที่เกิดจากความไม่สมดุลกัน ระหว่างอำนาจการกล่อมเกลารัฐส่งผ่านมายังระบบการศึกษาลงสู่ประชาชนของตนเองกับสภาวะ ความเป็นจริงของสังคมที่ปัจเจกอาศัย การมองว่าอำนาจนั้นไม่สมดุล มีการเคลื่อนไหวอยู่ ตลอดเวลา ก็ทำให้ต้องมองอำนาจว่าไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว ไม่เคยอยู่นิ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง หรือตกอยู่

³⁹ ดูหัวข้อที่ 5.3 การจัดระเบียบอัตลักษณ์และการต่อต้านของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

ในมือของใคร (Michel Foucault, 1980: 98) ทำให้สภาวะของการเมืองของความรู้ตกอยู่ในสภาพ “ระหว่างกลาง” (in - between) ระหว่างความรู้ในแบบการศึกษาทางเลือกที่มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน หยิบยกมานำเสนอ กับความรู้ที่เชิดชูอุดมคติของชาติในการกล่อมเกลาระชาชนผ่านสื่อต่างๆ⁴⁰

หากคิดตามกรอบนี้แล้ว อาจนับได้ว่าเป็นความขัดแย้งกันระหว่างแนวความคิดการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่องค์อธิปัตย์แต่เพียงผู้เดียวกับแนวคิดแบบประชาธิปไตยผ่านมุมมองด้านการเมืองทางความรู้ กล่าวคือ ในขณะที่อำนาจองค์อธิปัตย์ของบรรณาธิการเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนที่เป็นตัวตั้งในการนำเสนอข้อมูล กลับมีเจตนามุ่งไปสู่การมีเสรีประชาธิปไตยทางด้านความรู้ และประชาชนสามารถที่จะเลือกสัมพันธ์กับความรู้ที่เว็บไซต์นำเสนอได้อย่างอิสระ แต่ในขณะเดียวกันตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐชาติกลับพยายามที่จะใช้ความรู้กล่อมเกลาระชาชนของตนเองผ่านระบบการศึกษา การกล่อมเกล่าที่เกิดขึ้นภายในรั้วสถานศึกษาจึงกลายเป็นช่องทางที่กีดขวางไม่ให้ความเป็นประชาธิปไตยในการหาความรู้ที่หลากหลายของประชาชนเกิดขึ้นได้จริง

การให้ความสำคัญและเน้นย้ำกับอำนาจของผู้รับสารในการนำเอาข้อมูลและบทความของเว็บไซต์ไปใช้ อีกทั้งความรู้ที่ถูกคัดเลือกรวมจากหลากหลายบริบท ประกอบกับการไม่เน้นถึงความเชื่อมโยงหรือความสอดคล้องกันของความรู้ที่นำเสนอ อำนาจขององค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการเว็บไซต์จึงไม่มีขีดจำกัด ไม่ตายตัว ไม่ถูกจำกัดโดยอาณาเขตหรือดินแดนในการนำเสนอบทความอำนาจขององค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการเว็บไซต์จึงพร้อมที่จะลบและลากเส้นแบ่งใหม่ๆ ทางการเมืองของความรู้อยู่เสมอในการตัดสินใจว่าความรู้ไม่ว่าทางเลือกหรือกระแสหลัก ชนิดไหนเหมาะสมกับบริบทและเวลาในการนำเสนออย่างไร ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างจึงเป็นไปได้ (everything is possible) ภายใต้หลักการนี้ (แก๊งกิจ กิติเรียงลาภ, 2550: 83-84) อำนาจขององค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการจึงเป็นอำนาจในการเลือกบทความที่ใช้ทั้งรสนิยมทางวิชาการส่วนตัวและยังต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมในการนำเสนอผ่านเว็บไซต์ นั่นก็ทำให้อำนาจองค์อธิปัตย์กับจิตสำนึกประชาธิปไตยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ ในอำนาจของบรรณาธิการเว็บไซต์

เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมต่อระหว่างอำนาจทั้งขององค์อธิปัตย์ไปพร้อมๆ กับแนวคิดทางด้านประชาธิปไตยผ่านบทความต่างๆ โดยมีบรรณาธิการเป็นผู้กำหนด อย่างไรก็ตาม หากเมื่อมองเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมต่อของทั้งอำนาจและความรู้ต่างๆ แล้ว อำนาจขององค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการเว็บไซต์จึงไม่สามารถที่จะกำหนดอำนาจของตนเองเพียงเฉพาะพื้นที่เว็บไซต์ได้ การใช้อำนาจของบรรณาธิการเว็บไซต์จึงต้องสัมพันธ์กับอำนาจอื่นๆ ทั้งข้างในและข้างนอกเว็บไซต์ บรรณาธิการผู้นำเสนอบทความจึงมิได้เป็นผู้บริหารทรงพลาณภาพทางความรู้ (Omni competent knowledge

⁴⁰ ดูหัวข้อที่ 4.2 โรงเรียน: พื้นที่แห่งการตระเตรียมสภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย

administrators) ดังเช่นพระเจ้าผู้ทรงเพียบพร้อมภายในพระองค์เอง แต่อำนาจขององค์อธิปัตย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นกลับจะต้องสัมพันธ์กับอำนาจของผู้อื่น หากจะกล่าวโดยรวมแล้ว อำนาจขององค์อธิปัตย์ตามกรอบคิดนี้จึงเป็นอำนาจที่ปราศจากพื้นที่ที่ตายตัว (non-place) ที่ไม่มีทั้งพื้นที่ข้างนอกและข้างใน แต่อำนาจสามารถปรากฏได้ทุกที่ทุกหนแห่ง (omnipotence) แต่ก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับทุกสิ่งทุกอย่างโดยสมบูรณ์ (omnipresent but not omnipotent) ในเมื่ออำนาจเป็นเช่นนี้ การมีอยู่ของอำนาจจึงย่อมจะผ่านการกระทำ และเป็นสิ่งที่จำต้องถูกใช้ (exercised) (Michel Foucault, 1980: 89) โดยองค์อธิปัตย์ที่สามารถผนวกรวม (inclusive) เอาสิ่งที่จำเป็นทุกสิ่งทุกอย่างเข้ามาไว้ในยังบริเวณที่ต้องการเพื่อสร้างกรอบอัตลักษณ์ของตนเองให้ปรากฏขึ้นมา ไม่ว่าจะองค์อธิปัตย์นั้นจะถูกเรียกในนามระบบการศึกษากระแสหลักหรือเว็บไซต์การศึกษาทางเลือกก็ตาม

เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นการสร้างพื้นที่แห่งการปะทะประสานกันระหว่างอำนาจขององค์อธิปัตย์ต่างๆ ที่เข้าไปร่วมปฏิสัมพันธ์ภายในอาณาเขตการเมืองของความรู้ และไม่ใช่ว่าองค์อธิปัตย์เหล่านั้นจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับเว็บไซต์แห่งนี้โดยตรงหรือไม่ กิจกรรมต่างๆ ในเว็บไซต์ก็ดำเนินการอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด พื้นที่เว็บไซต์จึงถูกละลายและขีดเส้นแบ่งทางพื้นที่ทางกายภาพขึ้นมาใหม่ เป็นการทำลายอำนาจที่ต้องมีพื้นที่/ดินแดน (territory) และขอบเขตของอำนาจ (order) ที่ตายตัวชัดเจนระหว่างพื้นที่เสมือนหรือไซเบอร์สเปซ (cyberspace) กับพื้นที่จริง (real space)

เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนกลายเป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้น โดยมีสภาพที่ระบบหรือระเบียบในการทำงานของระบบการศึกษาสภาวะปรกตินั้นถูกระงับไว้ชั่วคราว ผู้ให้ความรู้ปรากฏเป็นเพียงนามผู้เขียน (authors) บทความหนึ่งๆที่ไม่มีกรรณหรือบังคับให้ผู้เรียนต้องตัดผม ใส่เครื่องแบบ ไม่มีการสอบวัดระดับความรู้ อีกทั้งไม่จำกัดวัยและประสบการณ์ในการเข้าร่วมเรียนรู้ ตลอดจนไม่มีการลงโทษในสถานศึกษาแห่งนี้ เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นตัวอย่างของพื้นที่ในการแสดงออกของอำนาจองค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการเว็บไซต์ตลอดจนเป็นพื้นที่เปิดให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ตนเองใหม่ขึ้นมา

หากว่าเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนถูกมองในฐานะเป็นพื้นที่เชื่อมต่อที่ต้องการการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้รับสารแล้ว การเป็นพื้นที่เชื่อมต่อของเว็บไซต์แห่งนี้ย่อมที่จะต้องมีความหวังว่าผู้รับสารจะเข้ามาเชื่อม การที่มีความหวังก็ย่อมจะบ่งบอกสภาวะการรอคอยที่ยังมาไม่ถึง และเมื่อพื้นที่เสมือนอย่างเว็บไซต์จะต้องคำนึงถึงมิติทางด้านเวลาเช่นเดียวกับพื้นที่จริงแล้ว เว็บไซต์แห่งนี้จึงยังเป็นโครงการที่ไม่มีวันเสร็จสิ้น (unfinished project) ในแง่ที่เต็มไปด้วยแรงปรารถนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างบนเวทีการเมืองของความรู้

แรงปรารถนาและความหวังที่ยังมาไม่ถึงนี้ บรรณาธิการเว็บไซต์อย่างสมเกียรติกลับไม่พยายามในการที่จะสืบทอดอำนาจองค์อธิปัตย์ของตนสู่ผู้อื่นแต่อย่างใด สมเกียรติเล่าให้ฟังว่า

“...เรามักจะได้รับคำแนะนำจากผู้หวังดีซึ่งเป็นผู้หวังดีจริงๆ ที่จะปรับปรุงเว็บไซต์ของเราให้มีดัชนีการค้นเรื่องอะไรที่มันดีขึ้น ซึ่งเราก็ตอบความปรารถนาดีของเขาไปโดยการปฏิเสธ เพราะเราต้องการที่จะหายใจด้วยตัวเราเอง ด้วยเทคนิคที่ง่ายๆ แล้วคนที่ใช้งานเราไม่มีปัญหาไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยอื่นๆ ที่ผมเคยเจอ ไม่มีปัญหา ...ถึงมีก็น้อยมาก ผมคิดว่าเราไม่ได้สนใจอาจารย์” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

การ “พึ่งพาตัวเอง” เป็นอำนาจที่องค์อธิปัตย์อย่างสมเกียรติทำการปฏิเสธการช่วยเหลือจากภายนอก เพราะจะทำให้เป็นปัญหาทางด้านการจัดการและควบคุมคุณภาพเว็บไซต์ ซึ่งถ้าหากไม่มีบรรณาธิการเว็บไซต์แล้ว จริยธรรมและอำนาจขององค์อธิปัตย์ของบรรณาธิการเว็บไซต์แห่งนี้จะเป็นอย่างไร สุชาดา จักรพิสูทธิ์ หนึ่งในนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

“ถ้าถามว่าไม่มีเว็บไซต์เลย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนถึงกับหายไปจากโลกนี้เลยหรือไม่ ก็ไม่เพียงแต่ว่าบุคคลอาจจะเป็นอย่างอื่นหนึ่ง หรือถ้าเราคิดอะไรที่เป็นนอกคอก เราก็สามารถเสนอชุดความรู้ เช่น เราสามารถประสานนักวิชาการ ชุดความรู้ที่เสนอต่อสังคม มีหนังสือ หรือ Media อื่นๆ ช่องทางอื่นๆ ...มันก็ยังคงบอกบุคคลิกความเป็นนักวิชาการของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้ คือไม่ใช่แค่ใช้ชื่อมหาวิทยาลัยโดยที่ไม่มีจุดยืนของผู้สร้างความรู้อยู่เลย ก็ไม่ใช่ ก็ไม่ถึงขนาดนั้น

...ถ้าไม่ยึดติดกับตัวบุคคลอย่างอาจารย์นิธิ อาจารย์สมเกียรติ ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนหลักของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน มันก็ยังอยู่ได้แต่ว่าศักยภาพในการที่จะผลิตกิจกรรม ก็คงลดลง มันอยู่ได้เพราะว่าทุกคนมันมั่นคงหนักแน่น (firm) ...นอกเหนือการใช้ชื่อของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ที่มีกิจกรรมของตัวเองอีกเยอะมาก อาจารย์ชัชวาล (บุญปิ่น-ผู้วิจัย) อาจารย์สมชาย (ปรัชชาติ-ผู้วิจัย) ก็เช่นเดียวกัน เราก็คงทำอะไรของเราไปอยู่แล้ว เพียงแต่ว่า อาจจะไม่มีจังหวะ ไม่เหมาะที่จะใช้ชื่อมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน” (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2549)

คำกล่าวของสุชาดาข้างต้นแสดงถึงความสามารถในการสร้างสรรค์พื้นที่ความรู้ของปัจเจกชนยังจะต้องมีอยู่ต่อไปในสังคมไทยไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ซึ่งจากการวิจัยระดับนักวิชาการของสุชาดาและคณะนั้นพบว่า กลุ่มหรือชุมชนที่รวมตัวกันโดยเจตนา (Intentional Community) ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันนั้นมีถึงกว่า 60,000 กลุ่ม/ชุมชน (สุชาดา จักรพิสูทธิ์, 2549) ที่ยังคงย่นเสนอความรู้ต่างๆ ที่ถูกกดทับ (subjugated knowledge)จากระบบการศึกษาของไทยตลอดมา

สามารถสรุปหัวข้อนี้ได้ว่าเป็นเรื่องยากที่จะแยกอำนาจขององค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนออกจากบทความที่น่าเสนอ การคัดเลือกบทความต่างๆ ที่จะนำมาประกอบเป็นอัตลักษณ์ของเว็บไซต์ ขึ้นอยู่กับอำนาจของบรรณาธิการเว็บไซต์แต่เพียงผู้เดียวก็ทำให้คุณภาพของบทความที่น่าเสนอและความเป็นวิชาการของเว็บไซต์ถูกตรวจสอบอย่างไม่มิวันสิ้นสุด และความเป็นนักวิชาการของบรรณาธิการเว็บไซต์ของสมเกียรติก็ต้องถูกตรวจสอบเพิ่มเติมใน

ฐานะนักวิชาการมหาวิทยาลัยกระแสหลักด้วยเช่นกัน อำนาจขององค์อธิปัตย์ในการเลือกบทความ จึงต้องใช้ทั้งรสนิยมทางวิชาการส่วนตัวและยังต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นอำนาจขององค์อธิปัตย์กับจิตสำนึกประชาธิปไตยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้

มหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงกลายเป็นตัวอย่างของพื้นที่สาธารณะสำหรับการตรวจสอบจริยธรรมเชิงวิชาการทางโลกย์ของทั้งบรรณาธิการและเว็บไซต์ และเป็นตัวอย่างของพื้นที่แห่งการปะทะประสานกันระหว่างอำนาจขององค์อธิปัตย์อันหลากหลายประกอบกันทั้งในพื้นที่จริงและพื้นที่เสมือนอย่างไซเบอร์สเปซ ผ่านเทคนิคการสร้างตัวตนต่างๆ (technologies of discipline) และเพื่อที่จะให้เห็นอัตลักษณ์ของเว็บไซต์ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ในหัวข้อลำดับต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์ถึงรายละเอียดเทคนิคในการสร้างตัวตนของมหาวิทยาลัยแห่งนี้

5.5 เทคนิคในการโต้แย้งกับอำนาจและความรู้

ในยุคสังคมข่าวสารสมัยใหม่ การจัดระบบระเบียบ การจัดประเภทแยกแยะกลายมาเป็นมาตรฐานหลักของความสัมพันธ์ในสังคม เช่น การแยกเอาคนที่มีจิตไม่ปกติออกจากคนธรรมดาผ่าน โรงพยาบาลโรคจิตหรือใช้คุกคุมขังนักโทษ เป็นต้น หรือหากจะกล่าวในภาษาของมิเชล ฟูโกต์ ก็คือเป็นการสร้างมาตรฐานว่าด้วยรูปแบบที่เป็นปกติ (form of normalization) ให้เกิดขึ้น ซึ่งการสร้างกระบวนการชนิดนี้ได้กลายมาเป็นอำนาจที่แบบยลของเทคนิคในการสร้างปัจเจกหรือความเฉพาะเจาะจงให้กับสรรพสิ่งในสังคม (individualizing disciplining techniques) ที่เน้นการควบคุมในรูปของการจัดระเบียบวินัย

หากจะกล่าวในระดับพื้นผิว การเชิดชูการจัดระเบียบวินัยก็ดูจะเป็นในเรื่องประสิทธิภาพในการจัดการและความเป็นเหตุเป็นผลที่สอดคล้องกันของข้อมูล หากแต่ในระดับลึกแล้ว การจัดระเบียบวินัย การจัดประเภทแยกแยะความรู้กลับเป็นการสถาปนาจารีตปฏิบัติขึ้นมาใหม่ในสังคมด้วยการเก็บกดปิดกั้นความรู้ที่ความแตกต่างหลากหลายไว้ เทคโนโลยีจึงมิใช่เครื่องมือที่ช่วยให้เราทำงานสำเร็จ แต่เทคโนโลยีกลับเป็นวิถีหรือมรรควิธีในการควบคุมจัดระบบระเบียบและสร้างการรับรู้โลกรอบตัวแก่เรา (Martin Heidegger, 1949/1977 อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร, 2547: 45-46) ทำให้กระบวนการและเทคนิคการสื่อสารชนิดต่างๆ จึงเป็นการจัดระเบียบวินัยและสร้างความรู้ขึ้นมาโดยมีนัยยะซ่อนเร้นอยู่เสมอ

ตามกรอบคิดข้างต้น กระบวนการและเทคนิคต่างๆ ที่เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นกับการที่จะต้องเข้าไปควบคุม จัดระเบียบความรู้ภายในตัวเองผ่านอำนาจขององค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการเว็บไซต์เป็นคนตัดสินใจ ซึ่งในบทนี้จะแบ่งเทคนิคในการควบคุมความรู้ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

5.5.1 การแปล

5.5.2 ลิขซ้าย (copyleft)

5.5.1 การแปล

การเล็งเห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษและวาทกรรมวิชาการเริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอย่างมากในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นรัชกาลสุดท้ายแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการศึกษาและศาสนา

คนไทยในสมัยนั้นเริ่มเรียนภาษาต่างประเทศจากบรรดามิชชันนารีซึ่งมาสอนภาษาและศาสนาควบคู่กันไป แต่อย่างไรก็ตาม ชนชั้นสูง ขุนนางและเจ้านายกลับไม่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนกับพวกมิชชันนารีเหล่านั้น ด้วยเกรงว่าจะทำให้บุตรหลานจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาของชาวต่างชาติ ซึ่งรัชกาลที่ 4 กลับทรงเห็นตรงกันข้ามเพราะต้องการศึกษาเพื่อที่จะรู้จักฝรั่งต่างชาติ และยังทรงอนุญาตให้พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิณิตประชานาด ขณะทรงพระเยาว์ได้ศึกษาเล่าเรียนด้วย ดังนั้นใน พ.ศ. 2405 จึงได้ทรงโปรดจ้างนางแอนนา เอช เลียวโนเวนส์ หญิงหม้ายชาวอังกฤษที่สอนภาษาอังกฤษให้ผู้ดีชั้นสูงในสิงคโปร์มาสอนภาษาอังกฤษให้ (สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ, 2504: 45-46 อ้างใน ลินจี หะวานนท์, 2526: 91-2)

เหตุเพราะภาษาเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ดังนั้นการใช้ภาษาเพื่อบรรยายถึงสรรพสิ่งภายนอกก็เท่ากับเป็นการเปลี่ยนแปลงสรรพสิ่งต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ของวัฒนธรรม หมายถึงการเปลี่ยนธรรมชาติให้กลายเป็นวัฒนธรรม (culturalization of nature) ในทางตรงกันข้ามการนำความรู้ที่มีกระบวนการเป็นวัฒนธรรมมาเปรียบเทียบกับการสร้างโดยผ่านการอุปมาอุปมัยก็เป็นการทำให้โลกแห่งวัฒนธรรมกลายเป็นพื้นที่แห่งธรรมชาติ (naturalization of culture) (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2546: 156) การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศจึงไม่ใช่เรียนรู้แค่ภาษา แต่หมายถึงการเรียนรู้ในเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้กรอบของภาษานั้น และยังเป็นการศึกษากระบวนการที่ทำให้ภาษาชนิดนั้นกลายเป็นเรื่องราวทางธรรมชาติของคนที่ใช้ภาษานั้นๆ เช่นกัน

ทั้งนี้ทั้งนั้นการศึกษาภาษาที่แตกต่างออกไปจากภาษาของตนเองก็ไม่ใช่เพื่อที่จะเตรียมหรือยอมรับใน “ความเป็นอื่น” (Otherness) ที่ถูกกล่อมเกลามาจากแนวคิดการล่าอาณานิคมของชาวยุโรป⁴¹ เพราะภายใต้วัฒนธรรมหนึ่งๆ ก็ย่อมมีภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ไม่ได้เลือนหายไปกับวัฒนธรรม การใช้ภาษาต่างประเทศ กรณีอย่างประเทศดัตช์หรือเนเธอร์แลนด์ (Netherland) เป็นตัวอย่างในประเด็นนี้ว่า ประเทศนี้มีพลเมืองเพียง 8 ล้านคน การที่คิดจะแปลตำราระดับอุดมศึกษาเป็นภาษาดัตช์จึงไม่คุ้มในแง่การลงทุน ดังนั้นจึงให้ทุกคนเรียนภาษาเยอรมันและฝรั่งเศส แต่ก็ไม่ได้ทำให้ชาวดัตช์เสียตัวตนของเขาไปแต่อย่างใด (ไมเคิล ไรท์, 2547: 231)

หากมองในระดับปัจเจกบุคคลแล้ว การครอบงำจากภาษาต่างชาติเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เพราะเงื่อนไขความหลากหลายด้านอัตลักษณ์ภายในตัวปัจเจก ประกอบกับประเด็นเรื่องชนชาติที่ฝังตัวอยู่ในปัจเจกบุคคลกลายเป็นภูมิคุ้มกันหรือเกราะป้องกัน ที่จะทำให้วัฒนธรรมหรือขอบเขต

⁴¹ ดูหัวข้อที่ 3.3 การควบคุมอำนาจของความรู้ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาถึงยุคล่าอาณานิคม

ของภาษาต่างประเทศทำงานไม่ได้เต็มที่ หรือกระทั่งจะต้องปรับเปลี่ยนภาษาต่างประเทศเหล่านั้น มารับใช้วัฒนธรรมของผู้เรียนดังที่รัชกาลที่ 4 ทรงเล็งเห็นในอรรถาธิบายข้างต้น

การแปลบทความของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้เริ่มบทบาทในการแปลบทความจาก ภาษาอังกฤษมาตั้งแต่ต้น ด้วยฝีมือการแปลของบรรณาธิการเว็บไซต์อย่างสมเกียรติ ตั้งนโมที่เคย เรียบเรียงผลงานแปลของตัวเองออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543-2547 ในรูปแบบหนังสืออัดสำเนา ซึ่ง รวบรวมงานทั้งหมดโดยรัฐพล พรหมมาศ นักศึกษาปริญญาโทสาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบ สื่อ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีทั้งสิ้น 120 บทความ หนาประมาณ 1800 หน้า แบ่งเป็นเล่มตามการ จัดหมวดหมู่ได้ 10 หมวด รวม 1 ชุดมี 12 เล่ม (รัฐพล พรหมมาศ, 2547: ค)

ซึ่งรัฐพล ได้เรียบเรียงบทความแปลของสมเกียรติออกมาโดยนำไปทำสำเนาต้นฉบับ 3 ชุด ชุดแรกอยู่ที่ห้องสมุดคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชุดที่สองอยู่ที่สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และชุดสุดท้ายเนื่องในวันคล้ายวันเกิดของตัวเอง รัฐพลได้ ขออนุญาตจากผู้แปลนำไปถวายเป็นวิทยาทานที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ เพราะมีการจัดการเรียนการสอนวิชาปรัชญาภายในวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ (รัฐพล พรหมมาศ, 2549) ปราบฏการณ์ถวายเป็นความรู้ทางโลกสู่พระสงฆ์นี้ คล้ายกับช่วงสมัยอยุธยาที่พระเจ้าทรงธรรมก็มักจะเสด็จไปสอนหนังสือพระเช่นกัน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2517: 23) เพียงแต่การ ถวายความรู้พระสงฆ์ของรัฐพลในครั้งนี้กลายเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่เรียบเรียงขึ้นจากบทความทาง อินเทอร์เน็ตไม่ใช่การถวายคำสั่งสอนด้วยวาจาแบบดั้งเดิมอีกต่อไป

สมเกียรติได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการแปลของเขาไว้ว่า

“...วัตถุประสงค์ของงานแปลที่ผมทำอยู่ในตอนนี้ ก็คือผมต้องการขยายเนื้อที่สมองหรือ เปิดสมองให้ลึกขึ้นเป็นประเด็น ...ขยายเนื้อที่สมองของคนไทยให้มีฐานที่กว้างขึ้น กับประเด็นที่ สองก็คือแปรแบบจำลองของสังคมอื่นที่เคยเกิดขึ้นแล้ว ให้สังคมไทยได้รับรู้ว่ามีเพื่อนที่คิดอย่าง เดียวกัน” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

วัตถุประสงค์ข้อแรกของการแปลเพื่อขยายเนื้อที่สมองของคนไทยให้มีฐานที่กว้างขึ้นนั้น จะเห็นได้จากการที่ช่วงแรกๆ ของการนำเสนอบทความในเว็บไซต์ บรรณาธิการผู้นี้ได้นำเอาระบบ ความคิดต่างๆ ที่หลากหลายเข้ามาเผยแพร่ เช่นแนวความคิดของนักปรัชญาอย่างมิเชล ฟูโกต์,⁴² ฌาร์ก แครร์ริดา⁴³ และเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส⁴⁴ ตลอดจนแนวความคิดโครงสร้างนิยม/หลังโครงสร้าง

⁴² ปราบฏในบทความที่ 43-47,86 และ116 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

⁴³ ปราบฏในบทความที่ 67, 186-187 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

⁴⁴ ปราบฏในบทความที่ 93-94 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

นิยม (Structuralism and Post-Structuralism)⁴⁵ และแนวคิดหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism)⁴⁶ มานำเสนอบนเว็บไซต์เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอแนวความคิดเหล่านี้ไม่ได้เน้นไปที่ความสอดคล้องของแนวคิดต่างๆ แต่กลับเป็นการแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์ตลอดจนข้อขัดแย้งต่างๆ ที่มีอยู่ในแนวคิดหนึ่งๆ มากกว่า⁴⁷ ดังนั้นแนวคิดต่างๆ ที่มีอยู่ในเว็บไซต์แห่งนี้จึงไม่มีลักษณะที่เป็นบทแถลงการณ์ (manifesto) หรือเป็นตัวแทนแนวความคิดใดก็ตามหนึ่ง อีกทั้งการพยายามรวมเอาความรู้ทุกอย่างเข้ามาอยู่รวมกัน โดยไม่แยกแยะความเหมือนหรือความแตกต่าง ก็ทำให้วัตถุประสงค์ในการนำเสนอความรู้ของเว็บไซต์แห่งนี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความหลากหลายและขัดแย้งมากกว่าที่จะคำนึงถึงเรื่องของความกลมกลืนและต่อเนื่องของความรู้

วัตถุประสงค์ที่สองในการแปลของสมเกียรติก็คือการพยายามหาตัวอย่างของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกมานำเสนอผ่านเว็บไซต์ โดยนำเสนอให้เหตุการณ์เหล่านั้น ได้แสดงเงื่อนไขอันหลากหลาย ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการปกป้อง แก้อใจหรือรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังปรากฏในโครงการสื่อเพื่อบริบทสิทธิมนุษยชนของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาตัวอย่างและกรณีศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสิทธิมนุษยชนจากประเทศชายขอบทั่วโลกมาเป็นตัวแบบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อเผชิญกับปัญหาสิทธิมนุษยชนและ/หรือสิทธิชุมชนในประเทศไทย⁴⁸ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ทั้งสองข้อของการแปลบทความต่างๆ ในมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับได้แก่ ระดับแนวความคิดและระดับกรณีศึกษาหรือตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การให้ความรู้ทั้งสองระดับพร้อมๆ กันไปประกอบกับความหลากหลายของแนวคิดและตัวอย่างกรณีศึกษา การนำเสนอบทความแปลของเว็บไซต์แห่งนี้จึงเรียกร่องวุฒิกภาวะในการรับรู้ข้อมูลค่อนข้างสูง อีกทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิพากษ์วิจารณ์ แยกแยะหรือสกัดเอาความรู้อันกระจัดกระจายต่างๆ นำมาใช้ประโยชน์หรือเป็นตัวอย่างในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและชีวิตประจำวันของตนเอง แต่ด้วยความแตกต่างในเงื่อนไขอันหลากหลายของงานแปลตลอดจนตัวผู้รับสาร ระดับที่น่าพึงพอใจสำหรับการแปลบทความเหล่านี้จึงน่าจะอยู่ที่การสร้างระดับวิจรรณญาณในตัวผู้รับสารมากกว่าที่จะเน้นการนำไปใช้ปฏิบัติการจริง

ในบันทึกการประชุมกลุ่มเชิงใหม่สำนึกครั้งที่ 7 วันเสาร์ที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เวลา 14.00-17.00 น. ณ เติ่นผญา วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ สมเกียรติ ในฐานะบรรณาธิการเว็บไซต์

⁴⁵ ปรากฏในบทความที่ 75-76 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

⁴⁶ ปรากฏในบทความที่ 117-118, 129, 139, 141 และ 206-207 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

⁴⁷ เช่นบทความที่ 75, 106-108 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นต้น

⁴⁸ เช่นบทความที่ 1527, 1536-1538 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นต้น

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้ร่วมสนทนาเกี่ยวกับแนวคิดของเขามที่มีต่อการแปลบทความจากต่างประเทศว่า

“...การแปลหรือการถ่ายทอดภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง คือการส่งผ่านแคปซูล (capsule) ความรู้จากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่ง คนที่เป็นนักแปลเป็นคนที่ต้องใช้เวลาไปกับการฝึกปรือเรียนรู้ไวยากรณ์ เรียนรู้คำศัพท์อย่างลึกซึ้ง ผนวกแล้วกว่าจะเก่งอาจใช้เวลา 10-20 ปี เพื่อพยายามถ่ายทอดให้มันเป็นภาษาของเรา การทำดังกล่าว หมายถึงการแปลและเผยแพร่ มันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ทำให้ความรู้ขยายตัว ทำให้สังคมคิดพร้อมกันในเรื่องนั้นๆ ได้ อันนี้ผมหมายความว่า การแปลงานทางความคิด ทำให้เรารู้ และเข้าใจ ซึ่งสามารถที่จะนำไปเป็นฐานคิดต่อไปได้” (ภควดี วีระภาสพงษ์, 2549)

และถ้าดูจากบทความแปลของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนแล้ว เราอาจจะขยายคำอธิบายของสมเกียรติได้ต่อไปอีกว่า นอกจากที่จะให้เราได้เข้าใจได้ขยายความรู้ในเนื้อที่สมองของเราและรับรู้ถึงการมีอยู่ร่วมกันของเหตุการณ์แบบจำลองของสังคมอื่นที่มีร่วมกันกับสังคมไทยเพื่อนำไปเป็นฐานคิดต่อแล้ว มุมมอง (approach) ในการเสนอข้อมูลของทางเว็บไซต์ที่แปลมาจากภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ ก็จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของบทความที่แปลนั้น มักจะยืนอยู่อีกฝั่งตรงข้ามกับกระแสหลักทั้งทางด้านเนื้อหาตลอดจนการปลดลิจสิทธิ์ออกจากตัวข้อมูล ไม่เว้นแม้แต่บทความที่ถูกเขียนขึ้นในภาคภาษาไทย ที่สมเกียรติเรียกว่า “ลิขสิทธิ์” (copyright) ดังที่จะวิเคราะห์ในหัวข้อลำดับถัดไป

มุมมองต่างๆ ที่ปรากฏตัวอยู่ในบทความแปลของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนต่างเป็นผลผลิตของความรู้แบบตะวันตกเกือบทั้งหมด นัยยะนี้อย่างน้อยก็ทำให้เราไม่ยึดติดกับ “ความเป็นอื่น” ที่มาจากตะวันตกที่มีความกลมกลืนกันจากการมองแต่ทางภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่ “ความเป็นอื่น” ทางความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นทางตะวันตกผ่านการแปลก็แสดงให้เห็นว่าความรู้ทางตะวันตกไม่ได้คงความเป็นเนื้อเดียวกัน (homogeneity) แต่อย่างไรก็ดี ดังตัวอย่างระดับแนวคิดของนักปรัชญาตลอดจนเหตุการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ภายใต้ตรรกะการคิดเช่นนี้ก็ทำให้ผู้รับสารไม่มองความรู้ทางตะวันตกออกเป็นขั้วตรงข้าม (binary opposition) กับความรู้ตะวันออกของตนเองที่มีอยู่ เพราะเมื่อเห็นถึงความเหมือนหรือความแตกต่างไปจากความรู้เดิม ก็ทำให้ผู้รับสารถอดการยึดติดศูนย์กลางความรู้ตะวันออกของตนเองลง และลดการยึดมั่นในความเป็นปัจเจกหรืออัตตาของตัวเองพร้อมๆ กันไป

อย่างไรก็ตาม การแปลบทความของสมเกียรติก็ไม่ได้ดำเนินการไปอย่างราบรื่น ดังจะเห็นได้จากอุปสรรคต่างๆ ซึ่งอุปสรรคอย่างแรกก็เกิดขึ้นมาจากตัวของบรรณาธิการเว็บไซต์เองในการฐานะผู้กระทำการแปล (translator/interpreter) สมเกียรติได้เล่าถึงอุปสรรคภายในตัวเองที่เกี่ยวกับการแปลว่า

“...มีคราวหนึ่งที่ผมแปลเรื่องพระราช ลงในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน มีคนส่งเมลล์หาผมบอกว่า แปลอย่างนี้อ่าแปลดีกว่า ...คือการแปลในลักษณะคำต่อคำ ผมเลือกวิธีที่เร็วที่สุดเท่าที่พอจะทำได้ อ่านรวมๆ พอรู้เรื่องแต่ให้มันกลืนเป็นภาษาไทย มันไม่กลืน คือไม่มีใครกลืนลงเขาก็เลยเขียนมาต่อว่าผม” (ภักวดี วีระภาสพงษ์, 2549)

นั่นก็ทำให้ “เวลาแปลหนังสือนี้ผมจะค่อนข้างระมัดระวัง เคยอ่านงานของครูที่เป็นนักแปลบาลีบางท่านเตือนว่า อย่าทำตัวเป็นพynchัมห่วย คืออันนี้ง่าย ข้ามไปเลย หรืออันไหนไม่รู้ มั่วเลยข้ามเลย ซึ่งการกระทำดังกล่าวมันจะไปทำร้ายคนอ่านทีหลัง พอคิดอย่างนี้ก็เลยไม่ค่อยสนใจความสละสลวย เน้นเอาความถูกต้องที่สุดเท่าที่จะทำได้ในเวลานั้นๆ

ผมสนใจเรื่อง territory (อาณาเขต-ผู้วิจัย) ทางความคิด แต่ถามว่าไม่สนใจความสละสลวยเลยหรือ ก็ไม่ใช่! พักหลังก็สนใจมากขึ้นก็เพราะมีคนค้านตนเองเป็นครู เพราะว่าถ้าคิดแบบของผมนี่จะไม่มีใครอ่านรู้เรื่อง ต้อง care คนอ่าน คือทำให้มันอ่านง่ายและราบรื่นขึ้น ผมเคยเขียนไว้ในคำนำหนังสือแปลเล่มหนึ่ง ในคำนำผมเขียนว่า ผมทำหน้าที่เป็นบ่อน้ำดิบให้คุณ คุณมีหน้าที่ตักน้ำแล้วเอามาดื่มให้สุข ผมหาน้ำมาให้คุณแล้วแต่น้ำอาจจะขุ่น น้ำที่ของคุณเวลาที่คุณไปอ่าน คุณไปดื่มให้สุกเอง เวลาที่คุณนำไปใช้คุณจะเขียนใหม่ให้มันดูดีขึ้นก็ได้ แต่พักหลังผมจะดูแลภาษามากขึ้น” (ภักวดี วีระภาสพงษ์, 2549)

จากคำกล่าวข้างต้น ก็ทำให้ทราบได้ว่าการแปลบทความในเว็บไซต์แห่งนี้ นอกจากจะทำให้ผู้รับสารหรือผู้อ่านบทความลดอัตราในตัวเองลงแล้ว ผู้แปลบทความอย่างบรรณาธิการเว็บไซต์ผู้นี้ก็ยังเรียนรู้ที่จะลดอัตราของตัวเองลงไปด้วยเช่นกัน และไม่เพียงอุปสรรคที่สมเกียรติ ผลิดขึ้นมาจะก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับตัวเนื้อหา (content) ของบทความแปลเท่านั้น แต่ตัวเนื้อหาวิชาการและเป็นกรณีศึกษาหรือเหตุการณ์ที่ไม่คุ้นเคยของคนทั่วไปที่สมเกียรติเลือกนำมาแปล กลับกลายเป็น “อุปสรรค” ในตัวของตัวเองอีกหนึ่งระดับด้วยเช่นกัน ซึ่งก็ทำให้งานแปลเหล่านั้นไม่สามารถที่จะสื่อสารกับผู้อ่านได้อย่างชัดเจนเท่าที่ควร

แต่กระนั้นความไม่ชัดเจนหรือไม่คุ้นเคยแนวคิดหรือสถานการณ์ที่มีมุมมองเนื้อหาที่แตกต่างไปจากความรู้ที่มีอยู่เดิม อันเป็นผลมาจากการแปลที่อ้อๆ แบบคำต่อคำที่ต้องการการตีความจากผู้อ่าน กลับกลายเป็นงานที่ทำให้คนที่ต้องการแสวงหาความรู้นอกตำราเรียนจะต้องใช้ความพยายามที่จะเข้าใจอย่างสูง เพราะถ้าหากเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้และเลื่อนไหลจากการตีความแล้ว ก็คงไม่ต้องคิดถึงการ “อ่านผิด” จะไร้ประโยชน์แก่คนอ่านแต่อย่างใด ในแง่นี้ก็หมายความว่า การแปลก็ยังคงผลิต “สิ่งที่เป็นไปได้ทางสสาร” ของบทความออกมา⁴⁹

⁴⁹ คู่มืออธิบายว่าด้วยการแปลว่าเป็นสิ่งที่ไปได้หรือไม่ ใน ภักวดี วีระภาสพงษ์: พุดเรื่องทฤษฎีการแปล (ตอนที่ 1) <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95079.html> เข้าเมื่อ 25 พ.ค. 2549.

อย่างไรก็ตามนั้น ไม่ใช่ปัญหาในภาคปฏิบัติการของบทความแปล เพราะการแปลย่อมที่จะ ถูกตีความและเข้าใจจากบริบทที่ต่างออกไปจากบทความดั้งเดิม (original texts) คุณค่าของการแปล และการตีความจึงมักถูกตัดสินคุณค่าด้วยการนำไปใช้มากกว่าที่จะคำนึงถึงการเคารพต้นฉบับที่มีอยู่ ตัวอย่างตามกรอบคิดที่เน้นภาคปฏิบัติการของงานแปลก็เช่นวิทยานิพนธ์เล่มนี้ที่เป็นการ ประยุกต์ใช้ความรู้อันหลากหลายของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเพื่อประโยชน์ในการทำวิจัยของตนเอง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์กับพิมพ์ฉัฐภา พุทธวงวรรณ อดีตนักศึกษาปริญญาตรี สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเคยเข้ามาใช้งานและนำบทความ ในเว็บไซต์แห่งนี้ไปใช้ในการเรียนรัฐศาสตร์ของตนเองด้วยเหตุผลว่า

“เว็บมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีบทความน่าสนใจแตกต่างจากเว็บทั่วไป และสามารถนำ บทความไปใช้ในการทำรายงานและเรียนรัฐศาสตร์ เนื่องจากหนังสือเรียนมีมุมมองไปในทิศทาง เดียว ขาดความหลากหลาย แต่บทความของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจะวิเคราะห์ในสถานการณ์ปัจจุบันทำให้ มีมุมมองที่แตกต่างออกไปจากในหนังสือเรียน ยกตัวอย่างในวิชาปรัชญาการเมืองก็จะมีปรัชญาของ กรัสม์ชี (Gramsci) ที่พูดถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งนำมาใช้วิเคราะห์กับสภาพสังคมในไทย ปัจจุบัน” (พิมพ์ฉัฐภา พุทธวงวรรณ, 2549)

อุปสรรคที่พิมพ์ฉัฐภาคิดว่ามีจากเนื้อหาของบทความก็คือ “...คนทั่วไปอาจจะเข้าใจเนื้อหา ได้ยาก เพราะเป็นศัพท์เฉพาะกลุ่ม คนที่สนใจยังมีน้อย เลยทำให้แม้แต่เพื่อนที่เรียนรัฐศาสตร์ ด้วยกัน...จะค่อนข้างรู้จักน้อย อยู่ในวงวิชาการแคบๆ ...อยากให้คนหลายๆกลุ่มได้เข้ามาใช้ เปิด เป็นเวทีให้กว้างมากกว่านี้” (พิมพ์ฉัฐภา พุทธวงวรรณ, 2549)

ซึ่งความคิดเห็นนี้สมเกียรติเองก็ยอมรับว่า “...ประเด็นเรื่องการศึกษา ประเด็นเรื่อง วิทยาศาสตร์มีคนเขียนให้เราน้อยไปหน่อย” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) แต่แน่นอนที่ว่าทั้งสอง ประเด็นในความสนใจของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนต้องเป็นเรื่องที่สังคมพูดถึงกันน้อย อย่างเช่นงาน ทางด้านการศึกษาทางเลือกของสุชาดา จักรพิสุทธิ์ (แม่่นย่า-นามสกุลเก่า) และงานวิทยาศาสตร์ กระแสกรองของ ชัชวาล บุญปิ่น เป็นต้น

ในประเด็นเรื่องคนที่เข้ามาศึกษาทางเว็บไซต์นี้นั้นหากจะพูดในเชิงปริมาณแล้ว สมเกียรติ กล่าวไว้ว่า “มีคนล็อกอิน (Log in) ไอพี (IP)⁵⁰ ไม่ซ้ำกันประมาณ 1 แสนคนต่อเดือน แล้วก็มีคนคลิก (click) ประมาณ 2 ล้านคลิก” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) ซึ่งการที่มีคนเป็นจำนวนมากเข้าเยี่ยมชม เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเช่นนี้ นับได้ว่าการใช้ตัวเองเป็น “ตัวตั้ง” ของสมเกียรติในการคัดเลือ กบทความของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา สมเกียรติคิดว่ามีมาตรฐานในการ

⁵⁰ IP มาจาก Internet Provider หรือ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต

คัดลอกเพียงพอด้วยจำนวนคนเข้ามาใช้ดังกล่าว⁵¹ แต่ความแตกต่างในระดับของผู้ที่เข้ามารับความรู้ กลับเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจและไม่สามารถที่จะคาดเดาได้ ดังที่สมเกียรติได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ล่าสุดผม (รัฐีก-ผู้วิจัย) มันมากเลยนะ มี e-mail (จดหมายอิเล็กทรอนิกส์-ผู้วิจัย) มาฉบับหนึ่งบอกว่า ตะลึงตะลานกับโรงเรียนเวทมนตร์แบบ “แฮร์รี่ พอร์ตเตอร์” (Harry Potter) ในเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เขียนมาดิเนะ บอกว่าเข้ามาครั้งแรก มันเหมือนกับเข้าโรงเรียนเวทมนตร์ในหนังเรื่องแฮร์รี่ พอร์ตเตอร์ แล้วมาเจอความรู้ที่พิเศษ ซึ่งอันนี้ผมคิดว่าไม่เคยมีใครเขียน เขาเลยน่าสนใจเป็นสมาชิกคนหนึ่งเขียนมาแล้วผมจำได้” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

ยังมีอีกกรณีที่สมเกียรติจำได้ก็คือ “อีกเจ้าหนึ่งก็คือว่า ครอบครัวของเราแป๊ะ นุชและปาน ทั้งครอบครัว สามภรรยาและลูกใช้เว็บไซต์ของเราในการเจริญเติบโต แปลกมากเลยทั้งครอบครัว ขอเรียนจากเรา ซึ่งรายนี้ก็แปลกทุกครั้งเลย ส่วนใหญ่จะมีปัจเจกชนสมัครเป็นสมาชิก อันนี้สมัครเป็นสมาชิกทั้งครอบครัว พ่อแม่ลูกเรียนหนังสือด้วยกันนี่” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

ซึ่งความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมายในการเข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนั้น น่าจะเป็นเรื่องที่หนักใจในการทำการศึกษาหรือให้ความรู้แก่ทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง ประกอบทั้งการแปลที่กำหนดมาจากสายตาคณะวิชาการชนชั้นกลางที่ถึงแม้จะถูกยอมรับตลอดมาในด้านการคัดสรรเนื้อหา ของบทความที่นำมาเผยแพร่ แต่ด้วย “องค์รวม” ของความรู้ยากที่จะเป็นไปได้ ประกอบความต้องการอันหลากหลายของผู้อ่านและเงื่อนไขในตัวของผู้แปลดังกล่าววิเคราะห์ข้างต้น ก็ไม่ได้ทำให้ความรู้ทั้งหมดแจกจ่ายไปอย่างทั่วถึงตามที่หวังแต่อย่างใด ดังนั้นการศึกษาหาความรู้ในเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงยังไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางความรู้ ซึ่งสะท้อนมาจากสมเกียรติที่ภูมิใจและตอบจดหมายกลับสู่ครอบครัวนี้ว่า

“...จริงๆ ผมก็เขียนตอบด้วยนะว่าเสียใจนิดนึงที่เรามีเรื่องของครูน้อยไปหน่อย แล้วก็เรื่องสังคมที่เราพยายามที่จะเสริมให้พื้นที่ทางความคิดของเราได้กว้างขึ้นก็ยังทำได้ไม่มากพอแต่เราก็ทำทุกวัน” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

ความหลากหลายของผู้ที่เข้ามาศึกษาซึ่งมีแม้กระทั่งจบ ป.7 จนถึงปัญญาชนในรั้วมหาวิทยาลัย (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) การตอบสนองความต้องการของทุกกลุ่มจะเป็นเรื่องยาก บางด้านของความรู้จึงหายไปและรอให้มีการเติมเต็ม สภาวะพร้อมจึงยอมเป็นเรื่องธรรมดาที่บทความในเว็บไซต์แห่งนี้จะบกพร่องโดยสุจริตใจ และทำให้สมเกียรติรู้ว่า

“...จริงๆ ก็คือว่าใครก็ตามที่ใฝ่รู้เรื่องอะไรก็รู้เรื่อง รู้ได้หมดประสบการณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนที่ไปคลุกคลีกับสมาชิกคนจนกับชาวบ้านที่บ้านกรดคนเหล่านั้นก็เป็นคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือจบมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่ซึ่งเขาเข้าใจปัญหาสังคมอย่างเป็นระบบ เราแปลกใจมากกว่าเราไป

⁵¹ ดูหัวข้อที่ 5.5 บรรณารักษ์เว็บไซต์: อำนาจองค์อธิปัตย์กับการควบคุมความรู้

โฟกัสว่า คนมีความรู้หรือ Educator มักจะเป็นคนจบมหาวิทยาลัย ซึ่งจริงๆ ไม่ใช่จริงๆ คือคนที่ไม่รู้ในปัญหาใดปัญหาหนึ่งแล้วศึกษามันอย่างลึกซึ้งรู้ได้เขาสามารถรู้ได้” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

แต่ในความลำบากในการแปลและเรียบเรียงอันโดดเด่นหน้าจอคอมพิวเตอร์ รวมถึงความไม่สมบูรณ์ของความรู้รอบด้าน ก็ไม่ได้ทำให้นักวิชาการอย่างสมเกียรติรู้สึกเบื่อหน่ายแต่ประการใด ด้วยแรงใจที่ได้รับมาจากผู้เข้ารับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ดังที่กล่าวว่า

“ผมชอบแปล เพราะต้องการเพิ่มเติมพื้นที่เหยียบย่ำในการใช้ความคิดให้มากขึ้น ผมเคยคุยกับอาจารย์นิติ จริงๆ ผมแปลทุกเรื่องที่น่าสนใจและคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อคนอ่าน แบบไม่อยู่ในแบบแผนเรื่องอะไร โดยเฉพาะ ผมเคยเสน่ออาจารย์นิติว่าผมอยากแปลตามอำเภอใจ อาจารย์พอจะหาทุนให้ผมแปลตามอำเภอใจได้ไหมครับ อาจารย์ยังมากและบอกว่า แล้วผมจะไปหาทุนให้คุณได้ใจแปลตามอำเภอใจ (หัวเราะ)” (ภักดี วีระภาสพงษ์, 2549)

และต่อมาความคิดนี้ก็ได้ออกมาทอดออกมากลายเป็น “โครงการแปลตามอำเภอใจ” ในหน้าแรก (homepage) ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในที่สุด⁵²

การปลดการควบคุมความรู้ผ่านเทคนิคการแปลและนำเอาอำนาจในความรู้รูปแบบภาษาต่างประเทศมาสู่สาธารณะชนไทยในครั้งนี้มีผลสองด้าน ในด้านแรกนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ก้าวมาสู่การสร้างอำนาจในคำอธิบายที่เท่าเทียมกัน และสรรสร้างคำอธิบายต่างๆ เฉพาะตัวขึ้นมา อันกลับกลายเป็นเหมือนว่าพื้นที่ไซเบอร์สเปซนั้นจะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างไม่มียวันสิ้นสุด เกิดการตีความ (interpretation) และสร้างความหมายใหม่ๆ ขึ้นมา ตัวความรู้ในหลากหลายแง่หลายนุ่มที่ใครสนใจก็สามารถที่จะเรียนรู้หรือคิดที่จะสร้างตามแนวทาง “constructivism”⁵³ ได้ตามความสามารถของตนเอง

และอีกด้านก็คือ การแปลจากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่งเท่ากับเป็นการสลายซึ่งอำนาจองค์อธิปัตย์ในฐานะผู้ควบคุมความรู้ลง ผู้แต่งและผู้แปลจึงเป็นเพียงบทบาทหนึ่ง (a function) ของกระบวนการที่ทำให้ความรู้นั้นกลายมาเป็นสมบัติสาธารณะ เป็นการลดอำนาจคำอธิบายทางความรู้ของคนที่เคยกุมอำนาจจากโลกแห่งความเป็นจริง (real world) ที่เคยอยู่ในมือของนักวิชาการบางกลุ่มลง และเมื่อความรู้นั้นถูกลดอำนาจในการเข้าถึงและอำนาจในการควบคุม สภาพอนาธิปไตย

⁵² โครงการดังกล่าวปรากฏในหน้าแรกของเว็บไซต์ (homepage) โดยมีข้อความดังนี้ “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนกำลังเปิดรับงานแปลทุกชนิดทุกภาษา ไม่ว่าจะแปลจากภาษาจีน อินเดีย แอฟริกา อังกฤษ ไม่ว่าจะเป็งานวรรณกรรม วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ปรัชญาเรื่องอะไรที่ปัจเจกชนใฝ่รู้ อยากศึกษา แต่ไม่มีช่องทางเผยแพร่บนเว็บไซต์นี้จะทำหน้าที่เป็นช่องทางส่งผ่านแคปซูล (Capsule) ความรู้มาสู่สังคมไทย เพื่อเป็นฐานทรัพยากรทางความคิดให้คนไทย สามารถคิดได้กว้างไกลมากขึ้น หากมีผลงานแปลที่ปรารถนาจะเผยแพร่ กรุณาส่งไปที่ midarticle@yahoo.com, midnightuniv@yahoo.com” (เข้าเมื่อ 25 พ.ค. 2549)

⁵³ “constructivism” เชื่อว่าทุกสิ่งเกิดมาจากการสร้างของภาษา ดังนั้นทุกอย่างจึงสามารถสร้างขึ้น (construct) และเป็นไปได้ภายใต้กรอบแห่งภาษา

ในการเข้ามาสัมพันธ์ความรู้เหล่านี้ บางครั้งก็กลับกลายเป็นโทษมหันต์สำหรับผู้ที่ต้องการนำไปใช้อย่างผิดๆ หรือขาดความสามารถในการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ จนอาจเกิดอาการ “ต้อถั่ว” บนข้อมูลหรือความรู้แบบท่วมหัว⁵⁴ ทำให้ไม่สามารถจะใช้ข้อมูลที่ได้มากระทำการใดๆ ได้ เหตุการณ์เช่นนี้ทำให้ความรู้ที่ไม่มี การควบคุมสามารถจะเป็นประโยชน์กับมนุษย์ พอๆ กับสร้างความหายนะแก่ตัวของมนุษย์เอง

แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนเมื่อมีความสามารถในการเข้าถึง จะใช้ความรู้ที่ได้รับมา และผลิตเป็นคำอธิบายนำมาสู่การรู้จักตนเอง (know-thyself) ได้แต่อย่างใด เพราะด้วยข้อจำกัดทางด้านศักยภาพของมนุษย์ เป็นอุปสรรคที่ถูกผลิตออกมาด้วยตัวของตัวเอง ถึงแม้มีความเป็นไปได้ในการที่พื้นที่เสมือนแห่งนี้จะเปิดโอกาสให้แก่นมนุษย์รับเอาความรู้มากเพียงใด แต่สุดท้าย ข้อจำกัดอันยิ่งใหญ่ในการที่จะเข้าถึงความรู้ก็ถูกสร้างขึ้นมาจากอวัยวะของมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่มนุษย์จะต้องตระหนักในข้อจำกัดนี้ที่ถึงแม้จะแก้ไขอะไรไม่ได้ แต่กระนั้นก็ไม่เชื่อว่าจะปล่อยให้ความรู้ต่างๆ หลุดลอยไป

เพราะด้านหนึ่งของอำนาจและความรู้ตามทัศนะของฟูโกต์ก็คือ “อำนาจได้สร้างความรู้ และอำนาจและความรู้ มีนัยยะเป็นอีกอันหนึ่งของกันและกัน โดยตรง” (power produce knowledge that power and knowledge directly imply one another) มันไม่ได้เป็นกิจกรรมของความรู้ ที่สร้างความรู้ขึ้นมา แต่อำนาจ – ความรู้ (power – knowledge) เป็นตัวกำหนดรูปแบบต่างอันเป็นไปได้ของความรู้” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2547: 49) ดังนั้นมนุษย์จึงมีหน้าที่ที่จะต้องผลิตอำนาจบางอย่างขึ้นมา อำนาจที่ว่ามานี้ “...เป็นผลผลิตที่นำภูมิปัญญาของเทคนิคในการใช้อำนาจ นั่นคือการทำให้ปัจเจกชนเหล่านี้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจ ในขณะที่เดียวกัน ปัจเจกชนเหล่านี้ก็มีความรับรู้ว่าตนเองนั้นมีอำนาจในการที่จะเปลี่ยนแปลงและกระทำในสิ่งต่างๆ ในทัศนะของฟูโกต์อำนาจจึงมิใช่เป็นเรื่องของการห้ามการกดบังคับ (repression) หรืออีกนัยหนึ่งอำนาจเป็นเรื่องลบ (negative) แต่อำนาจเป็นเรื่องบวก (positive) เพราะอำนาจนั้นเป็นตัวที่ทำให้เกิดผลผลิต (produce) ด้วย นอกจากนั้นแล้วในตัวของอำนาจเองยังมีคุณสมบัติของการต่อต้าน (resistance) อีกด้วย และการต่อต้านนี้เป็นไปในระดับพื้นล่าง (local) เท่านั้น” (ชเนศ วงศ์ยานนาวา, 2531: 28)

⁵⁴ อุมเบอร์โต เอโค (Umberto Eco) ได้แนะนำวิธีวิธีแก้อาการล้าล้าข้อมูลข่าวสารโดยใช้วิธี “ศิลปะของการชักหนึ่งในสิบ” เหมือนวิธีฆ่าเชลยในสงครามที่ฆ่าหนึ่งคนจากทุกสิบคน โดยเอโคเห็นว่าในหัวข้อการค้นคว้าใดก็ตาม มักจะไม่มีความคิดใหม่ๆ แหกแนวเกินสิบอย่าง จากหนังสือสิบเล่มที่ว่าด้วยหัวข้อนั้นๆ เราสามารถสุ่มออกมาอ่านหนึ่งเล่มและทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ วิธีนี้เป็นการเดาสุ่มมาก แต่หากผู้ค้นคว้ามีประสบการณ์ในหัวข้อนั้นๆ พอสมควร เพียงแค่เปิดหน้าแรกดูสารบัญ ดูบรรณานุกรม ดูบทคัดย่อ บางครั้งเขาสามารถตัดสินใจได้ว่าหนังสือเล่มนั้นเชื่อถือได้มากน้อยแค่ไหน ...วิธีการที่ใช้กับหนังสือนี้ก็ น่าจะใช้ได้กับข้อมูลในอินเทอร์เน็ตถ้าหากเราค้นคว้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง. (ภักวดี วีระภาสพงษ์, 2541. หน้า 95)

อำนาจสร้างความรู้และความรู้จะถูกปลดปล่อยได้ก็มาจากอำนาจเชิงบวกที่มีคุณสมบัติต่อต้านดังนั้นหน้าที่เว็บไซต์อย่างของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงไม่ใช่ให้ทุกคนได้เข้าถึงและเข้าใจความรู้ทั้งหมดที่มีอยู่ แม้ว่าจะระบบอินเทอร์เน็ตจะได้ถอดบริบท (decontextualize) ของความรู้ออกมาทำให้ความรู้เหล่านั้นถูกรับรู้ในบริบทเวลาและพื้นที่ที่ต่างออกไป แต่ถึงกระนั้น การสื่อสารในลักษณะนี้ก็ยังไม่สามารถเลี่ยงความซับซ้อนและความกำกวมของคำพูดในภาษาธรรมชาติได้ (ซัชชัย คุ่มทวีพร, 2546: 30) ทำให้เกิดการตีความอันหลากหลาย แม้ว่าจะงานเขียนเหล่านั้นจะถูกเขียนขึ้นตามกรอบวิชาการอันเคร่งครัดก็ตาม

ดังนั้นความสำคัญของความรู้ที่ถูกผลิตภายใต้การแปร/แปลงจากภาษาเขียน เช่น หน้าหนังสือ, บทความงานสัมมนาทางวิชาการ การหยิบยืมมาจากเว็บไซต์อื่น หรือกระทั่งบทความที่แปลมาจากภาษาอื่นนั้น ความสำคัญจึงอยู่ที่การเปิดพื้นที่ให้ข้อมูลเหล่านั้นได้มีโอกาสที่จะนำเสนอปรากฏตัวอีกครั้งในอีกบริบทหนึ่ง เพื่อที่จะทำการผลิตอำนาจต่อต้านความรู้ที่ผลิตขึ้นมาจากระบบการศึกษากระแสหลักที่ทรงความเป็นเจ้าและกุมอำนาจในการผลิตความรู้ป้อนแก่สังคมแต่เพียงผู้เดียว

การแปลบทความจากภาษาอดีตเจ้าอาณานิคมมาสู่อีกภาษาหนึ่งจึงเป็นอีกเทคนิคหนึ่งในการที่จะทำให้เราเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมการคิดของเจ้าของภาษาผ่านภาษาของเรา เป็นการถอดเอาศูนย์กลาง (decentering) ในอำนาจอันมีที่ตั้งจากตัวเจ้าของภาษาให้กลายเป็นความรู้ที่คนทั่วไปรับรู้ได้ ทำให้คนไม่เข้าใจหรือที่ถอยห่างจากศูนย์กลาง (ex-centric) วัฒนธรรมการเรียนรู้ทางตะวันตก ได้เรียนรู้และเข้าใจความคิดของเจ้าอาณานิคมในสมัยก่อนที่ผลิตอำนาจในตัวเองขึ้นมาภายใต้กรอบแห่งภาษา การแปลจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่งก็เพื่อให้เราไม่ถูกครอบงำทางความคิดจิตใจแบบอาณานิคม (colonial mentality) ชนิดนี้

อาจกล่าวได้ว่า วิธีการที่จะต่อสู้กับอดีตเจ้าอาณานิคมอย่างได้ผลในปัจจุบัน ก็ด้วยการช่วงชิงการใช้ภาษาและพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่อดีตอาณานิคมเหล่านี้ใช้และใช้อย่างได้ผลดีขึ้นมาแล้ว นั่นคือ ภาษาอังกฤษและวาทกรรมวิชาการ (Edward Said, 1936-2003 อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์, 2547: 264) เพราะทั้งสองเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการล่าอาณานิคมในสมัยก่อนหน้านั้น และการต่อสู้ขจัดขึ้นในโลกยุคหลังอาณานิคม (post-colonial) ในรูปแบบวาทกรรมทางภาษาและความรู้ การต่อต้านขจัดขึ้นอำนาจของอดีตเจ้าอาณานิคมที่ดีที่สุดจึงน่าจะเป็นเรื่องของการต่อสู้ในเชิงการเมืองวัฒนธรรม ด้วยการนำเอาอาวุธและเทคนิควิทยาการที่อดีตเจ้าอาณานิคมนิยมอย่างมากมาใช้ นั่นก็คือ “ความรู้” เพื่อสร้างวาทกรรมทางเลือกหรือวาทกรรมต่อต้านจากภายใน ที่จะต้องเริ่มต้นด้วยการปฏิเสธบรรดาความคิดและเอกลักษณ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่อันเป็นประดิษฐ์ตรรกกรรมของเจ้าอาณานิคม แล้วแทนที่ด้วยความคิดและเอกลักษณ์แบบพื้นบ้าน ดังนั้นปฏิบัติการของการเมืองวัฒนธรรมในยุคหลังอาณานิคมก็คือการส่งเสริมและฟื้นฟูบรรดาองค์ความรู้ต่างๆ ที่ถูกเก็บกดปิด

กั้นและกดทับเอาไว้ (subjugated knowledge) โดยอำนาจของอดีตเจ้านิคมนั่นเอง (ไชยรัตน์เจริญสิน โอบพาร, เรื่องเดียวกัน: 265)

การนำเสนอบทความแปลของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นการขยายขอบเขตความรู้ที่นอกเหนือไปจากความรู้ที่รัฐไทยกำหนด ความรู้ที่ทางเว็บไซต์แห่งนี้นำเสนอจึงเป็นความรู้ที่มีทางเลือก ผู้เยี่ยมชมมีอำนาจในการเลือกรับข้อมูลหรือความรู้ และเมื่อความรู้จะต้องถูกเลือก ความรู้ที่นำเสนอก็ต้องเป็นความรู้ที่มีหลายแง่มุม ผนวกกับภูมิหลังทางความรู้ของผู้เรียนที่หลากหลาย บทความการแปลแนวคิดทางตะวันตกที่หลากหลายและแตกต่างประกอบกับกรณีศึกษาตัวอย่าง เหตุการณ์ทั่วทุกมุมโลกจะช่วยประกอบการตัดสินใจและวิจารณ์ญาณของผู้เรียน

การรวบรวมเอาความรู้อันหลากหลายของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนแห่งนี้นับเป็นเทคนิคเดียวกันกับแนวคิดเรื่อง โลกาภิวัตน์ที่ผนวกเอาความหลากหลายและแตกต่างเข้ามาอยู่ในบริเวณเดียวกัน⁵⁵ หากแต่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ปรับมาใช้ต่อสูบนพื้นที่การเมืองของความรู้กับการศึกษาสมัยใหม่ที่รัฐไทยจัดตั้งขึ้น มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นพื้นที่ที่ผสมผสานความรู้ระดับ โลกาภิวัตน์ (Globalization) เพื่อผสมผสานและนำความรู้ระดับนั้นมาปรับใช้กับความรู้ในระดับท้องถิ่น (local) ของตน ความรู้ทางเลือกที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้นำเสนอจึงเป็นสภาวะความรู้แบบผสมผสานที่เรียกว่า “Glocalized knowledge” โดยเป็นการดำเนินการต่อสู้และวิพากษ์วิจารณ์ความรู้จากภายในระบบการศึกษาสมัยใหม่ของไทยอีกต่อหนึ่ง เว็บไซต์แห่งนี้จึงเป็นพื้นที่การผสมผสานกันระหว่างความรู้จากต่างประเทศผ่านบทความแปลต่างๆ และความรู้ที่มีอยู่ในแต่ละปัจเจก ซึ่งเป็นความรู้ในส่วนที่ถูกทำให้เลือนหายไปจากระบบการศึกษาหลักที่มีอยู่

สรุปได้ว่า การแปลบทความต่างประเทศของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ความรู้ใหม่ๆ ที่ถูกกดทับจากระบบการศึกษาของไทยโดยการนำเสนอข้อมูลหรือความรู้ที่หลากหลายผ่านงานแปล โดยมีลักษณะของการแปลบทความที่สำคัญๆ 2 ด้านคือ ด้านแนวคิดและด้านกรณีศึกษาต่างๆที่เกิดขึ้นในระดับโลก ความรู้ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นการผสมผสานความรู้ระดับ โลกาภิวัตน์กับความรู้ในระดับท้องถิ่นของแต่ละปัจเจกที่เข้ามาสัมพันธ์กับบทความนั้นๆ เป็นสภาวะความรู้แบบผสมผสานที่เรียกว่า “Glocalized knowledge” เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองบนพื้นที่การเมืองด้านการศึกษาของไทย และยังคงกลายมาเป็นบางแง่มุมของอัตลักษณ์มหาวิทยาลัยแห่งนี้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความรู้ให้เลือกมากมายในเว็บไซต์ แต่การรับรู้ถึงความรู้ที่หลากหลายก็มีข้อจำกัดภายในตัวของมันเองและมีต้นทุนในการเข้าถึง (power of access) เช่น ความสามารถของผู้แปล พื้นฐานด้านการศึกษาของผู้รับสาร โอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ตลอดจนระดับความซับซ้อนของข้อมูล เป็นต้น ความรู้ทางเลือกในเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็ยิ่งจึงต้อง

⁵⁵ ดูหัวข้อที่ 2.5 โลกาภิวัตน์

บทความ (power) บทความในเว็บไซต์แห่งนี้จึงกลายเป็นพื้นที่ต่อรองอำนาจกันระหว่าง “agency/structure” หรือ “power/Power”

หากจะว่าไปแล้ว การมีลิขสิทธิ์ในความรู้หนึ่งๆ ก็ไม่ต่างอะไรกับในยุคแรกเริ่มของภาษาที่พยายามที่จะให้ความรู้อยู่ในมือของชนชั้นผู้กุมอำนาจในความรู้เพียงไม่กี่คน ที่บรรดาคนเหล่านั้นพยายามสร้างภาพตัวแทนตัวเองขึ้นมาเพื่อใช้ชุดความรู้เหล่านี้สร้างอำนาจในการเข้าถึงซึ่งความจริงบางอย่าง ดังเช่นในวัฒนธรรมกรีกโบราณต้องการ โหราจารย์อธิบายปรากฏการณ์ในธรรมชาติเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับอำนาจและการมีอยู่ของผู้ปกครอง⁵⁸ แต่ความขัดแย้งระหว่าง “Power” กับ “power” ในเว็บไซต์แห่งนี้กลับเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างโครงสร้างที่รัฐสมัยใหม่กำหนดกับประชาชนของตนที่แหวกว่ายอยู่ในโครงสร้างนั้นๆ

ความขัดแย้งระหว่างตัว “agency” กับ “structure” ในบริบทไซเบอร์สเปซแห่งนี้ บรรณาธิการเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างเช่น

“ผมเคยแปลงานของ ลินดา เชฟเพิร์ด (Linda Shepherd) ในเรื่อง “โฉมหน้าความเป็นหญิงในงานวิทยาศาสตร์” เจ้าของลิขสิทธิ์มองเห็นเพราะว่าพอแปลแล้ววงเล็บเป็นภาษาอังกฤษ ทำให้เขาค้นเจอเขาก็เลยมาทวงค่าลิขสิทธิ์ เขาก็พูดในลักษณะที่ค่อนข้างแรงว่า อย่ามาอ้างเรื่องสังคมว่าคุณมาทำประโยชน์อะไรให้สังคมเลย เพราะว่าหนังสือที่คุณกำลังแปลอยู่นั้นคุณละเมิดแล้ว แต่จดหมายที่ผมตอบไปก็คือว่า งานของลินดา เชฟเพิร์ด ผมดึงมาจากนิตยสารรีเซอร์เจนซ์ ออนไลน์ (Resurgence Online) แล้วแปลด้วยวัตถุประสงค์ที่เห็นว่าวิทยาศาสตร์ถูกอธิบายด้วยผู้ชายมาตลอด และทำให้สังคมรู้จักวิทยาศาสตร์ในแบบของผู้ชาย ลินดา เชฟเพิร์ดเขียนเป็นบทความ (article) ขึ้นนี้ในรีเซอร์เจนซ์เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กับสังคมของเรา” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

และสมเกียรติก็ได้กล่าวต่อมาอีกว่า “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเองเป็นเว็บไซต์ที่มีการรวมตัวกันของนักวิชาการที่ไม่มีรายได้ประจำคือหมายถึงว่าทุกอย่างเป็น Volunteer เป็นอาสาสมัคร ดังนั้นเราจึงเรื่องเอาสิ่งเหล่านี้มาเปิดเผยให้กับสังคมไทยรับรู้โดยขอรับรองไปว่าอย่าเรียกร้องลิขสิทธิ์ เราเขียนชี้แจงไปตรงไปตรงมาเพราะเราไม่สามารถหลบสิ่งเหล่านี้ได้ เนื่องจากว่าเรามีบทความแปลเป็นร้อยๆ เรื่อง เราไม่เป็นคนที่หลบเลี่ยง เรามีแต่ความจริง ซึ่งถ้าคุณไม่อนุญาตเราก็จะเอาลงปรากฏว่าไม่ใช่เจ้าของสำนักพิมพ์เท่านั้นที่ตอบกลับมา คุณลินดา เชฟเพิร์ดเป็นคนตอบมาด้วยว่าอนุญาตแล้วขอให้เราช่วยลงข้อความบรรทัดหนึ่งว่า Used with permission of the author คือให้อนุญาตโดยตรงเลย” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)⁵⁹

⁵⁸ คู่มือข้อที่ 3.1.1 ความรู้กับบทบาทของผู้ควบคุมความรู้ของกรีกช่วงก่อนโสเครติส

⁵⁹ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ในส่วนที่ 6 ที่เกี่ยวข้องกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ ในมาตรา 32 นั้นระบุว่า การกระทำแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้ หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วย

ตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นนับได้ว่าเป็นปัญหาสำหรับมหาวิทยาลัยแห่งนี้ในการพยายามที่จะทำความเข้าใจที่มีลิขสิทธิ์กลายเป็นความรู้ที่สามารถเผยแพร่ได้ทั่วไป ดังนั้นการไม่มีลิขสิทธิ์ หรือ ปลอดภัยสิทธิ์ที่เข้ามาควบคุมจัดการความรู้หนึ่งๆ จึงเป็นสิ่งที่มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนปรารถนา และได้ปรากฏออกมาในรูปแบบของลิขสิทธิ์ (copyleft) ที่หมายถึง “การเปิดกว้างให้ใช้งานแล้วใครก็ตามที่เอางานของเราไปใช้ อย่าได้มีลิขสิทธิ์อีกต่อไป” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

การผลิตองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการต่อต้านอำนาจของความรู้ที่รัฐกำหนดจากข้างล่างโดยปัจเจก และภายใต้แนวคิดลิขสิทธิ์ก็จะไปด้วยกันได้กับการแปลบทความและอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเอง⁶⁰ ที่ว่า “Everyone is permitted to copy and distribute verbatim copies of this license document, but changing it is not allowed. อนุญาตให้สำเนาได้โดยไม่มีการแก้ไขต้นฉบับ เพื่อใช้ประโยชน์ทางการศึกษาทุกระดับ” โดยบทความที่ถูกรรจนาใน

กฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร มิให้ถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์ ภายใต้บังคับบทบัญญัติในวรรคหนึ่ง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่งานอันมีลิขสิทธิ์ตามวรรคหนึ่ง มิให้ถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำดังต่อไปนี้

- (1) วิจัยหรือศึกษางานนั้น อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร (เน้นโดยผู้วิจัย)
- (2) ใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อประโยชน์ของตนเองและบุคคลอื่นในครอบครัวหรือญาติสนิท
- (3) ดิชม วิจารณ์ หรือแนะนำผลงานโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น (เน้นโดยผู้วิจัย)
- (4) เสนอรายงานข่าวทางสื่อสารมวลชนโดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น (เน้นโดยผู้วิจัย)

(5) ทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของศาลหรือเจ้าพนักงานซึ่งมีอำนาจตามกฎหมาย หรือในการรายงานผลการพิจารณาดังกล่าว

(6) ทำซ้ำ คัดแปลง นำออกแสดง หรือทำให้ปรากฏโดยผู้สอน เพื่อประโยชน์ในการสอนของตน อันมิใช่การกระทำเพื่อหากำไร

(7) ทำซ้ำ คัดแปลงบางส่วนของงาน หรือคัดลอกหรือทำบทสรุปโดยผู้สอนหรือสถาบันศึกษา เพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา ทั้งนี้ ต้องไม่เป็นการกระทำเพื่อหากำไร

- (8) นำงานนั้นมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการถามและตอบในการสอบ

และในมาตรา 33 ได้กล่าวไว้ดังนี้ “การกล่าว คัด ลอก เลียน หรืออ้างอิงงานบางตอนตามสมควรจากงานอันมีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัตินี้ โดยมีการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในงานนั้น มิให้ถือว่าการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้ปฏิบัติตามมาตรา 32 วรรคหนึ่ง” (เน้นโดยผู้วิจัย) (กองบรรณาธิการมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, ในบทความลำดับที่ 1539 และ 1540) ดังนั้นการนำเสนอบทความต่างๆ ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงไม่เข้าข่ายละเมิดลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ดังกล่าวข้างต้น

⁶⁰ ดูหัวข้อที่ 5.3 การจัดระเบียบอัตลักษณ์และการต่อต้านของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน และหัวข้อที่ 5.5.1 การแปล ตามลำดับ

เว็บไซต์แห่งนี้เป็นลิขสิทธิ์ที่สละลิขสิทธิ์ให้กับสาธารณะประโยชน์ทั้งหมดตั้งแต่ปีค.ศ. 2006 ถึง 2014 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 9 ปี⁶¹

การปลดปล่อยความรู้ต่างๆ ออกจากอำนาจที่ผูกพันกับกฎหมายลิขสิทธิ์ย่อมหมายถึงการปฏิเสธอำนาจของการเป็นตัวแทนในความรู้ชุดหนึ่งๆ เมื่อบทความถูกนำเสนอขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ภายใต้อาณาเขตนี้ ผู้แต่งหรือเจ้าของบทความไม่มีอำนาจในการครอบครองความรู้ที่เสนอผ่านเว็บไซต์แห่งนี้อีกต่อไป อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทความต่างๆ จะถูกผู้เรียนสัมพันธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าบทความหรือความรู้ที่นำเสนอจะไร้ซึ่งอำนาจในการควบคุมแต่อย่างใด

ลิขสิทธิ์แม้จะมีนัยยะแฝงด้วยแนวคิดอนาธิปไตย⁶² ที่ไม่สัมพันธ์กับอำนาจของเจ้าของลิขสิทธิ์บทความรวมไปถึงเสรีภาพในการเลือกสรรชม แต่เมื่อถูกนำมาใช้ภายในเว็บไซต์แห่งนี้ก็ยังคงแฝงไว้ซึ่งแนวคิดที่ให้ความสำคัญแก่อำนาจของคณาจารย์ของบรรณาธิการเว็บไซต์แห่งนี้ในฐานะเป็นผู้ปลดปล่อย (emancipator) อยู่นั่นเอง ดังนั้นบทความในเว็บไซต์แห่งนี้จึงยังไม่ถึงขั้นอิสระเสรีดังที่พบได้ในนิตยสารและหนังสือต่างๆ แนวอนาธิปไตยสังคมนิยมที่ประกาศก้องว่าต้องการ

“ต่อต้านลิขสิทธิ์! การพิมพ์ซ้ำได้อย่างอิสระ, ด้วยวิธีการใดๆ ก็ได้ตามใจปรารถนา กระทั่งไม่ต้องกล่าวถึงแหล่งที่มาเลยก็ได้” (Anti-Copyright! Reprint freely, in any manner desired, even without naming the source.) (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2551)

แม้เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจะพยายามปลดปล่อยความรู้จากอำนาจของรัฐผ่านเทคนิคที่เรียกว่าลิขสิทธิ์ซึ่งก็ทำให้บทความต่างๆ ในเว็บไซต์แห่งนี้ได้รับอนุญาตให้ทำสำเนาได้โดยไม่มี การแก้ไขต้นฉบับ แต่มหาวิทยาลัยแห่งนี้กลับยังคงไว้ซึ่งอำนาจของคณาจารย์อย่างบรรณาธิการ เว็บไซต์ในการเป็นผู้คัดเลือกบทความต่างๆ เพื่อคงความเป็นวิชาการในตัวเนื้อหาเอาไว้ หรืออีกนัย หนึ่งก็คือเปลี่ยนอำนาจในการควบคุมของรัฐไปอยู่ในอำนาจของนักวิชาการแทน เว็บไซต์แห่งนี้ได้ รวมเอาข้อมูล ความรู้ และบทความทุกอย่างเข้ามาภายใต้อาณาเขตของคณาจารย์จึงไม่ต่างกับอำนาจ รัฐสมัยใหม่ในการจัดการความรู้แต่อย่างใด⁶³

ลิขสิทธิ์สงวนลิขสิทธิ์โดย Chiang Mai University
All rights reserved

⁶¹ ปรากฏในบทความที่ 1650 ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

⁶² อนาธิปไตย (Anarchy) ประกอบด้วยรากศัพท์ภาษากรีก 2 คำคือ “an” และ “arkhe” ซึ่งมีความหมายตามตัวอักษรว่าปราศจากผู้ปกครองหรือการปกครอง (Andrew Vincent, 1955, p.115. อ้างใน สมเกียรติ วันทะนะ, 2544, หน้า 114) ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 20 นิยมใช้คำว่า “รัฐ” แทนที่คำว่า “ผู้ปกครอง” หรือ “การปกครอง” ดังนั้น อนาธิปไตยจึงหมายถึงการปลดปล่อยหรือปราศจากรัฐ หรืออำนาจรัฐ (สมเกียรติ วันทะนะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 114) ดู สมเกียรติ วันทะนะ, (2544). อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย. โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรม การเกษตรแห่งชาติ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. นครปฐม. หน้า 114-129.

⁶³ ดูหัวข้อที่ 4.2 โรงเรียน:การก่อกำเนิดของโรงเรียนสมัยใหม่ในสังคมไทย

การใช้ลิขสิทธิ์หรือ copyleft จึงกลายเป็นเพียงการใช้สัญลักษณ์ทางอุดมการณ์ของตนเองในการนำเสนอข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ เพื่อนิยามอัตลักษณ์หรือสร้างตำแหน่งอันชัดเจนของตนเองบนพื้นที่สังคมทางการศึกษา เพื่อเป็นการแสดงว่า copyleft เป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับ copyright ที่ถูกควบคุมโดยข้อบังคับทางกฎหมาย ดังนั้นความรู้ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงเป็นการพยายามปลดปล่อยอำนาจที่แฝงอยู่ในรูปแบบลิขสิทธิ์ออกจากความรู้ อีกทั้งเป็นแนวคิดที่ปฏิเสธการสร้างอำนาจของตัวแทนรัฐผ่านกลไกในรูปแบบสถานศึกษา แต่กลับสร้างอำนาจควบคุมความรู้ชุดใหม่ผ่านอำนาจของเครือข่ายอย่างบรรณาธิการเว็บไซต์แทน ความหมายของลิขสิทธิ์ที่เกิดขึ้นในเว็บนี้จึงไม่ใช่แนวคิดในเชิงอุดมคติของการปลดปล่อยอำนาจออกจากข้อมูลที่แท้จริง

และหากว่าบรรณาธิการเว็บไซต์ยังมีอำนาจในการควบคุมความรู้ เพื่อให้บทความต้องมีมาตรฐานทางวิชาการบางอย่างในการนำเสนอ เมื่อบทความจำเป็นและต้องมีมาตรฐาน ความรู้ในเว็บไซท์จึงเต็มไปด้วยอำนาจการควบคุมเชิงวิชาการ ทำให้การศึกษาหรือความรู้ทางเลือกที่เว็บไซท์แห่งนี้นำเสนอผ่านเทคนิคลิขสิทธิ์ จึงไม่สามารถที่จะปลดปล่อยอำนาจออกจากความรู้ได้ แม้จะมีการกำหนดจากเว็บไซท์ด้วยประโยคที่ว่า

“ผู้ที่นำข้อมูลสารานุกรมฟรีไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการ เผยแพร่ หรืออ้างอิง โดยต้องไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ ได้รับความยินยอมจากกองบรรณาธิการ สำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ตามที่ระบุไว้ กรุณาอ้างอิงแหล่งที่มาตามสมควร โดยระบุถึงเว็บไซท์ และ URL มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน www.midnightuniv.org”⁶⁴

อีกทั้งการปลดปล่อยความรู้ในรูปแบบลิขสิทธิ์ ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ใช้จะยอมรับเงื่อนไขและกระทำตามคำเรียกร้องจากทางผู้แปลเสมอไป ไม่เมื่อไม่มีข้อกำหนดใดๆ ในการลงโทษ บังคับ ดังเช่นระบบการศึกษาปรกติ การเข้ามาเรียนหรือหยิบยกเอาบทความต่างๆ ในเว็บไซท์ไปใช้ จึงไม่มีกฎเกณฑ์ บทลงโทษใดๆ ที่จะเข้ามาควบคุมความรู้อย่างเป็นทางการ และบางครั้งความเข้าใจคลาดเคลื่อนเช่นนี้ กลับนำไปสู่การสร้างลิขสิทธิ์ (copyright) ขึ้นมาใหม่ภายใต้กรอบระบบราชการ สมเกียรติเล่าให้ฟังว่า

“...บางคนเอางานของเราไปใช้ขึ้นเว็บไซท์ของเขาแล้วดันมีลิขสิทธิ์ (copyright) อยู่คุณก็ทำให้งานของผม locked ไซ้ใหม่ ผมไม่ยินดีถ้าคุณเอางานของผมไป คุณต้องเอา copyleft ของผมไปด้วยคือเปิดเผยตลอด ศาสตราจารย์เด็กก็เอาไปหลายเรื่องแล้ว เว็บไซท์ของหน่วยราชการส่วนใหญ่คุณลองไปคุบรตดล่างสุด copyright หมด แล้วเว็บไซท์ของราชการหลายแห่งที่เชื่อม (link) กับของเรา เอางานของเราไปใช้กับรูปประกอบของเราไปหมดและไม่ยอมใส่ copyleft ซึ่งเราไม่เห็นด้วย” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

⁶⁴ http://midnightuniv.org/midnight_homepage.mht

เห็นได้ว่าบทความในเว็บไซต์ทั้งที่แปลและเรียบเรียงจากที่อื่นๆ เมื่อถูกทำให้กลายมาเป็น “ลิขชาย” แล้ว ความรู้ต่างๆ จะกลายเป็นความรู้ที่ใครก็สามารถนำมาใช้ได้ การที่จะทำให้ความรู้ กลายมาเป็นสมบัติสาธารณะชนของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงกลายเป็นเรื่องที่ไม่สามารถควบคุมได้ หากว่าความรู้ที่นำเสนอออกมานั้นได้กลายเป็นอนาธิปไตย เมื่อถูกนำไปใช้งานจากผู้ใช้งาน และหลุด ลอยไปจากอำนาจลิขชาย อันเป็นเรื่องอนาธิปไตยทางจริยธรรม ที่ทางเว็บไซต์เน้นย้ำความสำคัญ ตลอดมา

แต่นั้นก็ไม่ใช่เพียงระบบราชการเท่านั้นที่มีข้อกังขากับการปลดลิขสิทธิ์ออกจากบทความ ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สารานุกรมออนไลน์อย่าง “วิกิพีเดีย” (Wikipedia) ภาคราชการไทยเอง ก็มี ปัญหาเกี่ยวกับบทความแปลของทางมหาวิทยาลัยแห่งนี้เช่นกัน สมเกียรติเล่าให้ฟังว่า

“วิกิพีเดียก็มาขอของเราด้วยเพราะงานของเราเยอะกว่าของวิกิพีเดีย ตลกมากเลย แต่มันยุ่ง นะมันยุ่งตรงที่มันเป็น copyleft แบบ GNU⁶⁵ แล้วมันบอกว่าเราใช้รหัสอะไร เรบอกว่าเราไม่สนใจ เท่าไรหรอก เราเป็น copyleft โดยแบบนี้คือหมายถึงคุณเอาไปใช้ได้เลยคุณจะไปต่อเติมให้มันดี ขึ้นก็ได้ คุณจะไปลอกคำต่อคำให้เอาไปใช้งานของคุณ ที่สำคัญที่สุดก็คือหลังจากที่คุณเอาไปใช้ แล้วคุณอย่าได้ใส่ลิขสิทธิ์ เรามีเงื่อนไขอย่างนี้เพราะว่าเราไม่อยากจะให้งานเราที่ทำด้วยความเหนื่อย ยากถูก lock เพราะเราตั้งใจทำให้มัน free แล้วคุณมา lock ในขั้นที่สองมันไม่ได้เราไม่เอา วิกิพีเดีย มาถาม ผมก็ต้องชี้แจงไป เพราะว่าเขาค่อนข้างละเอียดอ่อนเรื่องกฎหมายมากกว่า ผมก็ต้องชี้แจงไป ว่าถ้าเราเป็นลิขชาย เราเป็นลิขชายชนิดไหน เขาถึงจะลอกได้ เขาก็มีกฎหมายเขา” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

เพราะความห่วงใยในความเป็นข้อมูลแบบอนาธิปไตย (infoanarchy)⁶⁶ ของวิกิพีเดีย ที่ครั้ง หนึ่งบรรณาธิการสารานุกรมอย่าง เอนไซโคลปีเดีย บริตานิกา (Encyclopedia Britannica) ได้เคย เปรียบเทียบวิกิพีเดียไว้ว่า “เหมือนกับฝารองนั่งชักโครกในส้วมสาธารณะ เราไม่รู้ว่าใครเข้ามาใช้ ก่อนเรา และทำอะไรไว้บ้าง”⁶⁷ (Chris Teylor, 2005: 41)

ท่าทีของคนที่พูดในฐานะที่เป็นบรรณาธิการเอนไซโคลปีเดียอันมีชื่อเสียงเช่นนี้ นอกจาก จะมินัยยะของการเสียดสีที่แฝงมาในคำพูดและผลประ โยชน์ทางธุรกิจที่ขัดแย้งกันเองแล้ว ยังอาจ

⁶⁵ (GNU Free Documentation License เรียกย่อว่า GNU) GFDL – “สัญญาอนุญาตของกนูประเภท เอกสารเสรี” มีลักษณะเปิดกว้าง โดยให้ผู้อื่นสามารถนำข้อมูลไปใช้ คัดลอก ดัดแปลง และปรับปรุงได้ฟรี ภายใต้ เงื่อนไขว่าผลงานที่สร้างใหม่ต้องใช้สัญญาอนุญาตแบบ GFDL เหมือนกัน (สฤณี อาชวานันทกุล, 2549)

⁶⁶ ความหมายของ Infoanarchy ดูหัวข้อที่ 1.7 นิยามศัพท์

⁶⁷ ภาษาอังกฤษต้นฉบับก็คือ “An Encyclopedia Britannica editor once compared Wikipedia to a public toilet seat because you don’t know who used it last.” (Teylor, Chris. 2005. Time Magazine. Volume 165. No. 22. p.41)

เป็นประโยชน์สะท้อนท่าทีของชนชั้นนำทางวิชาการต่อกระบวนการรวบรวมและแบ่งปันความรู้สู่สาธารณชนได้ด้วย (ปนิธาน หล่อเลิศวิทย์, 2548: 324)

ดังนั้นบทความลิขสิทธิ์ ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงยังไม่ใกล้เคียงหรือไม่เคยเป็น “infoanarchy” แบบวิกิพีเดีย ภาวะอนาธิปไตยของบทความเป็นไปเพียงแก่การใช้งานสำหรับผู้ใส่ แต่ในขั้นตอนการจัดหาและการคัดสรรข้อมูลยังคงอยู่ในอำนาจการตัดสินใจและวิสัยทัศน์ของนักวิชาการอยู่ ซึ่งไม่ใช่ในแง่ทั้งกระบวนการผลิตและแจกจ่ายบทความเหมือนอย่างวิกิพีเดียแต่อย่างใด ดังนั้นสงครามแก้ไข (edit war) หรือการต่อสู้ที่ผู้เขียนหลายคนมีการแก้บทความกันไปมาที่มักจะเกิดขึ้นภายในวิกิพีเดียจึงไม่เคยเกิดขึ้นในเว็บไซต์แห่งนี้

แนวคิดอนาธิปไตยในการหาความรู้ของแต่ละปัจเจกนี้ กลับตอกย้ำและปฏิเสธแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) ที่รัฐกระทำผ่านระบบการศึกษาว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ประกอบกับเงื่อนไขในการเข้าถึงข้อมูลที่เกิดทั้งจากผู้รับสารเช่นระดับการศึกษาความสามารถในการเข้าถึงระบบการสื่อสารอย่างอินเทอร์เน็ต และการคัดเลือกบทความของผู้ส่งสาร ก็หมายความว่าความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการเรียนรู้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ การเรียนรู้ของมนุษย์ไม่มีวันที่จะเท่าเทียมกัน และไม่มีวันที่จะทำให้ความรู้ของมนุษย์เท่าเทียมกันได้ นั่นก็ทำให้ระบบการศึกษาที่มีการคัดเลือก (ผู้เข้าศึกษา) ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของระบบการศึกษากระแสหลักหรือการหาความรู้ในเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นการศึกษาของคนกลุ่มน้อย และไม่กระจายไปสู่คนทุกคนในสังคมไทย

หากจะสำรวจผ่านเส้นทางสายประวัติศาสตร์ตะวันตกในราวศตวรรษที่ 19 แล้ว ผู้มีเวลาว่างในการศึกษาหาความรู้ก็คือกลุ่มคนชั้นสูง (aristocracy) รวมถึงผู้มั่งคั่งบางส่วนจากคนชั้นกลาง ซึ่งมีจำนวนมากในสมัยนั้น อันมีรากฐานมาจากความคิดของอริสโตเติลที่เสนอให้ชนชั้นที่มีเวลาว่าง (leisure class) ควรได้รับการศึกษาที่แตกต่างจากประชากรส่วนที่เหลือซึ่งไม่มีเวลาว่าง คนกลุ่มนี้ควรเรียนสิ่งที่จำเป็นสำหรับการรักษาสังคมชนชั้นให้ดำรงอยู่ หรือกล่าวได้ว่า “ชนชั้นอภิสิทธิ์ควรเรียนเพื่อใช้เวลาว่างในแนวทางที่สอดคล้องกับชนชั้นของตนเอง ในขณะที่ชนชั้นล่างควรเรียนเพื่อใช้แรงงานให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น” (Russell, 1956: 290 อ้างใน ชัชชัย กุ่มทวีพร, 2549: 55) ซึ่งสมเกียรติกลับไม่ได้สนใจในประเด็นนักวิชาการเป็นชนชั้นสำราญชนที่จะต้องใช้เวลาว่างสนทนาหรือถกเถียงกันในแวดวงวิชาการบนหอคอยางข้างเท่าใดนัก สมเกียรติกล่าวว่า

“ผมว่าเราทำงานกันจริงจังทุกคนนะ ทำกันหลังขดหลังแข็งเพื่ออยากให้สังคมมันดีขึ้น ผมไม่เคยรู้สึกกับคำนี้และไม่เจ็บปวดที่ใครจะมาว่า เพราะเราไม่เคยเป็นสำราญชน เพราะเราทำงานหนัก ผมว่าคุณก็รู้ว่าผมทำงานหนักแค่ไหน (หัวเราะ) และทุกคนที่ผมใช้งาน ทุกคนเป็นคนจริงจังหมด” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

กระบวนการทำงานของมหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงไม่ได้กำหนดตัวเองเป็นเพียงสถานศึกษาที่ให้ความรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นองค์กรหรือขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปลดพันธนาการของสังคมด้วย

เช่นกัน และการปลดพันธนาการนี้ก็เป็นเรื่องของการปฏิบัติ (practice) เนื่องจากเสรีภาพเป็นสิ่งซึ่งต้องปฏิบัติ (liberty is what must be exercised) (สายพิน ศุพุทธมงคล, 2543: 43) ดังนั้นเสรีภาพเป็นสิ่งที่เลี้ยงไม่ได้ที่จะถูกนิยามในลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่จะต้องปะทะประสานกับเสรีภาพของผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้ต่างฝ่ายจะต้องอยู่ในภาวะที่ตื่นตัว (active) อยู่เสมอ การปะทะกันจึงเป็นทั้งการสร้างเงื่อนไขและเป็นเงื่อนไขในระดับปฏิบัติการของฝ่ายตรงข้าม

ดังนั้นแนวคิดอนาธิปไตยในแง่นี้จึงไม่สามารถที่จะหลุดพ้นแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบตัวแทนได้อย่างแท้จริง เพราะทั้งอนาธิปไตยและประชาธิปไตยแบบตัวแทนจะต้องมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับปฏิบัติการกันอยู่เสมอ ทำให้การเปิดเผยตัวและระดับภาคปฏิบัติของการใช้ copyleft ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นและเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบลิขสิทธิ์หรือ copyright นั่นเอง หรืออีกนัยยะหนึ่งก็อาจกล่าวได้ว่าภาคปฏิบัติจริงในพื้นที่กรณีศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่พยายามที่จะทำให้สังคมโดยรวมเปลี่ยนแปลงในดียิ่งขึ้น

อีกทั้งการปฏิเสธแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือเป็นองค์อธิปัตย์ที่มีอำนาจในตัวเองแสดงออกถึงความเป็นเอกเทศ (autonomy) โดยไม่มอบอำนาจให้กับองค์กรใด ในระดับชีวิตจริงแนวคิดเช่นนี้ยังคงเป็นเรื่องที่ห่างไกลรูปธรรมเป็นอย่างมาก อย่างน้อยในกรณีตัวอย่างเว็บไซต์แห่งนี้ อำนาจการตัดสินใจขององค์อธิปัตย์อย่างบรรณาธิการเว็บไซต์ก็ยังคงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการยอมรับในเชิงวิชาการ บทบาทการเคลื่อนไหวต่างๆ ในสังคมก็ยังคงอยู่ในกรอบของกฎหมาย เป็นต้น

ในการนำเสนอบทความของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถานะของบทความจึงไม่ได้มีเป้าหมายเฉพาะหรือเป้าหมายหลักในการเน้นรายละเอียดหรือยืนยันความจริงของเหตุการณ์ที่ถูกเขียนขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่การหยิบยกบทความเหล่านั้นขึ้นมาอยู่ในบริบทของมหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นการทำให้สถานะของบทความกลายเป็นเครื่องมือหรือตัวอย่างของความพยายามที่จะขยายขอบเขตหรือพรมแดนของความรู้ผ่านการสื่อสารอย่างระบบอินเทอร์เน็ต บทความเหล่านั้นก็จะถูกผลิตซ้ำ (reproduced) และกระจายตัวเองไปสู่บุคคลอื่นได้รวดเร็ว ง่ายดายยิ่งขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของบทความที่มีสถานะไม่เปลี่ยนแปลง บทความของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงถูกคัดลอกนำไปเชื่อมโยง (link) และอ้างอิงในหลายๆ ที่ เช่น เว็บไซต์ของคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัย⁶⁸ สื่อสิ่งพิมพ์ออนไลน์⁶⁹ และสื่อทางเลือกต่างๆ⁷⁰ เป็นต้น

⁶⁸ เช่น เว็บไซต์ของภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (<http://soc-ant.soc.ku.ac.th/socanth/article7.html>) เว็บไซต์ของพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ (<http://edude.watdonchaam.com/modules.php?name=News&file=article&sid=3>) และเว็บไซต์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล (ศพส.) เป็นต้น

(http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php?option=com_weblinks&catid=21&Itemid=29)

⁶⁹ เช่นเว็บไซต์ประชาไท (<http://www.prachatai.com/05web/th/custom/partner.php>)

หัวข้อนี้สรุปได้ว่า เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้พยายามสร้างพื้นที่สำหรับเปลี่ยนอำนาจในการควบคุมความรู้ของรัฐไปอยู่ในอำนาจของนักวิชาการ ทำให้นักวิชาการหรือบรรณาธิการเว็บไซต์แห่งนี้ยังคงมีบทบาทในฐานะเป็นตัวแทนของความรู้ทางเลือก และบทความที่ผ่านการใช้ระบบลิขสิทธิ์หรือ copyleft กลายเป็นเพียงการใช้สัญลักษณ์ทางอุดมการณ์อันธิปไตยในการนำเสนอข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ เพื่อนิยามอัตลักษณ์หรือสร้างตำแหน่งอันชัดเจนของมหาวิทยาลัยแห่งนี้บนพื้นที่สังคมทางการศึกษา ซึ่งไม่สามารถที่จะปลดปล่อยอำนาจออกจากความรู้ได้ ไม่ว่าจะ เป็นอำนาจที่มาจากระบบลิขสิทธิ์ หรืออำนาจการควบคุมบทความของบรรณาธิการเว็บไซต์ ไม่สามารถที่จะควบคุมการตีความและการนำเอาบทความต่างๆ ไปใช้ หรือกระทั่งอำนาจการตีความของผู้ที่นำบทความไปใช้

ประกอบกับเงื่อนไขและอุปสรรคต่างๆ ในการเข้าถึงความรู้ที่เกิดจากผู้ส่งสาร เทคนิคการสื่อสาร และผู้รับสาร ก็ทำให้ความรู้ในเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงเป็นการศึกษาของคนกลุ่มน้อย และไม่กระจายไปสู่คนทุกคนในสังคมไทย เว็บไซต์แห่งนี้จึงกลายเป็นพื้นที่ปะทะประสานกันระหว่างอำนาจของผู้ควบคุมความรู้ของเจ้าของบทความ บรรณาธิการเว็บไซต์ ตลอดจนผู้ที่รับเอาบทความต่างๆ ไปใช้ประโยชน์

กระบวนการทำงานของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ไม่ได้กำหนดตัวเองเป็นเพียงสถานศึกษาที่ให้ ความรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นองค์กรหรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอีกด้วย เป็นการเน้นย้ำว่า การเมืองเป็นเรื่องที่ทุกคนเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งมหาวิทยาลัยเถื่อนบนไซเบอร์สเปซแห่งนี้แม้จะสร้าง ความรู้ทางเลือกที่หลากหลาย แต่ในความหลากหลายในความรู้ที่นำเสนอกลับมีจุดยืนทางการเมือง ที่เน้นถึงความสำคัญและเสริมพลังให้กับภาคประชาชนและสังคมท้องถิ่น หากการนำเสนอความรู้ ที่มุ่งไปสู่อำนาจกลุ่มเคลตาตามกรอบคิดแบบรัฐชาติ ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่การนำเสนอข้อมูล ต่างๆ ของเว็บไซต์แห่งนี้จะขัดแย้งกับอำนาจรัฐ ในหัวข้อลำดับต่อไปจึงเป็นการวิเคราะห์ตัวอย่าง ในบางประเด็นเกี่ยวกับการเมืองที่มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

และเว็บไซต์นี้ดัดยสารฟ้าเดียวกัน (<http://www.sameskybooks.org/>) เป็นต้น

⁷⁰ เช่นเว็บไซต์มูลนิธิเสมสิกขาลัย

(http://review.semsikkha.org/component/option,com_weblinks/catid,62/Itemid,59/)

เว็บไซต์นอกรอบ (<http://www.nokkrob.org/index.php>) เว็บไซต์มหาวิทยาลัยวันศุกร์ (<http://fridaycollege.org/>)

เว็บไซต์นิตยสาร โอเพ่น (<http://onopen.com/>) และเว็บไซต์สถาบันอิสรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย (<http://politic.isranews.org/index.php>) เป็นต้น

5.6 มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนกับเสรีภาพของสื่อและการควบคุมความรู้

เมื่อบรรณาธิการเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนได้เรียกร้องเอาบทความอันต่างกรรมต่างวาระมารวมเข้าไว้ด้วยกัน การนำเสนอบทความที่หลากหลายในเว็บไซต์ก็ทำให้เกิดการตีความเนื้อหาได้ในหลายแง่มุม เสรีภาพกับการตีความที่มีความเป็นไปได้อันหลากหลายแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในความคิดของทั้งผู้นำเสนอและผู้รับสารที่ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องหรือเป็นเอกภาพกัน ประกอบกับเมื่อมหาวิทยาลัยแห่งนี้ไม่มีการคัดเลือกผู้เข้ามารับการศึกษา การสอบเพื่อสร้างมาตรฐานวัดระดับความรู้ในสถานศึกษาสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากการสารภาพบาปตามแนวคิดศาสนาคริสต์ยุคกลางของยุโรปจึงไม่เกิดขึ้น⁷¹ ทำให้บทความมีสถานะเป็นเครื่องมือที่ดึงเอาความมีเหตุมีผลและความมีวิจารณญาณของผู้รับสารออกมามากกว่าที่จะกล่อมเกลารอบังคับให้ผู้รับสารเชื่อฟัง

การอ่านบทความในเว็บไซต์ที่สร้างระยะห่างระหว่างผู้อ่านกับตัวบทความและไม่ต้องการมาตรฐานในการตรวจสอบเช่นนี้ก่อให้เกิดการสร้างสรรคตัวผู้อ่านขึ้นมาใหม่ (re-create ourselves) และช่วยให้ผู้อ่านเกิดความสงสัย จนเกิดความสามารถในการตั้งคำถามกับสิ่งที่นักปรัชญาแนวปฏิบัตินิยมชาวอเมริกันอย่าง ริชาร์ด รอร์ตี (Richard Rorty) เรียกว่า “คำศัพท์สุดท้าย” (final vocabulary) ไม่ว่าคำศัพท์สุดท้ายนั้นจะอยู่ในรูปของความเชื่อ ศาสนา พระเจ้า หรือธรรมชาติของมนุษย์ของเจ้าของบทความคนนั้นหรือปรากฏในบทความที่เขาแนะนำเสนอ (Richard Rorty, 1989: 79 อ้างใน พิศาล มุกดารัตน์, 2546: 115) ตลอดจนเกิดการตั้งคำถามกับบางสิ่งที่เรายึดถือ และจะต้องมีความตระหนักดีว่าการยึดมั่นของเรานั้นไม่สามารถเข้าไปใกล้หรือเข้าไปถึงความจริงได้มากกว่าของผู้อื่นแต่อย่างใด และต้องยอมรับด้วยว่าสิ่งที่เรายึดมั่นเป็นแค่เพียงความมีเหตุผลที่สัมพัทธ์ (relative valid) หาได้เป็นความมีเหตุผลที่สมบูรณ์ (absolute valid) เหนือกาลเวลาแต่อย่างใดไม่ (Richard Rorty, 1989: 47 อ้างใน พิศาล มุกดารัตน์, เรื่องเดียวกัน: 135)

เมื่อความแตกต่างทางด้านความคิดและความหลากหลายเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับการนำเสนอบทความ ดังนั้นจำนวนปริมาณของบทความประกอบกับความหลากหลายของเนื้อหาจึงไม่ได้แสดงถึงคุณภาพของความรู้ และความสำคัญก็ไม่ได้อยู่ที่การแยกแยะความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ไม่ใช่ความรู้ออกจากความรู้ออกจากกัน แต่กลับเป็นเรื่องของประเภทความรู้หรือบทความที่เว็บไซต์แห่งนี้แนะนำเสนอ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2547: 39) ในการที่จะดำรงตนเป็นความรู้ทางเลือกให้แก่สังคม มากกว่าที่จะพยายามกล่อมเกลารอบังคับตามแบบความคิดรัฐชาติ

มโนทัศน์ของบทความในเว็บไซต์ที่ก่อให้เกิดความหลากหลายในตัวเองเช่นนี้จึงเป็นมโนทัศน์ที่อยู่ตรงข้ามกับแนวคิดด้านการศึกษาของรัฐ เพราะหน้าที่แรกๆ ของชนชั้นนำของรัฐที่จะต้อง

⁷¹ ดูหัวข้อที่ 3.2 และ 4.2.3 ตามลำดับ

เข้าไปเกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ของประชาชนก็คือ การจัดระเบียบ และสร้างวินัยต่างๆแก่ความรู้ตามที่รัฐกำหนดหรือกล่อมเกลารูปแบบต่างๆ ในระบบการศึกษา โดยเฉพาะการที่รัฐจะต้องปรับตัวเองให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งนี้ทำให้เสรีภาพทางวิชาการหรือการแสวงหาความรู้ของปัจเจกถูกจำกัดอยู่แต่ในขอบเขตที่รัฐควบคุม ไม่ว่าจะการควบคุมชนิดนั้นจะเกิดขึ้นในหรือนอกรั้วสถานศึกษาก็ตาม

นักวิชาการอย่างชาลวิทย์ เกษตรศิริได้แสดงความเห็นว่า เสรีภาพทางวิชาการของไทยได้พัฒนามานานราวครึ่งศตวรรษ และอาจกล่าวได้ว่ามีความเจริญเติบโตไม่น้อย นักวิชาการไทยสามารถจะพูด เขียน พิมพ์ได้กว้างขวาง ยกเว้นเพียงหนึ่งหรือสองเรื่องที่จะถูกจำกัดหรือถูกเซ็นเซอร์โดยรัฐหรือโดยตนเองเช่นเรื่องกษัตริย์และเรื่องศาสนา ทำให้ในยุคปัจจุบันคำว่าความเป็นเลิศทางวิชาการ (academic excellence) กลายเป็นคำขวัญของคณาจารย์จำนวนหนึ่งที่มีความคิดแบบเสรีนิยม (liberal thinking) ที่ต้องการสร้างอุดมศึกษาของชาติให้เป็นเรื่องของภูมิปัญญาอย่างแท้จริง และมีความเป็นอิสระจากรัฐข้าราชการหรือวงการของอำมาตยาธิปไตยอันเป็นปรากฏการณ์ของระบอบคณาธิปไตย โดยนักวิชาการเหล่านี้มีความเชื่อว่าเสรีภาพเป็นเสมือนปุ๋ยแห่งความอุดมสมบูรณ์ที่จะหล่อเลี้ยงให้ต้นกล้าวิชาการหรือมหาวิทยาลัยเจริญเติบโตได้ (ชาลวิทย์ เกษตรศิริ, 2551)

อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาในเสรีภาพหรือในการแสวงหาความรู้ทางวิชาการก็ไม่ได้อยู่นอกเหนือไปจากกฎเกณฑ์ของสังคมแต่อย่างใด เมื่อสังคมเปลี่ยนกฎเกณฑ์ที่กำหนดว่าอะไรคือความรู้ วิธีการพูดถึงความรู้และเสรีภาพในการแสดงออกทางวิชาการก็ต้องเปลี่ยนไป สถานภาพของความรู้จึงมิใช่ภาพจำลองโลกแห่งความเป็นจริง แต่ความรู้สร้างโลกแห่งความเป็นจริงขึ้นมา ความรู้จึงเป็นชุดของเทคนิควิธีการที่เข้าไปจัดระบบระเบียบโลกแห่งความเป็นจริง (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์, 2547: 41) และเมื่อไม่มีสิ่งที่เห็นจริงได้โดยตัวของมันเอง มีแต่สิ่งที่ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งที่เห็นจริง (eventualization) นั่นก็ทำให้ข้อเท็จจริง (fact) นั้นถูกสร้างหรือกำหนดขึ้นโดยมาตรฐาน/กฎเกณฑ์ชุดหนึ่งมากกว่าเป็นจริงโดยตัวของมันเอง (“the facts are first constituted in relation to the standards that establish them;” Habermas, 1972: 309 อ้างในไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์, 2538: 21)

ด้วยเหตุนี้ทำให้เสรีภาพในการแสวงหาความรู้และเสรีภาพทางวิชาการจึงไม่ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์หรือเจตนารมณ์ของนักวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวแต่กลับถูกกำหนดด้วยกฎเกณฑ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย การนำเสนอข้อมูลของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงถูกจำกัดเสรีภาพด้วยเงื่อนไขทางสังคมนี้ด้วยเช่นกัน ดังกรณีเหตุการณ์รัฐประหารช่วง 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ที่ส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการนำเสนอของเว็บไซต์แห่งนี้

ในเวลานั้นคณะนายทหารที่ปรากฏภายในนามของ “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค) /The Council for Democratic Reform

Under Constitution Monarchy (CDRM)” ใ้รื้อฟื้นระบอบอำมาตยาธิปไตยภายใต้การนำของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้มีการดำเนินการปิดเว็บไซต์ต่างๆ โดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (MICT) ซึ่งข้อมูลขององค์กรเอกชนอย่าง FACT (Freedom Against Censorship Thailand) ใ้ให้ตัวเลขว่า รัฐบาลชุดนี้ใ้กระทำการปิดเว็บไซต์ไปแล้วถึง 1 หมื่นกว่าเว็บไซต์ (11,329 sites) ในเวลาไม่ถึง 10 เดือนของการเข้าครองอำนาจ และเมื่อเทียบกับสมัยของรัฐบาลทักษิณก่อนหน้านั้นใ้มีการคุกคามต่อ “เสรีภาพทางวิชาการ” ก็ปิดเว็บไซต์ไปเพียง 2,400 เท่านั้น

โดยในบทความหนังสือพิมพ์ The Nation (June 18, 2007) ของนักหนังสือพิมพ์อย่างกวี จงกิตถาวรเรื่อง “Thailand has become totally lost in cyberspace” กลับใ้ข้อมูลที่ต่างออกไป กล่าวคือ กวีอ้างว่าในขณะนั้นมีถึง 5 หมื่นเว็บไซต์ใ้ถูกปิดกั้นไม่ให้ประชาชนใ้รับรู้ และเว็บไซต์ใ้ถูกปิดสามารถแบ่งออกเป็น 3 เรื่องใหญ่ๆ กล่าวคือ เรื่องลามก เรื่องต่อต้านสถาบันกษัตริย์ และเรื่องต่อต้านทหารกับรัฐบาล (Pornography /Anti-monarchy /Anti-military government) (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2551) และในเวลา 19.00 น.ของวันที่ 29 กันยายน ปีเดียวกันนั้น กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารก็ใ้กระทำการปิดกั้นเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน โดยไม่ชี้แจงเหตุผลใดๆ และเมื่อเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนใ้ถูกปิดกั้น สถานะของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ันใ้ได้แก่ด้านที่เป็นหน่วยทางวิชาการ ด้านที่เป็นหน่วยเคลื่อนไหวทางสังคม และด้านที่เป็นหน่วยสื่อมวลชนใ้ต้องอาศัยการปรากฏตัวต่อสาธารณะผ่านเว็บไซต์ จึงถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพอย่างรุนแรง

เวลาต่อมา สมเกียรติ ตั้งนโมในฐานะผู้ดูแลเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนใ้ใช้หลักฐาน 2 แผ่นแสดงต่อศาลปกครองกลาง หลักฐานแผ่นแรกคือ คำสั่ง คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ คปค.ฉบับที่ 5/2549 เรื่องใ้กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และหลักฐานฉบับที่ 2 คือ คำสั่งกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ 82/2549 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานใ้ให้บริการอินเทอร์เน็ตและผู้ดูแลเว็บไซต์ ใ้มีหน้าที่ชี้แจงและเสนอแนะในการใ้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) และผู้ดูแลเว็บไซต์ (webmaster) โดยไม่มีคำว่า ยับยั้ง หักห้าม ปิดกั้น ทำลาย สมเกียรติกล่าวว่ “นี่คือหลักฐานที่เขายกว่เขาปิดเว็บไซต์ใ้ได้ ใ้ทั้งๆ ที่คำสั่งนี้เป็นคำสั่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับการปิดกั้น เพียงแต่ชี้แนะและเสนอแนะเท่านั้น”⁷²

ต่อมาศาลปกครองกลางจึงมีคำสั่งใ้กระทรวงไอซีทียกเลิกการบล็อกเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ขณะที่บริษัทใ้ให้บริการใ้รื้อฟองเรียกค่าเสียหายจากกระทรวงดังกล่าว เพราะเป็น

⁷² แอนดีเซินเซอร์: คลื่นใ้่น้ำหลังขั้วภัยพิวตาศาของกระทรวงไอซีที,

การกระทำที่ละเมิดสร้างความเสียหายต่อผู้ฟ้องในสิทธิขั้นพื้นฐานทางวิชาการ และการให้หรือรับ การบริการ สมเกียรติกล่าวว่

“แม้ว่าตัวแทนกระทรวงไอซีทีจะยอมรับว่ามีการบล็อกจริง แล้วให้มีการคลายบล็อกแล้ว แต่ข้อเท็จจริงจะไม่ชัดเจนว่าการกระทำดังกล่าวชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ดังนั้นจะต้องให้มีการไต่สวนและให้ศาลมีคำพิพากษาเพื่อสร้างความชัดเจนต่อไป เพราะการกระทำของกระทรวงไอซีที นั้นกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในการได้รับบริการ และทางวิชาการ นอกจากนี้ การกระทำของกระทรวงไอซีทีดังกล่าว ยังส่งผลกระทบต่อผลทางธุรกิจของเว็บไซต์ไทยอิส คอทคอม (Thais.com) ด้วย เนื่องจากบริษัทขายพื้นที่ให้บริการแก่บริษัทห้างร้านต่างๆ ด้วยไม่ใช่เฉพาะ มหาวิทยาลัยเพียงคนเดียวเท่านั้นบริษัทไทยอิสคอทคอม จึงยื่นคำร้องขออนุญาตศาล ขอเข้ามาเป็นผู้ร้องสอด ในฐานะผู้เสียหายจากการกระทำละเมิดด้วย เพื่อเรียกค่าเสียหายมูลค่าทาง ธุรกิจเป็นเวลา 18 ชั่วโมง นับเวลาการบล็อกเว็บไซต์ตั้งแต่ 19.00 น.ของวันที่ 29 ก.ย.49 จนถึงเวลา 15.00 น. ของวันที่ 30 ก.ย.49 รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 17,800 บาท”⁷³

การปิดเว็บไซต์ในครั้งนี้ สมเกียรติในฐานะผู้ดูแลเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนกล่าวว่า “มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนสามารถสู้กับสังคม ได้ใหม่ไม่ยากด้วยการแก้ปัญหาทางเทคนิค แท้จริงแล้ว เราได้รับข้อเสนอจากผู้ให้บริการในต่างประเทศหลายราย ให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้ใช้พื้นที่ของเขาได้ โดยเสรี แต่ทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเห็นว่า ประเด็นปัญหาไม่ได้อยู่ที่พื้นที่สาธารณะมีหรือไม่มี ในทางเทคโนโลยี แต่อยู่ที่ว่าพื้นที่สาธารณะถูกอำนาจรัฐประหารที่อ้างว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการ ปฏิรูปการเมืองปิดกั้น ฉะนั้นจึงจำเป็นที่พวกเราในประเทศที่จะต้องร่วมกันต่อสู้กับอำนาจที่ขาด ความชอบธรรมนี้ร่วมกัน ไม่ใช่เรื่องที่จะหลบไปหาพื้นที่ใหม่”⁷⁴

การปิดกั้นเสรีภาพในการนำเสนอข้อมูลประกอบกับระดับของความรู้ที่มีลำดับขั้นหรือ อำนาจในการเข้าถึง (power of access) ยุทธวิธีการแสวงหาแนวร่วมของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงน่า ที่จะพยายามสื่อสารกับชนชั้นกลางผู้มีการศึกษามากกว่าประชาชนทั่วไปแบบไม่เฉพาะเจาะจง ดัง จะเห็นได้จากเกิดการร่วมมือกันของนักวิชาการมหาวิทยาลัย สื่อมวลชน นักศึกษา ปัญญาชนทั้งใน และต่างประเทศได้ร่วมลงชื่อต่อต้านกระทรวงเทคโนโลยีและสารสนเทศที่ทำการปิดกั้นเว็บไซต์ ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก⁷⁵

⁷³ กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ : <http://webboard.mthai.com/16/2006-10-24/276505.html>

⁷⁴ แลกเปลี่ยนคัดค้านการปิดช่องทางการสื่อสารเสรี – มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน 30 กันยายน 2549

http://politic.isranews.org/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1 วันอังคารที่ 3 ตุลาคม 2006 18:19น.

⁷⁵ คุบทความที่ 1051 การต่อสู้เพื่อความจริงพูดได้ กรณีการบล็อกเว็บไซต์ ม.เที่ยงคืน (รายงาน ประชาชนฉบับที่ ๓) (หนังสือพิมพ์) <http://midnightuniv.org/midnight2544/0009999877.html> และบทความที่ 1052 การต่อสู้เพื่อความจริงพูดได้ กรณีการบล็อกเว็บไซต์ ม.เที่ยงคืน (รายงานประชาชนฉบับที่ ๔) (รายชื่ อคัดค้าน) <http://midnightuniv.org/midnight2544/0009999876.html>

จะเห็นได้ว่าการแสวงหาทิศทาง การต่อสู้ของเว็บไซต์แห่งนี้ไม่ได้เป็นการที่จะมุ่งมั่นช่วงชิงเอาพื้นที่ของตนเองคืนจากการควบคุมของรัฐผ่านการใช้กำลังเชิงกายภาพ หากเป็นการแสวงหาแนวร่วมทางด้านวิชาการและด้านสื่อสารมวลชนที่หลากหลายเพื่อถักทอสายใยแห่งความรู้สึกที่มีร่วมกันให้เหนียวแน่นและคงความเป็นรูปธรรมในการต่อสู้ให้มากขึ้นผ่านระบบกฎหมาย การนำเสนอยุทธวิธีการต่อสู้ในลักษณะเช่นนี้จึงมีจุดมุ่งหมายแสวงหาความเหนียวแน่นของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถักทอขึ้นมาจากการต่อสู้ทั้งในชุมชนบนไซเบอร์สเปซและกับบรรดาผู้คนภายนอกชุมชนโลกเสมือนจริงแห่งนี้ (จอห์น ฮอลโลเวย์, 2549)

เงื่อนไขของการเป็นชุมชนในลักษณะนี้เป็นการสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันด้วยจินตนาการร่วมกัน และอาจรู้สึกถึงความเป็นชุมชนได้เมื่อต้องการป้องกันบางอย่างที่อาจเป็นภัยอันตรายหรือคุกคามสิ่งที่บรรดาผู้คนเห็นว่าเป็นชุมชนที่ตนเองมีส่วนร่วม และการที่เป็นสมาชิกของชุมชนหลายชุมชนและมีหลายบทบาท โดยแต่ละแห่งมีส่วนก่อรูปหรือสร้างอัตลักษณ์ (identity) ความเป็นสมาชิกชุมชนต่างๆ กันไป นั้นทำให้เกิดมีการตรวจสอบคุณสมบัติของสมาชิกกลุ่มอย่างน้อยในระดับหนึ่ง อันจะทำให้ที่เป็นสมาชิกหลายชุมชนหลายสมาคมมีคุณสมบัติที่หลากหลายและสากลมากขึ้น (บันจิต จันทรโรจนกิจ, 2539: 48)

อย่างไรก็ตามเมื่อพื้นที่ไซเบอร์สเปซอย่างอินเทอร์เน็ตกลายเป็นพื้นที่ที่เรียกร้องความหลากหลาย นักอนาคตศาสตร์แนวอนาธิปไตยบางคนก็อาจจะไปไกลถึงขั้นมองพื้นที่เสมือนแห่งนี้ว่าเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพโดยแท้จริง กระทั่งอาจจะรื้อฟื้นประชาธิปไตยทางตรงแบบนครรัฐกรีกได้อีกครั้ง ถ้าหากประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงและครอบครองพื้นที่แห่งนี้ (บันจิต จันทรโรจนกิจ, เรื่องเดียวกัน: 48)

การมองพื้นที่ตามแนวคิดอนาธิปไตยเช่นนี้จึงดูเหมือนว่าจะไม่ได้คำนึงถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างโลกเสมือนจริงกับโลกแห่งความจริงมากนัก จากตัวอย่างของการพยายามที่จะปิดเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ก็เป็นตัวอย่งที่ดีในการแสดงถึงความเชื่อมโยงนั้นว่าโลกแห่งความจริงมีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อโลกเสมือนจริงเพียงใด เสรีภาพจึงมีเท่าที่จะมิให้เลือกภายใต้เงื่อนไขหนึ่งๆ เท่านั้น

การมีขอบเขตหรือขีดจำกัดของเสรีภาพในกรณีของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่ได้มีมาจากเงื่อนไขภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ภายในตัวของเว็บไซต์เองก็ยังมีจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในการคัดเลือกบทความของบรรณาธิการเว็บไซต์⁷⁶ และในส่วนเล็กๆ อย่างเว็บบอร์ด (web board) ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

โดยเว็บบอร์ดแห่งนี้เป็นส่วนเล็กๆ ของเว็บไซต์เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยน สื่อสารและแสดงความคิดเห็นของมหาชนทรศณะ (public opinion) ที่มาเยี่ยมชมเว็บไซต์ และเป็นช่องทาง

⁷⁶ ดูหัวข้อที่ 5.4 บรรณาธิการเว็บไซต์ อัตลักษณ์และอำนาจองค์กริปตย์ในการควบคุมความรู้

รายงานความก้าวหน้าของงานแปลต่างๆ ในเว็บ ตลอดจนนำเสนอถึงบทความที่ไม่เป็นวิชาการ ความคิดเห็นส่วนตัว ฯลฯ การเข้าไปสู่อำนาจเขตสาธารณะเสมือนจริงอย่างเว็บบอร์ดคลับเป็นการ เข้าสู่ดินแดนที่ทุกๆ คนจะมีแต่ความเหมือน โดยความเหมือนกันจะปรากฏออกชัดเจนด้วยความสามารถที่จะใช้เหตุผล (rationality) ที่แสดงออกมาโดยผ่านการตั้งกระทู้สนทนาที่ต้องมีการ แลกเปลี่ยนความเห็นและถกเถียงกันในเรื่องของ “คุณค่าอันดีงามที่มีร่วมกัน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเท่าเทียมกันและเสรีภาพ (ชเนศ วงศ์ยานนาวา, 2542: 369)

การปฏิเสธการมีรากฐานในทางปรัชญา (anti-foundationalism) หรือปฏิเสธความเป็น สาระัตถะ (anti-essentialism) ในระบบการศึกษาไทยที่ต้องการเพียงความรู้จากการอ่านบทความไป ใช้ในชีวิตประจำวัน ก็มักจะทำให้มองโลกในแง่ดีตามแนวคิดปรัชญาปฏิบัตินิยมด้วยการพิจารณา ปรากฏการณ์ในลักษณะช่วงสั้นๆ (short term) ขาดซึ่งเป้าหมายเชิงอุดมคติของการศึกษา เห็นว่าทุก สิ่งทุกอย่างสามารถประนีประนอมหรือมีการตกลงหรือแก้ไขกันได้ อันนำมาสู่การอนุญาตให้ทุก สิ่งทุกอย่างดำเนินหรือเกิดขึ้นมาได้ในที่สุด (nothing is true, everything is permitted) (Nietzsche, 1968: 12-13 อ้างใน พิศาล มุกดาร์สมิ, 2546: 146)

ซึ่งเมื่อให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่เท่าเทียมกันแล้ว การควบคุมความหลากหลาย ก็กลับเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยเฉพาะเรื่องต้องห้ามสำหรับสังคมไทยในการแสดงความคิดเห็น อันอาจเป็นอันตรายต่อเว็บไซต์ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจึงขัดกับอำนาจอธิปไตยของ เว็บไซต์ ดังนั้นเว็บไซต์แห่งนี้จึงได้กำหนดขอบเขตของความรับผิดชอบของตนเองว่า

“ข้อความใดๆ ก็ตามที่ปรากฏบนเว็บบอร์ดของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นของเจ้าของชื่อ หรือนามแฝง หรือ IP ของผู้นั้น ซึ่งไม่อยู่ในวิสัยความรับผิดชอบโดยตรงของบรรณาธิการเว็บไซต์ นี้ หากพบข้อความใดบนเว็บบอร์ดของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนที่หมิ่นประมาท หรือล่วงละเมิดสิทธิ ส่วนบุคคล ชุมชน และสังคม กรุณาแจ้งให้ทราบ เพื่อที่จะดำเนินการแก้ไขโดยเร็วที่สุด (หากพบข้อความดังกล่าว กรุณาแจ้งให้ทราบที่ midnightuniv@gmail.com)”

อำนาจในการตัดสินใจขององค์กรวิชาชีพอย่างบรรณาธิการเว็บไซต์จึงกลายเป็นตัวกำหนด ทุกๆ เนื้อหาภายในเว็บไซต์ การนำเอาเงื่อนไขความรู้ ความสามารถของบรรณาธิการเว็บไซต์เป็น ตัวกำหนดทิศทางของบทความตลอดจนเนื้อหาในเว็บบอร์ดก็ทำให้เว็บไซต์แห่งนี้ถูกควบคุมโดย จริยธรรมและความรู้ของกองบรรณาธิการเว็บไซต์แห่งนี้ ดังนั้นนอกจากจริยธรรมในการกำหนด ความรู้ของตนเองเพื่อการหลุดพ้นและปลอดภัยจากทุกขั้วทั้งปวงควรที่จะได้รับการส่งเสริมในอุดมคติ ของการศึกษาไทยตามปรัชญาศาสนาพุทธแล้ว เป้าหมายตามแนวการศึกษาแนวเสรีตามแบบ ตะวันตกที่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ของไทยได้รับอิทธิพลมาก็ควรที่จะสอนผู้เรียนให้มีความ เชี่ยวชาญด้านการใช้เหตุผลด้วยเช่นกัน เพราะการป้องกันให้พ้นจากลัทธิทรราชของเจ้าหน้าที่ ผู้ปกครองรัฐก็ยังไม่เป็นสิ่งที่เพียงพอ จำเป็นจะต้องมีการป้องกันจากลัทธิทรราชทางความคิดและ ทางความรู้สึกที่มีอยู่ทั่วไปด้วย (จอห์น สจ๊วต มิลล์, 2530: 5)

หัวข้อนี้สรุปได้ว่า กรณีการปิดเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในช่วงการก่อรัฐประหารวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ทำให้บทบาทของการเป็นสื่อสารมวลชนและด้านวิชาการของเว็บไซต์แห่งนี้ถูกละเมิดสิทธิอย่างรุนแรง ทางบรรณาธิการเว็บไซต์ได้สร้างยุทธวิธีโดยการขอความร่วมมือกับนักวิชาการและสื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศได้ร่วมลงชื่อต่อต้านการปิดกั้นเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในครั้งนี้ผ่านกระบวนการยุติธรรม ประกอบการให้อำนาจบรรณาธิการเว็บไซต์ในการควบคุมบทความ ตลอดจนการประกาศให้เว็บบอร์ดไม่อยู่ในวิสัยความรับผิดชอบโดยตรงของบรรณาธิการเว็บไซต์ก็ย่อมที่จะแสดงว่าพื้นที่เสมือนจริงของเว็บไซต์แห่งนี้มิได้ปลอดซึ่งอำนาจที่คอยควบคุมความรู้แต่อย่างใด เสรีภาพในการแสวงหาความรู้และเสรีภาพทางวิชาการจึงไม่ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์หรือเจตนารมณ์ของนักวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวแต่กลับถูกกำหนดด้วยกฎเกณฑ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน การพยายามที่จะปลดปล่อยความรู้ออกจากอำนาจจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ในกรณีของเว็บไซต์แห่งนี้ ความรู้ต้องมีการใช้อำนาจเข้ามาควบคุมไม่ว่าอำนาจนั้นจะมาในรูปแบบของอำนาจรัฐหรืออำนาจในทางวิชาการก็ตาม

สิ่งที่ทำได้ก็คือการพยายามสร้างความรู้ที่หลากหลายและไม่จำเป็นที่จะต้องสอดคล้องกับรัฐกำหนดแต่อย่างใดภายใต้เสรีภาพทางวิชาการและการยอมรับของคนในชุมชน ความหลากหลายของข้อมูลหรือความรู้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับโลกข้อมูลข่าวสาร เพื่อถักทอให้ปัจเจกหรือกลุ่มคนในสังคมที่ประสบปัญหาได้มีทิศทางที่หลากหลายให้เลือกเพื่อการตัดสินใจ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และวิถีการดำรงชีวิตของตน ดังเช่นในกรณีของมลาญศึกษาที่จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

5.7 มลาญศึกษา: ทัศนคติการของอำนาจและความรู้บนโลกแห่งความเป็นจริง

การใช้กรณีศึกษาเฉพาะหรือตัวอย่างไม่เพียงขยายความเข้าใจต่อคำอธิบายในศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นการใช้คำอธิบายที่มีอยู่ในบริบทเฉพาะเพื่อให้ความหมายที่ถูกสรุปรวบยอดเป็นกฎเกณฑ์แบบครอบคลุมทั่วไป (generalization) ได้คล้ายตัวและลดความเข้มข้นในความเป็นศาสตร์ (scientific) ของตัวเองลง

ปรากฏการณ์ที่ทำให้หวั่นวิตกความรู้ของตัวเองผ่อนคลายเป็นศาสตร์ลงไป อาจกล่าวได้ว่าเป็นการโน้มนำเอา “อำนาจ” ทางความรู้ที่เคยอยู่ในมือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะบางกลุ่ม หรือการกุมอำนาจอธิบายในฐานะความเป็นศาสตร์ โดยนำเอาอำนาจนั้นมาสร้างหรือเปิดโอกาสได้รับการตรวจสอบจากพื้นที่ทางสังคม โดยการกระทำเช่นนี้เกิดเป็นประโยชน์ในสองประเด็นก็คือ เป็นการพัฒนาความรู้ที่มีอยู่ภายในศาสตร์นั้นๆ ของนักวิชาการผ่านกรณีศึกษาในชีวิตจริง และช่วยให้ประชาชนได้มีพื้นที่ที่จะแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความรู้กับนักวิชาการ และนำประโยชน์จากการสนทนาไปปรับใช้กับปัญหาในชีวิตของตนเอง

ในบริบทของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน การนำเอาประเด็นต่างที่พูดถึงออกมาพูดในพื้นที่สาธารณะทางสังคม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ก็ไม่ได้หมายถึงการที่จะเข้าไปครอบงำความคิดของชาวบ้านหรือประชาชน การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นมักจะนำไปสู่การตั้งคำถามใหม่ๆ มากกว่าที่จะเดินหน้าหาคำตอบแบบสำเร็จรูป และทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนไม่เคยพบกับผู้มีอำนาจในการแก้ปัญหาโดยตรง แต่จะพูดกับสังคม โดยชี้ให้สังคมทราบถึงเรื่องราวต่างๆ มากกว่า (ัชชาวล ปุณฺณิน, 2549) เป็นการนำเอาปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นหรือเฉพาะสถานการณ์ที่ถูกปกปิดจากอำนาจรัฐให้กลายมาเป็นประเด็นในพื้นที่สาธารณะ ให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการรับรู้

การพลิกกลับของอำนาจที่คอยควบคุมความรู้ต่างๆ ให้กระจายออกไปสู่ประชาชนนั้น นับได้ว่าเป็นการกระจายอำนาจที่คอยควบคุมคำอธิบายของนักวิชาการออกไป ไม่ใช่เพื่อการครอบงำหรือสร้างอิทธิพลทางความรู้ที่เหนือกว่าชาวบ้าน แต่เพื่อการสร้างคำถามในการแสวงหาคำตอบของตัวท้องถิ่นหรือตัวประชาชนโดยตรง ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบการศึกษาไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของตัวอย่างทางเทคนิคการควบคุมจากทางรัฐที่พยายามนำเอาความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมารวมเข้าไว้ด้วยกัน และพรากความรู้เดิมออกจากบริบทที่เคยอยู่ และนำมาสร้างบริบททางความรู้ใหม่โดยมีโมโนทัศน์ชนชั้นนำหรือผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงที่แต่งตั้งจากทางรัฐเป็นแกนกลางในการสร้างบริบทใหม่⁷⁷

แต่ว่าการพลิกกลับในลักษณะเช่นนี้ไม่ได้มีทิศทางของการไหลของความรู้จากนักวิชาการไปสู่ประชาชนเพียงข้างเดียวเสมอไป แต่ต่างฝ่ายกลับแอบอิงซึ่งกันและกันอย่างยากที่จะแยกขั้วตรงข้าม (binary opposition) ออกจากกันได้อย่างชัดเจน ดังกรณีตัวอย่างการเคลื่อนไหวทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในการจัดเรียนรู้มลาญศึกษาที่จังหวัดปัตตานี วันที่ 11-12 พฤษภาคม 2549 ณ ห้องประชุมวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีซึ่งเป็นการจัดมลาญศึกษาครั้งที่ 2 ในขณะที่ครั้งแรกจัดขึ้นที่เชียงใหม่ นั้น สมเกียรติกล่าวว่า

“...การจัดที่เชียงใหม่มีปัญหาชนและผู้รู้เกี่ยวกับมลาญน้อย ดังนั้นวิทยากรแต่ละท่านที่ไปเสนอที่เชียงใหม่จึงมีคนได้ตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นน้อย และครั้งที่ 2 ที่วิทยาลัยอิสลามศึกษาม.ปัตตานีมีคนเข้ารับฟังเยอะ ฉะนั้นจึงช่วยทำให้หลักสูตรมลาญศึกษามหาวิทยาลัยเที่ยงคืนค่อนข้างสมบูรณ์มากขึ้น เพราะว่าได้รับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมาก” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

สมเกียรติ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าคนที่เข้าร่วมฟังจำนวนมากในครั้งนั้น ส่วนใหญ่น่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ปัญญาชน และผู้สื่อข่าวเป็นส่วนใหญ่ เพราะคนที่จะเข้ามาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ไม่น่าจะเป็นชาวบ้านธรรมดา (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) และหากเป็นดังที่สมเกียรติในฐานะอธิการบดี

⁷⁷ ดูหัวข้อที่ 4.1.5 บทบาทชนชั้นนำไทยที่มีต่อความรู้และภาษา

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนและวิทยาการที่ขึ้นฟูในวันนั้นกล่าวเช่นนี้แล้ว ความเป็นสถาบันการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ก็ยังคงไม่ใช่สถานที่ “ธรรมดา” ทั่วไปที่ชาวบ้านหรือคนธรรมดาสามารถที่จะเข้ามาหาความรู้ได้โดยง่าย แม้ว่าจะเปิดประตูหรือเขียนป้ายยินดีต้อนรับเหมือนดังเช่นสถานที่ราชการต่างๆ ไปก็ตาม

อาจจะกล่าวได้ว่าในความรู้สึกของชาวบ้านนั้น สถานศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยไม่ใช่สถานที่ธรรมดาที่คนทั่วไปสามารถเข้าออกได้ หากสถานะของตัวเองไม่ตัดเทียมกับสถานที่นั้นๆ และการสร้างความรู้ที่เป็น “ความด้อย” ในตัวหรือ “ความเป็นอื่น/คนอื่น” ที่ไม่กลมกลืนกับสถานที่ ส่วนหนึ่งอาจมาจากการปลูกฝังและสร้างค่าจากการอบรมแบบไทยๆ ซึ่งความรู้สึกไม่มีความคุ้นเคยชนิดนี้นั้น ได้เกิดมาตั้งแต่ก่อนที่จะมีระบบการศึกษาในเมืองไทย โดยเฉพาะในด้านความเกรงใจสถานที่แบบไทยๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อโยงสถานที่เพื่อการศึกษาถูกโยงเข้ากับมิติทางศาสนาอย่างวัดในสมัยก่อน ซึ่งสถานศึกษาอย่างวัดทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แรกๆ ของเด็กในประเด็นสถานะภาพของคนในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน⁷⁸ ตลอดจนการเข้ามาใช้เทคนิคอำนาจควบคุมความรู้ของรัฐผ่านสถานศึกษาในสมัยราชการที่ 5 จนถึงปัจจุบัน⁷⁹ ที่ทำให้ความหมายของความรู้แบบวิชาการและสถานศึกษาเป็นสิ่งแปลกแยกออกไปจากความเข้าใจของชาวบ้านยิ่งขึ้น

และสิ่งนั้นก็กลายมาเป็น “ฮาบิตุส” (habitus) ที่ฝังแน่นในวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบไทยๆ ตามคำของปีแอร์ บูดีเออร์ (Pierre Bourdieu) ที่กล่าวถึง “ฮาบิตุส” ในฐานะที่เป็นภาพตัวแทน (represents) ของคุณค่าและเป็นการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งหมูนวนกลับมาผลิตซ้ำ (reproduces) กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมอีกครั้ง (Tim Crosswell, 2002: 22) ถูกจารึกลงไปในร่างกายปัจเจกทางสังคม (social inscribed) ของชาวบ้าน

ความเข้าใจกับสถานที่ราชการดังเช่น สถานศึกษาอันเต็มไปด้วยอำนาจรัฐซึ่งไม่ใช่ระบบราชการ (bureaucracy) ตามแบบรัฐชาติสมัยใหม่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นรัฐอย่างที่เกษียร เตชะพีระเรียกว่าเป็น “รัฐสัมบูรณาญาสิทธิที่สร้างความทันสมัยขึ้นมาบางอย่างบางระดับขึ้นมา” (modernizing absolutist state) (เบนเนดิกต์ อาร์. โอ จี. แอนเดอสัน, 2546: 138) เมื่อความรู้ผสานเข้ากับอำนาจรัฐชนิดนี้แล้ว มหาวิทยาลัยจึงเป็นสถานที่ที่ “พิเศษ” และไม่คุ้นเคยในการที่จะเข้าไปหาความรู้ของชาวบ้านอยู่เสมอ

ในกรณีการจัดมลาญศึกษาของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จึงกลายเป็นการเปิดพื้นที่กั้นระหว่างนักวิชาการท้องถิ่นและนักวิชาการภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันมากกว่า ซึ่งการไปเปิดพื้นที่วิชาการของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนี้ได้รับการตอบรับโดยดูจากปริมาณผู้เข้ารับฟังค่อนข้างมาก โดยที่นั่งที่มีอยู่ 200 ที่นั่งในห้องประชุมวิทยาลัยศึกษาอิสลาม

⁷⁸ ดูหัวข้อที่ 4.1.2 บทบาทของวัดและพระสงฆ์กับการศึกษาของไทย

⁷⁹ ดูหัวข้อที่ 4.2 โรงเรียน พื้นที่แห่งการตระเตรียมสภาวะสมัยใหม่ในสังคมไทย

เต็มทั้ง 2 วัน ซึ่งไม่ใช่เพียงนักวิชาการท้องถิ่นเท่านั้นที่สนใจในประเด็นนี้ ยังมีอาจารย์ต่างถิ่นสนใจ และมาแนะนำตัวกับสมเกียรติด้วย เช่น ทวีศักดิ์ เผือกสม และแพทริค โจรี จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) สมเกียรติได้เล่าให้ฟังถึงเบื้องหลังของการจัดมลาญศึกษาครั้งนี้ว่า

“วิทยาลัยอิสลามศึกษาปัตตานีเป็นวิทยาลัยอิสลามศึกษาที่เป็นทางด้านศาสนามากกว่าเรื่องสังคมวัฒนธรรมและการเมืองเพราะเห็นว่าสังคมวัฒนธรรมและการเมืองโดยเฉพาะการเมืองเป็นเรื่องที่อ่อนไหวในพื้นที่ จึงไม่สามารถทำเรื่องนั้นได้ เว้นแต่เรื่องศาสนาแต่มิติที่เราไปเปิดก็คือเราไปเปิดเรื่องวัฒนธรรมสังคมการพัฒนา การเมืองในเรื่องเกี่ยวกับคนมลายู มุสลิมคือเราเปิดทุกมิติเลย ...แล้วจริงๆ วิทยากรของเราไม่ใช่วิทยากรจากทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเพียงที่เดียว เป็นวิทยากรที่อยู่ทีมมหาวิทยาลัยปัตตานีเยอะมาก ซึ่งคนเหล่านี้ไม่เคยมารวมตัวกันแต่หลักสูตรเราเป็น “Package” เรื่องเกี่ยวกับมลาญทุกมิติจะนำเสนอภายใน 2 วัน ไปเปิดพื้นที่ให้เค้าจริงก็ถือว่าเค้าเองมีความรู้ในสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เพียงแต่เค้าพูดด้วยปากของเค้าเองไม่ได้ เค้าต้องขืมปากคนอื่นด้วยความปลอดภัยในการพูดเรื่องของตัวเอง เพราะการพูดเรื่องของตัวเองในมิติของการเมืองสังคมวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่อ่อนไหว” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549)

ความเป็น “คนอื่น” ที่ไม่ใช่คนในพื้นที่และอยู่ภายใต้กรอบของความเป็นวิชาการ แม้จะเป็นเพียง “มหาวิทยาลัยเถื่อน” แต่ด้วยความเป็นวิชาการและประสบการณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนและหรือภูมิหลังของ “คนใน” จึงทำให้บทบาทที่ออกมาเคลื่อนไหวในประเด็นนี้จึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการในพื้นที่ใกล้เคียง-ไกลเป็นอย่างมาก ด้วยเพราะทางมหาวิทยาลัยไปเปิด “พื้นที่แห่งการสร้างสรรค์” ของตัวของเขาเองมีสิทธิ์ได้พูดในเรื่องที่เขาอยากพูด แต่ถูกอำนาจบางอย่างที่คอยห้ามและกดทับเอาไว้

จะเห็นได้ว่า ความเป็นวิชาการสามารถที่จะป้องกันตัวเองได้ในระดับหนึ่ง สำหรับการที่จะออกมาวิพากษ์วิจารณ์ทั้งทางด้านการเมืองและสังคม สิทธิพิเศษตรงนี้นักวิชาการจึงสามารถใช้ประโยชน์ได้สองทาง ทางหนึ่งก็เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาและสร้างความมั่นคงของรัฐ อีกประเภทหนึ่งก็เพื่อความเข้มแข็งในการดูแลตัวเองของประชาชนและท้องถิ่นเพื่อไม่ให้รัฐเข้ามาจัดการมากเกินไป นักวิชาการของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงคล้ายกับประเภทหลังนี้ และด้วยสถานะปัญญาชนประเภทหลังนี้จะต้องลงไปคลุกคลีกับชาวบ้าน สมเกียรติจึงคิดว่า นักวิชาการประเภทหลังจึงไม่ใช่คน “ชั้นตำราญชน” (leisure class) (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) ที่นั่งอยู่บนหอคอยงาช้างแต่อย่างใด

ซึ่งหากจะว่าไปแล้ว ก็ไม่ใช่ว่าระบบการศึกษาไทยจะเอื้อ/ไม่เอื้อให้เกิดแต่สถานะปัญญาชน “ฝ่ายชาวบ้าน” หรือประเภท “รับใช้รัฐ” เท่านั้น หากยังไม่เอื้ออำนวยต่อสถานะปัญญาชนบนหอคอยงาช้างด้วย จนทำให้นักวิชาการบางคนจำต้องอาศัยหอคอยในต่างประเทศ

ออกมามีพหุศาสตร์วิจารณ์สังคมไทยในแบบ “long - distance intellectual” ผ่านระบบการสื่อสารอันทันสมัย ดังกรณีของธงชัย วินิจจะกุล เป็นต้น⁸⁰

การทำให้พื้นที่ราชการในมหาวิทยาลัยกลางวันอย่างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กลายมาเป็นพื้นที่ในการสร้างสรรค์ตัวเอง เป็นการเปลี่ยนความหมายของพื้นที่แบบราชการให้กลายมาเป็นพื้นที่แห่งการแสวงหาคำถามโดยการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดขึ้นภายในสังคม กระบวนการเปลี่ยนเชิงความหมายของพื้นที่ดังกล่าวยังคงยืนอยู่บนพื้นฐานการรับรู้แบบนักวิชาการที่ประชาชนคนธรรมดาแทบไม่มีโอกาสที่จะเข้าถึง เนื่องด้วยความหมายของพื้นที่ทางรูปธรรมยังถูกกำหนดมาจาก “ฮาบิตุส” ของประชาชนนั่นเอง ดังนั้นในแง่นี้การที่จะทำให้พื้นที่แห่งการสร้างสรรค์ตัวเอง (self - creation space) มีความเป็นประชาธิปไตยทางความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างรอบด้านจึงยังคงเป็นไปได้ยาก

แม้ว่าอาจจะมีการมีคนธรรมดาบางคนหลุดลอดเข้าไปฟังบ้าง แต่ด้วย “ฮาบิตุส” ชาวบ้านที่มีอยู่ ประกอบกับ “ซัพเจกต์” (Subject) แบบนักวิชาการที่เข้าร่วม ความรู้ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดแบบผู้ทรงภูมิ (Intellectual) ตลอดจนบรรยากาศแบบวิชาการ (academic atmosphere) ที่รายล้อมเอื้อให้คนธรรมดาที่เข้าไปฟังเกิดการหวาดหวั่น และประหม่า ในการปฏิบัติตัวได้ง่าย ตัวตนของเขาจึงถูกกดทับด้วยเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น

สั้นๆ ก็คือการจัดการศึกษาในครั้งนี้ไม่ได้เอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้านทั่วไปโดยตรง และผู้เรียนจะต้องมีพื้นฐานในความรู้เกี่ยวกับมลาญศึกษามาบ้างดังเช่นนักวิชาการในพื้นที่ ดังนั้นมลาญศึกษาที่จัดขึ้นมานี้จึงเอื้อให้กับนักวิชาการด้วยกันเองในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนตั้งเอาไว้ ดังที่สมเกียรติกล่าวไว้ว่า “ส่วนใหญ่คนที่สนใจเราคือนักศึกษา นักวิชาการ บุคคลทั่วไปที่ค่อนข้างสนใจปัญหาสังคมและการเมือง” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) ก็หมายความว่าบทบาทของนักวิชาการ/ปัญญาชนในที่นี้ก็ยังอยู่ในฐานะที่เป็น “ตัวแทน” หรือ “ปากเสียง” ของผู้ด้อยโอกาส ผู้เสียเปรียบหรือผู้ที่อยู่ริมขอบ/ชายขอบสังคม (The subjugated or the subaltern) (ไซริตันเจอร์ริสัน โอพาร์, 2538: 107) ไม่ต่างจากการเคลื่อนไหวให้ความรู้ในเว็บไซต์แต่อย่างใด ที่ยังคงอำนาจของค้ำอริปไตยแบบนักวิชาการในการคัดเลือกบทความต่างๆ อย่างเหนียวแน่น⁸¹ หากแต่เพียงการเคลื่อนไหวที่พื้นที่จริงใช้จำนวนบุคลากรและต้องการพื้นที่การแสดงเชิงกายภาพที่มากขึ้นเท่านั้น

จากการจัดการศึกษาในครั้งนี้ ในความเห็นสมเกียรติก็คือ “...ตัวเราเองอาจไม่ได้ยืนยันว่าเป็นคนเริ่ม แต่เราก็จุดประกาย และมีความพยายามของมหาวิทยาลัยอิสลามศึกษาที่จะทำหรือ

⁸⁰ คู ธงชัย วินิจจะกุล, (2544). ผมเป็นปัญญาชนบนหอคอยงาช้าง. วันชัย ต้นตอวิทยาทิตย์, วิวัฒน์ พันธวุฒิชยานนท์: สัมภาษณ์. สารคดี. ปีที่ 17 ฉบับที่ 200. โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984) จำกัด.กรุงเทพฯ: หน้า 134-151

⁸¹ คูหัวข้อที่ 5.4 บรรณาธิการเว็บไซต์ อัตลักษณ์และอำนาจของค้ำอริปไตยในการควบคุมความรู้

ผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พยายามที่จะทำเรื่องโครงการมาตุศึกษา เป็นโครงการ (project) ขึ้นมา ผมไม่แน่ใจว่าเราจุดประกายหรือเปล่า เราไม่แน่ใจ แต่เราทำในสิ่งที่เค้าเคยคิดให้มีแสงสว่างมากขึ้น ถ้าเค้าเคยคิดอยู่แล้วก็กระตุ้นให้เค้าอยากทำมากยิ่งขึ้น” (สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) ไม่เว้นแม้แต่ประชาชนที่มีปัญหาจากส่วนอื่นๆ ของประเทศเข้าร่วมรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันภายใต้บรรยากาศแบบวิชาการ ด้วยเล็งเห็นคุณค่าของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เช่นนี้ “การโรง” ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ได้บรรยายเอาไว้ว่า

“มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จึงได้จัดผู้นำชาวบ้านบ่อนอก บ้านกรูด สมัชชาคนจนจากอีสาน จากภาคเหนือ และจากที่อื่นๆ ลงมาคุยกับพี่น้องมุสลิมมาตุศึกษาที่ปัตตานี และผมก็ว่าได้ผล ดีมากๆ คนเหล่านั้น ได้แก่ คุณจินตนา คุณดาราวลัยภรณ์บ่อบาบัดน้ำเสียที่คลองด่านก็ตาม คนเหล่านี้จะมาเล่าให้ฟังว่า เขาได้เจออะไรมาบ้าง และผมก็ความันได้ผลในความหมายที่ว่า ประชาชนชาวปัตตานีเองที่เราเชิญมาคุยกันในวันนั้น หลังจากนั้น 2 วันผ่านไป ก่อนที่พวกนี้จะลากลับ คนเหล่านี้เขาไปกอดผู้นำชาวบ้านเหล่านั้น บอกว่าคุณก็เจอแบบเดียวกับที่เขาเจอเยอะแยะไปหมด แล้วเขาก็ลุกขึ้นสู้ได้” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2550)

โดยนิธิเชื่อว่าหัวใจสำคัญที่จะก่อให้เกิดความสงบใน (ภาคใต้-ผู้วิจัย) ระดับหนึ่งได้ คือ “ต้องมีพื้นที่ทางการเมืองให้ประชาชน” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2550) เพื่อให้คนเหล่านั้นได้แสดงตัวตนของเขาออกมา

การยืนยงถึงการเคารพใน “แสงสว่าง” ภายในตัวของคนอื่น เป็นการทำให้อัตลักษณ์เล็กต่างๆ (identities) ภายในบุคคลที่มีปัญหาต่างๆ ได้มีโอกาสแสดงตัวในพื้นที่เฉพาะๆ เปิดขึ้นเพื่อการสร้างสรรค์ของตัวเอง และไม่เพียงทำให้เกิดการตื่นตัวของนักวิชาการในพื้นที่เท่านั้นแต่ยังเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันระหว่างคนภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน นักวิชาการภายในพื้นที่ ตลอดจนบุคคลที่ประสบปัญหาจากที่อื่นๆ และการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันนี้ นับยะหนึ่งก็คือการแลกเปลี่ยนที่จะเรียนรู้บางแง่มุมในอัตลักษณ์ของกันและกัน และทำให้บางส่วนของอัตลักษณ์ของแต่ละคนได้มีโอกาสไปอองงามภายในตัวตนของคนอื่นด้วย หรือลดความเป็น “เขา” และ “เรา” ในตัวเองลง เกิดเป็นความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

ประโยชน์ที่ได้จากมาตุศึกษานี้คือ ทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็ได้เรียนรู้เรื่องราวมาตุศึกษาผ่านคนในพื้นที่เพื่อนำมาปรับปรุงหลักสูตรของตัวเองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจากมุมมองและการเปิดพื้นที่จากคนภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สามารถทำให้มหาวิทยาลัยท้องถิ่นได้หวนมาตระหนักถึงความสำคัญในการที่จะศึกษามาตุศึกษาอย่างจริงจังขึ้นมา และในมุมมองของผู้ที่เข้าร่วมรับฟังปัญหาต่างๆ ทั้งจากในพื้นที่และที่ได้รับความรู้จากการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น ก็จะนำประสบการณ์ที่ได้นำไปประยุกต์กับสถานการณ์ในท้องถิ่นของตนต่อไป

ถ้าหากไม่มีองค์กรไหนที่ต่อสู้ในโลกจริงภายใต้แนวคิดหลังสมัยใหม่ได้อย่างแท้จริงแล้ว (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2546: 82) ตัวอย่างภาคปฏิบัติกรของมหาวิทยาลัยเถื่อนแห่งนี้ก็แสดงให้เห็น

แล้วว่า มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนยังไม่ใช่ขบวนการเคลื่อนไหวตามแนวคิดหลังสมัยใหม่แต่อย่างใด การเคลื่อนไหวดังในกรณีมลาญศึกษาจึงเป็นเพียงความพยายามที่จะวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยจากจุดยืนของความทันสมัยหรือความเป็นสมัยใหม่ที่รัฐไทยกำหนดขึ้น มากกว่าที่จะต่อต้านกับอำนาจรัฐไทยโดยตรง เพราะยังเล็งเห็นถึงคุณค่าสถานศึกษาสมัยใหม่และบุคลากรในพื้นที่มากกว่าที่จะปฏิเสธหรือเคลื่อนไหวต่อต้าน จึงอาจกล่าวได้ว่าในกรณีของมลาญศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ยังอยู่บนพื้นฐานของสังคมไทยที่ยังไม่ใช่สังคมในแบบหลังสมัยใหม่เพราะสังคมไทยยังไม่เคยและไม่มีความเป็นสังคมสมัยใหม่สักครั้งเดียว

สรุปหัวข้อนี้คือ การจัดมลาญศึกษาเป็นการจัดให้มีพื้นที่ทางการเมืองให้ประชาชน เป็นที่สาธารณะที่ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งนักวิชาการในและนอกสถานที่ ประชาชนในพื้นที่ รวมไปถึงบุคคลที่ประสบปัญหาจากพื้นที่ภายนอกเข้าร่วมรับฟัง อย่างไรก็ตาม การประสานร่วมกันทำงานระหว่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนบนพื้นที่ของสถาบันการศึกษาอย่างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี ด้วยความไม่คุ้นเคยกับพื้นที่สถานศึกษาไทย ประกอบกับความเป็นวิชาการ ก็ทำให้บรรยากาศวิชาการสร้างแรงกดดันให้กับประชาชนทั่วไปในการเข้าถึง การจัดมลาญศึกษาจึงกลายเป็นการเปิดพื้นที่กั้นระหว่างนักวิชาการท้องถิ่นและนักวิชาการภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันมากกว่า อย่างไรก็ตามประชาชนในพื้นที่ก็ได้รับประโยชน์จากคำแนะนำของนักวิชาการด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์และปัญหาของผู้ที่เข้าร่วมงานในครั้งนั้นด้วย ในแง่นี้ ทำให้ภาคปฏิบัติการบนพื้นที่จริงกับเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ทำงานสอดคล้องกัน

5.8 สรุปบทที่ 5

การวิเคราะห์เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในบทนี้จะประกอบด้วยวิเคราะห์เว็บไซต์ในสองฐานะได้แก่ การวิเคราะห์เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการสร้างภาพตัวแทนความเป็นส่วนตัว และการวิเคราะห์เว็บไซต์แห่งนี้ในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะในแง่ของการเป็นพื้นที่ของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ในลำดับแรก การวิเคราะห์เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการสร้างภาพตัวแทนความเป็นส่วนตัว จะวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของเว็บไซต์ และวิเคราะห์เว็บไซต์ในฐานะที่เป็นพื้นที่เชื่อมต่อของความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่างๆ รวมไปถึงการวิเคราะห์กระบวนการสร้างความเสถียรภาพและการจัดระเบียบอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย จากการวิเคราะห์พบว่า

กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมีลักษณะเช่นเดียวกันกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกชนที่มีความหลากหลายในตัวเองและมีจริยธรรมเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ทางด้านสังคมกับสิ่งรอบข้าง และนอกจากอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแห่ง

นี้ถูกกำหนดขึ้นโดยกลุ่มบุคคลผู้ร่วมก่อตั้งแล้ว กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนยังเป็นผลพวงมาจากประวัติศาสตร์ระบบการศึกษาสมัยใหม่ของไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาตะวันตกด้วยเช่นกัน ผนวกเข้ากับการสื่อสารที่ทันสมัยอย่างอินเทอร์เน็ต ทำให้ความเป็นมหาวิทยาลัยเชิงจินตนาการแห่งนี้เกิดเป็นรูปธรรมของชุมชนความรู้ทางเลือกแก่ทุกคนในสังคม

และหากจะทดลองมองเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะเป็นพื้นที่แห่งการเชื่อมต่อของอำนาจ ความรู้ที่หลากหลายในเว็บไซต์กลับไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะรวมความรู้ทุกอย่างเข้ามาอยู่ด้วยกัน หากแต่เว็บไซต์แห่งนี้พยายามที่จะเป็นพื้นที่หรือจุดเชื่อมต่อความหลากหลายของความรู้สู่ผู้รับ โดยผู้ศึกษาจะต้องมีวิจารณญาณในการรับสารและปรับเอาความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้กับวิถีชีวิตของตนเอง ทำให้ความรู้ที่ถูกนำเสนอผ่านเว็บไซต์แห่งนี้เป็นอิสระต่ออำนาจในการนำเสนอของบรรณาธิการเว็บไซต์ โดยจะต้องถูกนำไปตรวจสอบกับความเป็นจริงในสังคม

ความสามารถการจัดการหรือบริหารงานภายในองค์กรของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงมีความสำคัญในการควบคุมความหลากหลายที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกของมหาวิทยาลัยผ่านการจัดระเบียบอัตลักษณ์ จากการศึกษาพบว่า มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นการรวมตัวกันของปัจเจกที่จะยกระดับการต่อสู้ในด้านการให้ความรู้ให้สูงขึ้น ไปเป็นเรื่องของการเมืองของความรู้ เพื่อป้องกันไม่ให้อำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงอำนาจความเป็นวิชาการของปัจเจกที่ต้องการพื้นที่ในการแสดงออก

โดยการจัดระบบขององค์กรภายในมหาวิทยาลัยแห่งนี้อยู่ในรูปแบบของการป้องกันตัวของบรรดาเหล่าสมาชิกที่ถูกถักทอขึ้นมาจากการเสียดสี จริยธรรม บนพื้นฐานความรู้ในนามเสรีภาพทางวิชาการ รูปแบบของการเคลื่อนไหวเป็นความพยายามที่จะวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยจากจุดยืนของความทันสมัยหรือความเป็นสมัยใหม่ โดยทางมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งกันของคุณค่าต่างๆ ในสังคม และยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของภาคประชาชนท้องถิ่น การเมือง และสังคมที่มีอยู่เดิม ซึ่งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ดำเนินการให้ความรู้ผ่านช่องทางทางการสื่อสารอย่างเว็บไซต์ ทำให้เว็บไซต์แห่งนี้ไม่สามารถที่จะแยกอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยในแง่ความเป็นสถานที่ให้ความรู้เชิงวิชาการออกจากอัตลักษณ์บรรณาธิการเว็บไซต์แห่งนี้ได้

อีกทั้งการคัดเลือกรูปแบบต่างๆ ที่จะนำมาประกอบเป็นอัตลักษณ์ของเว็บไซต์ขึ้นอยู่กับอำนาจของบรรณาธิการเว็บไซต์แต่เพียงผู้เดียว บรรณาธิการเว็บไซต์จึงต้องใช้ทั้งรสนิยมทางวิชาการส่วนตัวและยังต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นอำนาจองค์อธิปัตย์กับจิตสำนึกประชาธิปไตยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนจึงได้สร้างพื้นที่ที่เปลี่ยนอำนาจในการควบคุมความรู้ของรัฐไปอยู่ในการควบคุมอำนาจความรู้ของนักวิชาการ ทำให้บรรณาธิการเว็บไซต์แห่งนี้ยังคงมีบทบาทในฐานะเป็นตัวแทนของความรู้ทางเลือก

การควบคุมที่เกิดขึ้นในเว็บไซต์ก็เป็นเรื่องของการพยายามที่จะสร้างและจัดระเบียบข้อมูลบางอย่างขึ้นมาให้เป็นความรู้ ความรู้จึงเป็นเรื่องของการที่ข้อมูลถูกควบคุมมาตั้งแต่ต้น หรืออีกนัย

หนึ่ง เว็บไซต์แห่งนี้ไม่สามารถที่จะปลดปล่อยอำนาจในการควบคุมความรู้ได้ แม้ว่าอำนาจที่ควบคุมความรู้นั้นจะไม่สามารถระบุตำแหน่งได้ก็ตาม

มหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงกลายเป็นตัวอย่างของพื้นที่สาธารณะสำหรับการตรวจสอบจริยธรรมเชิงวิชาการทางโลกย์ของทั้งบรรณาธิการและเว็บไซต์ และเป็นตัวอย่างของพื้นที่แห่งการปะทะประสานกันระหว่างอำนาจขององค์อธิปัตย์อันหลากหลายประกอบกันทั้งในพื้นที่จริงและพื้นที่เสมือนอย่างไซเบอร์สเปซ ผ่านเทคนิคการสร้างตัวตนต่างๆ (technologies of discipline) และเทคนิคในการควบคุมความรู้ของเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ การแปลและลิขซ้าย (copyleft)

ด้านการแปลบทความต่างประเทศของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน มีลักษณะของการแปลบทความที่สำคัญๆ 2 ด้านคือ ด้านแนวคิดและด้านกรณีศึกษาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระดับโลก ความรู้ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนนำเสนอจึงเป็นการผสมผสานความรู้ระดับโลกาภิวัตน์กับความรู้ในระดับท้องถิ่น โดยทำให้เรื่องราวอันเป็นปัญหาสากลของระบบโลกาภิวัตน์กลายเป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ ในเวลาเดียวกันนั้นการนำเสนอความรู้เฉพาะพื้นที่หรือท้องถิ่นของเว็บไซต์แห่งนี้ก็ได้ยกระดับการต่อสู้หรือปัญหาเฉพาะถิ่นให้กลายมาเป็นกรณีศึกษาสำหรับท้องถิ่นอื่นๆ ได้ด้วยเช่นกัน ความรู้ภายในเว็บไซต์แห่งนี้จึงเป็นสภาวะความรู้แบบผสมผสานที่เรียกว่า “Glocalized knowledge” อันเป็นยุทธวิธีในการสร้างอำนาจการต่อรองบนพื้นที่การเมืองด้านการศึกษาของไทย

อย่างไรก็ตาม ความรู้ทางเลือกในเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนก็ยังจำเป็นต้องมีต้นทุนและเงื่อนไขในการเข้าถึงเช่น ความสามารถของผู้แปล พื้นฐานด้านการศึกษาของผู้รับสาร โอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ตลอดจนระดับความซับซ้อนของข้อมูล เป็นต้น ความรู้ทางเลือกที่ถูกนำเสนอจึงไม่สามารถเป็นอิสระได้อย่างเต็มที่ การปลดปล่อยอำนาจออกจากความรู้เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมจึงเป็นไปได้ไม่ได้นั่นเอง

ทำให้บทความที่ผ่านการใช้ระบบลิขซ้าย (copyleft) กลายเป็นเพียงการใช้สัญลักษณ์ทางอุดมการณ์อันธำปไตในการนำเสนอข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ เพื่อกำหนดนิยามอัตลักษณ์ของตนเอง หรือสร้างตำแหน่งอันชัดเจนของมหาวิทยาลัยแห่งนี้บนพื้นที่สังคมทางการศึกษา ซึ่งไม่สามารถที่จะปลดปล่อยอำนาจออกจากความรู้ได้

การวิเคราะห์ลำดับสุดท้ายได้แก่การวิเคราะห์เว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะในแง่ของการเป็นพื้นที่ของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งจะวิเคราะห์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนสองด้านได้แก่ ด้านสื่อมวลชน และด้านเคลื่อนไหวทางสังคม ผ่านประเด็นเสรีภาพของสื่อและการควบคุมความรู้ในกรณีการปิดเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนช่วงรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และภาคปฏิบัติของการใช้อำนาจและความรู้บนโลกแห่งความเป็นจริงของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ผ่านกรณีของมลาญศึกษาพบว่า

ในประเด็นเสรีภาพของสื่อและการควบคุมความรู้ กรณีการปิดเว็บไซต์มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในช่วงการก่อรัฐประหารวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ทำให้บทบาทของการเป็นสื่อสารมวลชนและด้านวิชาการของเว็บไซต์แห่งนี้ถูกละเมิดสิทธิอย่างรุนแรง ทางบรรณาธิการเว็บไซต์ได้สร้างยุทธวิธีโดยการขอความร่วมมือกับนักวิชาการและสื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศได้ร่วมลงชื่อต่อต้านการปิดกั้นเว็บไซต์ผ่านกระบวนการยุติธรรม การให้อำนาจบรรณาธิการเว็บไซต์ในการควบคุมบทความ ตลอดจนการประกาศให้เว็บบอร์ดไม่อยู่ในวิสัยความรับผิดชอบโดยตรงของบรรณาธิการเว็บไซต์ก็ย่อมที่จะแสดงว่าพื้นที่ที่เสมือนจริงของเว็บไซต์แห่งนี้มิได้ปลดปล่อยอำนาจที่คอยควบคุมความรู้ เสรีภาพในการแสวงหาความรู้และเสรีภาพทางวิชาการจึงไม่ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์หรือเจตนารมณ์ของนักวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวแต่กลับถูกกำหนดด้วยกฎเกณฑ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน ในกรณีของเว็บไซต์แห่งนี้ ความรู้ต้องมีการใช้อำนาจเข้ามาควบคุมไม่ว่าอำนาจนั้นจะมาในรูปแบบของอำนาจรัฐหรืออำนาจในทางวิชาการก็ตาม

ในกรณีของมลาญศึกษาพบว่า การจัดมลาญศึกษาของทางมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นการจัดให้มีพื้นที่ทางการเมืองให้ประชาชน เป็นที่สาธารณะที่ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งนักวิชาการในและนอกสถานที่ ประชาชนในพื้นที่ รวมไปถึงบุคคลที่ประสบปัญหาจากพื้นที่ภายนอกเข้ามาร่วมรับฟัง บนพื้นที่ของสถาบันการศึกษาในระบบอย่างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี แต่การนำเสนอในพื้นที่สถานศึกษาประกอบกับความเป็นเรื่องในเชิงวิชาการ ก็ทำให้บรรยากาศวิชาการสร้างแรงกดดันให้กับประชาชนในการเข้าถึง การจัดมลาญศึกษาจึงกลายเป็นการเปิดพื้นที่กันระหว่างนักวิชาการท้องถิ่นและนักวิชาการภายนอกอย่างมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนในการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันมากกว่า ซึ่งประชาชนในพื้นที่ก็ได้รับประโยชน์จากคำแนะนำของนักวิชาการด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์และปัญหาของผู้ที่เข้าร่วมงาน ทำให้ภาคปฏิบัติการบนพื้นที่จริงกับพื้นที่เสมือนจริงในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้การนำเสนอความรู้ของมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนทั้งพื้นที่จริงและพื้นที่บนไซเบอร์สเปซก็ไม่สามารถที่จะปลดปล่อยความรู้ให้เป็นอิสระออกจากอำนาจต่างๆ ได้